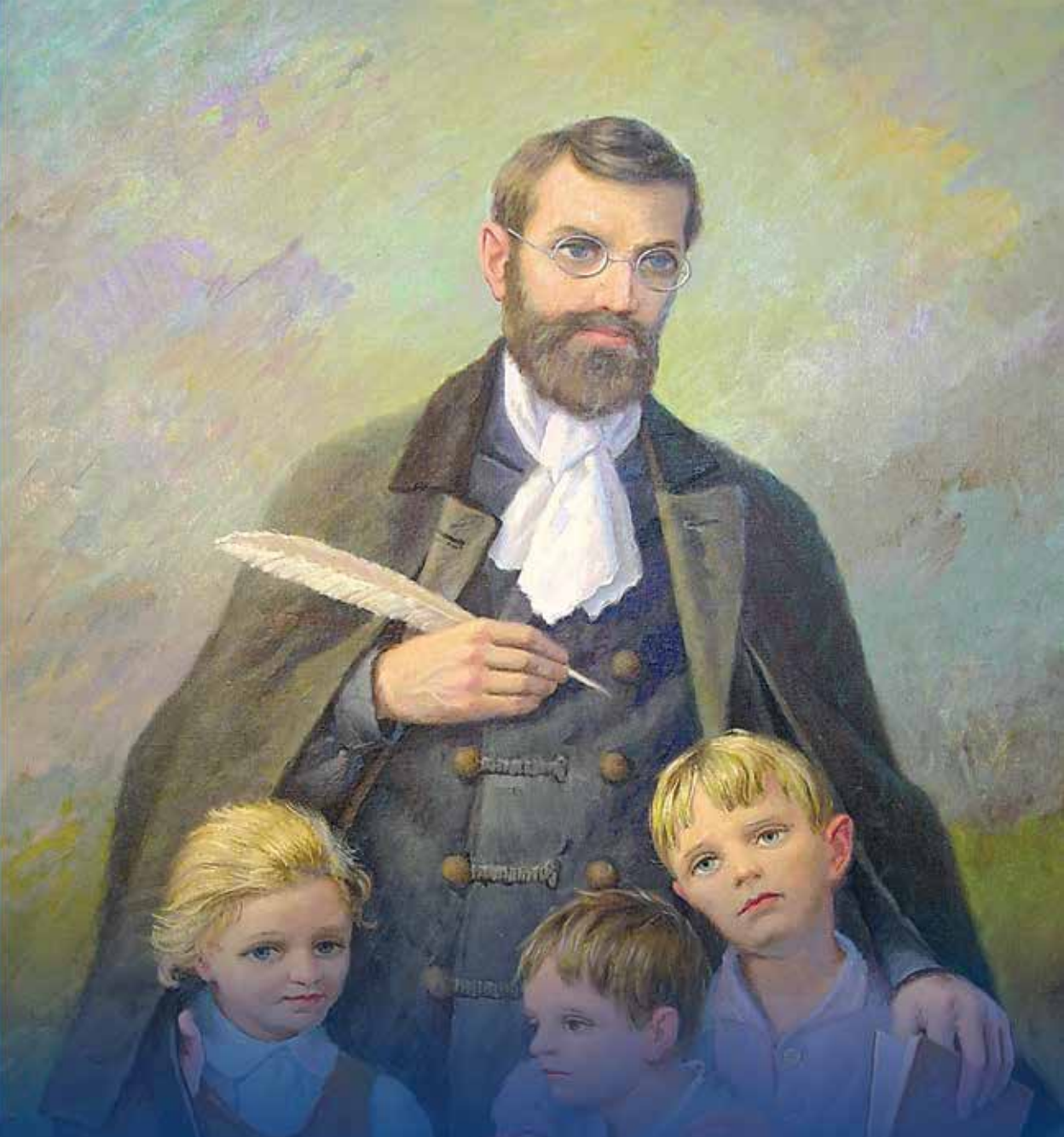

Програма дошкільного навчання відповідно до педагогічної концепції блж. Едмунда Бояновського

с. Марія Опеля, с. Малгожата Капут, с. Едита Пекаж,
с. Агнешка Корнобіс, с. Зофія Зимруз,
с. Станіслава Худзік

Програма дошкільного навчання відповідно до педагогічної концепції блж. Едмунда Бояновського

с. Марія Опеля, с. Малгожата Капут, с. Едита Пекаж,
с. Агнешка Корнобіс, с. Зофія Зимруз,
с. Станіслава Худзік

Переклад з польської:
Наталя Гадьо, кандидат наук із соціальних комунікацій,
доктор філософії

Люблін 2022

Рецензія:
д-р наук, екстраорд. проф. Анна Клім-Клімашевська
(Природничо-гуманітарний університет у Седльцях)
канд. наук, орд. проф. Збігнєв Формелла SDB
(Папський салезіянський університет, Рим, Італія)

Методичний висновок:
Ева Зелінська

Консультації:
Барбара Рокіцька

Літературний редактор та відповідальна за видання:
с. М. Кароліна Баран, магістр теології

Переклад доповнення до видання:
Вікторія Коваленко, викладач дошкільної педагогіки та психології

Мовна консультація:
Александра Цибульська, магістр української філології,
старший викладач Чорноморського національного університету
ім. Петра Могили в Миколаєві (Україна)

Редакція видання:
д-р наук с. Марія Опеля, проф. Люблінського католицького університету Івана Павла II

Проект обкладинки:
Радослав Макух
На обкладинці: портрет блж. Едмунда Бояновського пензля Станіслава Якубчика

Nihil obstat:
За згодою дієцезіального управління в Тарнові

ISBN 978-83-67064-38-5
(електронний варіант)

Видавець:
© Згромадження Сестер Служебниць Непорочного Зачаття Пресвятої Діви Марії
вул. Едмунда Бояновського, 8-10
39-200 Дембіца
© Видавництво Werset 2022

Видавництво Werset
вул. Радзішевського, 8/216
20-031 Люблін
тел. + 48 81 533 53 53
wydawnictwo@werset.pl; www.werset.pl

Зміст

Методичний висновок	7
Методичний висновок (після змін у 2017 року)	11
Вступ	13
I. Характеристика програми	19
1. Мета програми	19
2. Підстави розробки програми	20
II. Охоронка-дошкільний заклад і його специфіка	21
1. Візія охоронки	21
2. Місія охоронки	22
3. Специфіка виховання в охоронках	22
4. Засади виховання в охоронках Сестер Служебниць	23
5. Засади співпраці з сім'єю та поставлені завдання	24
III. Структура програми	27
IV. Зміст програми	31
1. План програми	31
2. Навчально-виховні сфери	32
1. Навчально-виховна сфера: ФІЗИЧНА	34
2. Навчально-виховна сфера: РОЗУМОВА	40
3. Навчально-виховна сфера: СУСПІЛЬНА	48
4. Навчально-виховна сфера: КУЛЬТУРНА	54
5. Навчально-виховна сфера: МОРАЛЬНА	58
6. Навчально-виховна сфера: РЕЛІГІЙНА	60
V. Методичні вказівки	65

VI. Додаток 1	77
1. День в охоронці	78
2. Дні тижня в охоронці	82
3. Пропозиція схеми тижневого плану роботи	86
4. Пропозиція схеми місячного плану роботи	87
5. Обрядовість охоронки	87
VII. Додаток 2	91
1. Особистість вчителя-вихователя в охоронці	91
2. Місце та роль вихователя-чоловіка в справі охоронок	95
3. Екологічне виховання в охоронці	97
VIII. Додаток 3	101
1. Педагогічне спостереження та діагностика готовності дітей до початкової школи природничих	101
2 Програма роботи з сім'єю в охоронках	107
3 Процедура оцінювання	114
4. Висновки щодо оцінювання окремих навчально-виховних сфер та співпраці з батьками	116
IX. Список використаної літератури	123
1. Література – основа програми	123
2. Допоміжна література при реалізації програми	125

Методичний висновок

С. Марія Опеля, с. Малгожата Капут, с. Едита Пекаж, с. Агнешка Корнобіс, с. Зофія Зимруз, с. Станіслава Худзік, *Програма дошкільного навчання відповідно до педагогічної концепції блж. Едмунда Бояновського*, Згромадження Сестер Служебниць Непорочного Зачаття Пресвятої Діви Марії, Дембіца 2015.

Програма дошкільного навчання відповідно до педагогічної концепції блж. Едмунда Бояновського діє в Польщі та за кордоном у державних та недержавних дитячих садках упродовж шести років. Щороку *Програму* перевіряють у всіх сферах освіти. Опитування, проведене серед батьків та вихователів, довело, що ця програма відповідає очікуванням кожної соціальної групи та гарантує високий рівень навчально-виховної роботи. Натомість висновки проведеного оцінювання показали, що вона враховує потреби кожної дитини, включаючи дітей з особливими проблемами в навчанні. Незважаючи на такі позитивні думки, авторки вирішили оновити зміст програми, а також адаптувати її до змін у законодавстві, введених Міністерством національної освіти.

Отже, додано:

- пропозицію програми роботи з сім'єю, метою якої є ущільнення співпраці з батьками в результаті взаємного обміну досвідом;
- ознайомлення дитини зі світом сучасної іноземної мови;
- приклад щомісячного плану;
- лист спостереження та діагностики;
- процедуру оцінювання та висновки, що з нього випливають щодо окремих навчально-виховних сфер. Бібліографія також збагачена новими, сучасними матеріалами з різних галузей науки.

Програма написана чіткою, зрозумілою мовою, адаптована до можливостей широкої та одночасно різноманітної групи потенційних читачів і тому може бути впроваджена як вихователями з трива-

лим стажем роботи, так і вихователями-початківцями. Позитивним моментом є також те, що за шість років реалізації програми її ефективність перевіряли під час пілотних досліджень. Саме тому друге видання цієї публікації доповнене останніми дослідженнями в галузі педагогіки та психології, а також власним багатим професійним досвідом.

Безсумнівною перевагою цієї *Програми* є методичні вказівки, які допоможуть поєднати теорію, отриману під час навчання, з практичними рішеннями особливо вихователям з невеликим досвідом роботи.

Змістом програми автори охопили різні сфери психофізичного розвитку дітей дошкільного віку. Вони акцентували особливу увагу на інтелектуальному розвої, але не пропустили інших сфер особистості, включаючи розвиток фізичної, естетичної, а також емоційно-вольової сфери тощо. Таке інтегральне розуміння проблематики з наголосом на вихованні заслуговує на особливе схвалення.

Авторки *Програми* запропонували листок діагностики оцінки готовності дитини до школи, що передую початкові навчання в школі. Він підготовлений належним чином і дає змогу регулярно занотовувати зауваження про прогрес дитини та труднощі, з якими вона стикається. Пропозиція аркуша спостереження для дітей 3-х і 4-х років дозволяє зафіксувати можливості та потреби розвитку дітей – це також не викликає заперечень.

Заслуговує уваги включення в лист спостереження за дітьми 3-річного віку таких проблем, як: адаптація, соціальні навички, включаючи поведінку в іграх, самообслуговування та самостійність. Розширення сфери спостереження у 4-річних дітей пов'язане з реалізацією базового навчального плану і дозволяє підтримувати розумовий розвиток дітей у всіх освітніх сферах. Вважаю, що представлена пропозиція листка спостереження та діагностики впорядковують знання, які все ще викликають багато суперечок і дискусій.

Розглянута *Програма* є хорошим прикладом інтеграції тематичного змісту з виховним, а їхня реалізація дає змогу подивитися на кожну дитину індивідуально, відкрити її схильності, таланти, інтереси, а також побачити труднощі та проблеми, з якими вона не може впоратися.

Підсумовуючи, запропонована *Програма дошкільного навчання відповідно до педагогічної концепції* блж. Едмунда Бояновського вико-

нує умови, встановлені Міністерством національної освіти, і може бути затверджена до застосування в дитячих садках, дошкільних відділеннях у початкових школах та інших формах дошкільної освіти. Вона правильна з погляду на зміст та дидактику, а також адаптована до потреб та можливостей дітей, для яких вона призначена. *Програма* містить:

- Опис шляхів досягнення цілей навчання та завдань, встановлених у базовому навчальному плані. Оскільки *Програма* призначена для католицьких дитячих садків, вона розширена навчально-виховним змістом, пов'язаним з побудовою християнської системи цінностей.
- Детальні цілі навчання й виховання та шляхи їх досягнення.
- Методи проведення аналізу готовності дитини до навчання в школі (дошкільний діагноз). Крім того, запропоновано листок спостереження для молодших дошкільнят.

Ева Зелінська

У зв'язку з набуттям чинності нового *Базового навчального плану дошкільного навчання для дитячих садків, дошкільних закладів початкових шкіл та інших форм дошкільної освіти* (DZ.U. 2017r., роз. 356) було оновлено зміст *Програми дошкільного навчання відповідно до педагогічної концепції* блж. Едмунда Бояновського і додано питання зі сфери медіаосвіти в розумовій сфері.

Зміни підготувала Комісія з питань освіти – секція з питань охоронки у складі: с. Агата Зонь, с. Едита Пекаж, с. Агнешка Корнобіс, с. Івона Шоп, с. Беата Палковська, с. Дорота Госьцінська, с. Вероніка Ортель, під керівництвом проф. Люблінського католицького університету Івана Павла II д-р наук с. Марії Опелі. Зміни узгоджені в консультаціях з магістром Евою Зелінською.

Методичний висновок (після змін у 2017 року)

Програму дошкільного навчання відповідно до педагогічної концепції блж. Едмунда Бояновського використовують у багатьох дитячих садках Польщі. Вона вже знайшла своє постійне місце в теорії та практиці дошкільної освіти завдяки ґрунтовним психолого-педагогічним знанням, на основі яких вона була опрацьована. Вихователі, які впроваджують навчально-виховний зміст (програми) в дитячих садках різних рівнів організації, звертають увагу на її влучність, що впродовж багатьох років підтвердили долі випускників. Вони також підкреслюють спіральний шлях реалізації програмного змісту, що, у свою чергу, сприяє його поступовому розширенню та закріпленню.

Ще однією перевагою програми є запропоновані методи роботи, дружні як до дітей, так і до вчителів. Результати роботи, які дитина має продемонструвати наприкінці дошкільного навчання, не викликають сумнівів, оскільки вони чітко і точно сформульовані.

У своїх висловлюваннях вихователі також підкреслюють проблему вшанування індивідуальних відмінностей, які входять до змісту навчання у формі, зокрема, такого формулювання: *у міру здібностей кожної дитини*. Це призводить до необхідності постійного спостереження за дітьми для того, щоб їх пізнати і обережно підготуватися до проведення занять. Процедури досягнення цілей, запропоновані в програмі, сприяють інтелектуальному розвитку дітей та підвищують привабливість занять, ігор та навчальних ситуацій.

1 вересня 2017 року набула чинності *Нова базова програма дошкільного навчання*. Вона визначає мінімум того, що діти повинні засвоїти за час дошкільної освіти. У новому документі були змінені цілі, сфери та умови реалізації бази, а також спрощено та узагальнено інформацію, пов'язану з вивченням мови і математики. Також не вистачає вказівок, які допоможуть реалізувати завдання і досягти цілей у чотирьох сферах освіти.

Тому дуже добре, що в Програмі дошкільного навчання відповідно до педагогічної концепції блж. Едмунда Бояновського міститься доповнення, розширення та поглиблення змісту основного навчального плану. Зміст програми полегшує вихователям роботу з дітьми з особливими навчальними потребами, а отже, і з дітьми з особливими талантами, і з дітьми, які розвиваються повільніше. Програма дошкільного навчання відповідно до педагогічної концепції блж. Едмунда Бояновського згідно з Новою базовою програмою дошкільного навчання наголошує на експериментах, спостереженнях, розвитку ідентичності дітей, цінностях та соціальних нормах, а також відповідає викликам сучасної педагогіки і рівню сучасних знань про розвиток дитини.

Ева Зелінська

Вступ

Блаженний Едмунд Бояновський (1814–1871) від 1850 р. засновував сільські охоронки, чітко та детально формулюючи їхню організацію та місію доглядово-виховної діяльності, яку вони вершили. Він робив це, застосовуючи досягнення тогочасної педагогічної практики та теорії, а також ретельний діагноз соціальних потреб та проблем у середовищі, якому ці охоронки служили. Із записів щоденника¹, який вів блж. Е. Бояновський, з його листування² та нотаток³ дізнаємося, що за основу він приймає християнську філософію виховання і відповідно до неї формулює цілі. Блж. Бояновський вказує також на конкретні виховні завдання, добирає до них найвідповідніші організаційні форми, використовує різні методи та методики освітнього впливу, зосереджуючи увагу на тому, що вкрай необхідно знати потреби та можливості розвитку дітей. Проводити охоронки він доручив Згромадженню Сестер Служебниць, яке заснував з цією метою. Займаючись вихованням, а також доглядом, навчанням та культурними заходами в охоронках, Служебниці реалізували його педагогічну концепцію щодо дітей, їхніх родин та суспільства. Блж. Бояновський вимагав від них найвищої ретельності – *щодо виховання дітей зберігати найменші деталі, які прописані, бо не повірите, наскільки велика*

1. E. Bojanowski, *Dziennik (1853–1871)*, т. I–IV, Zgromadzenie Sióstr Służebniczek NMP, Wrocław 2009.

2. *Korespondencja Edmunda Bojanowskiego z lat 1829–1871*, red. L. Smółka, Wrocław 2001.

3. Archiwum Główne Służebniczek Dębickich w Dębicy (dalej: AGSD), *Notatki Edmunda Bojanowskiego*, (B). опубліковано як критичне видання. E. Gigilewicz, M. Opiela (red.), *Prace, szkice i notatki Edmunda Bojanowskiego. Inedita*, т. I–II, Lublin 2016. На його основі був розроблений та виданий *Kompendium edukacyjne Edmunda Bojanowskiego*, red. M.L. Opiela, Wyd. Episteme, Lublin 2016.

вага кожної, навіть найдрібнішої деталі та до дрібниць окреслив за-сади їхньої праці приписами – *Правила*⁴.

Матеріали, які зібрав блж. Е. Бояновський, та його власні думки на тему виховання, його предмета, методів, засобів та форм, а також організації та функціонування охоронок є джерелом визначення і-с-тотних елементів у його системі виховання та педагогічній концепції, що міститься в ній. На цій підставі, розуміючи намір і актуальність вказівок блж. Е. Бояновського та залучаючи сучасний доробок тео-рії та практики дошкільної освіти, розроблена концепція інтеграль-ного дошкільного навчання в його системі виховання⁵. Матеріали та думки блж. Е. Бояновського є актуальними дороговказами для до-шкільного виховання сьогодні, а також використані у розробці його програми, яка є способом реалізації завдань, усталених відповідно до чинної навчальної програми дошкільного навчання. Її вимоги збіга-ються з наміром блж. Е. Бояновського, який застерігав і прагнув, щоб у дошкільному навчанні виховні цілі переважали над іншими, щоби охоронки не були *тільки притулком бідних або лише школою, пере-повненою теоретичним педантизмом*, але брали до уваги потреби і можливості дитячого віку, шануючи його простоту⁶ згідно з прави-лом: що молодші діти, то більше ігор, а потім щораз більше практич-них і навчальних занять.

Блж. Е. Бояновський звертає увагу на важливість та необхід-ність інтегрального виховного впливу⁷. Він застерігає від розділен-ня духовної сфери і щоденного життя та пов'язаного з ним досвіду, відокремлення релігійного та морального виховання від фізичної, інтелектуальної та соціальної освіти. Він вміло знаходить правила та взірці в Біблії, історії та літературі, які настільки важливі у вихован-ні; усе пов'язує з ритмом навколишнього світу. У пошуках форми ви-ховних впливів на дітей дуже часто посиляється на простоту та ідеал

4. *Reguła Zgromadzenia Służebniczek Boga-Rodzicy Dziewicy Niepokalanie Poczętej*, Poznań 1867.

5. M. Opiela, *Integralna pedagogika przedszkolna w systemie wychowania Edmunda Bojanowskiego. Kontynuacja i zmiana*, Wyd. KUL, Lublin 2013.

6. Див. M.L. Opiela (red.), *Kompendium edukacyjne...*, с. 70–71.

7. A.P. Łuczyński, *Myśl pedagogiczna bł. Edmunda Bojanowskiego (1814–1871) a kon-cepcja integralnego rozwoju i ochrony dziecka [Blessed Edmund Bojanowski's (1814–1871) pedagogical thought and the concept of integral child development and protection]*, *Rozprawy Społeczne/Social Dissertations*, 2020, 14(3), с. 1–14. <https://doi.org/10.29316/rs/125838>.

сімейного життя, почесну роль жінки як матері та виховательки та гармонію, яка існує в житті людини та світі природи, з якої він черпав важливі вказівки для цілісного розвитку вихованців, звертаючи ува-гу на важливість морального впливу і на дітей, і на дорослих⁸.

Методи та засоби навчання, які дуже детально ним описані, блж. Е. Бояновський рекомендує докладно добирати до індивіду-альних здібностей дитини та її віку, аби навчальний процес гармо-нійно охоплював усі сфери її розвитку, наголошуючи, що *завдання раннього навчання – це не шкільна наука, а навчання життю*⁹, і *діти в охоронці ще з самого малку мають бути до нього підготовлені*¹⁰. Ос-новною умовою реалізації цієї вказівки він вважав приклад життя виховательки на основі християнських та національних цінностей та їх передавання іншим, наголошуючи, що *слів повчання тут не буде достатньо; дітей не словами, а життям треба вчити, як мають жити*¹¹. Тому, зважаючи на те, що підхід до розуміння процесу вихо-вання молодшої людини у взаємодії з її особистим та природним ото-ченням в сучасному світі постійно змінюється, було зроблено аналіз суджень та практичного застосування вказівок блж. Е. Бояновського, що стосуються формаційних вимог та очікувань, пов'язаних з пере-конаннями та позицією вчителя дошкільної освіти в охоронці, де за-значено місце та роль вихователя-чоловіка та значення екологічного виховання (Додаток 2).

План дня і тижня залежить від пір року і періодів літургійного року, які також визначають вибір тем програми, які можна реалізува-ти за допомогою різноманітних методів, засобів та форм занять, для яких обрядовість з широкою символікою та багатим артистичним обрамленням створюють унікальну атмосферу і суттєво спрямо-вують до світу цінностей, які учень засвоює так, щоб у майбутньому використовувати їх у житті.

Педагогічну концепцію блж. Е. Бояновського до сьогодні реалі-зовують в охоронках, які є формою дошкільного навчання під ке-рівництвом Сестер Службниць. Вона використана в цій програмі

8. Див. E. Gigilewicz, M. Opiela (red.), *Prace, szkice i notatki E. Bojanowskiego*, т. II, с. 7–16.

9. Див. M.L. Opiela (red.), *Kompendium edukacyjne...*, с. 165.

10. *Reguła Zgromadzenia Służebniczek Boga – Rodzicy – Dziewicy Niepokalanie Poczętej*, Poznań 1867, *Reguły w szczególności* § 15.

11. E. Gigilewicz, M. Opiela (red.), *Prace, szkice i notatki E. Bojanowskiego*, т. I, с. 619.

дошкільного навчання. Цю концепцію реалізують у всій Польщі та за кордоном (Болівія, Камерун) від 2009/2010 навчального року в охоронках Сестер Службниць та приватних і державних дитячих садках інші юридичні особи.

Комісія з виховання, заснована Генеральною Настоятелькою, розробила та провела процедуру оцінки *Програми дошкільного навчання відповідно до педагогічної концепції блж. Едмунда Бояновського*¹² як в області окремих навчально-виховних сфер, так й у співпраці з батьками. На підставі аналізу результатів оцінки відбулась верифікація навчально-виховного процесу. Внесені зміни використовують для покращення діяльності з погляду визначених критеріїв, аби вдосконалити їх та краще зрозуміти. Процедурі оцінки містить Додаток 3; № 3.

За шість років, упродовж яких реалізовували навчально-виховний зміст, було підтверджено актуальність педагогічної думки блж. Едмунда Бояновського та засвідчено її ефективність у тому, щоб відповідати потребам розвитку дитини, а також у співпраці з батьками. Це також підтвердило опитування, яке серед батьків та вчителів, що впроваджують *Програму дошкільного навчання відповідно до педагогічної концепції блж. Едмунда Бояновського*, провела с. М. Лойола Опеля.

На підставі опитування доведено, що навчально-виховні положення та зміст програми відповідають очікуванням батьків, які просять продовжувати її впровадження в конкретних сферах. Проте є й моменти, які варто доповнити, що підтверджує досвід реалізації програми. Їх можна допрацювати та адаптувати до змін, внесених в основний навчальний план, з урахуванням думок батьків та вчителів. Корективи навчально-виховного змісту, а також результати ос-

12. Рішення про застосування *Програми дошкільної освіти на основі педагогічної концепції блж. Едмунда Бояновського* після рецензії мгр. Еви Бранської і мгр. Дороти Богуцької (окремо релігійний навчально-виховний аспект рецензував о. проф. др. габілітований Владислав Кубік у співпраці з мгр. Тересою Чарнецькою) ухвалив міністр народної освіти 3 жовтня 2008 р. Номер ухвали: DPN-5002-19/08. Після набуття чинності новою основною навчальною програмою (*Постанова міністра національної освіти від 23 грудня 2008 р. про Базову програму дошкільної освіти та загальної освіти в окремих типах шкіл*) у квітні 2009 р. програму відкоригували і адаптували до вимог основної навчальної програми. 1 вересня 2017 року набула чинності *Нова базова програма дошкільного навчання*, тому внесено зміни та доповнення, які завдяки постійному моніторингу та оцінці систематично розширюються та поглиблюються за змістом, ефектами та процедурами їх виконання.

вітньої роботи, які з них випливають, були внесені до відповідних навчально-виховних частин програми. Найважливіші висновки після проведення дослідження та оцінки програми, а також обґрунтування змін, внесених в окремі напрямки, містяться в Додатку 3; № 4.

Невід'ємною частиною навчально-виховної роботи з дітьми, що гарантує її високий рівень та ефективність, є співпраця з батьками та побудова спільноти, яка виховує. У Додатку 3; № 2 міститься програма роботи з сім'єю.

● Характеристика програми

1. Мета програми

Метою Програми дошкільного навчання відповідно до педагогічної концепції блж. Е. Бояновського є інтегральна освіта і всебічний розвиток дитини відповідно до християнської системи цінностей та її поширення поміж вихователями, для яких цілі навчання збігаються з цією програмою, що призначена для католицьких дошкільних закладів.

Програма дошкільного навчання – як повний опис навчально-виховних завдань – зорієнтована на особистість дитини з урахуванням її індивідуальності, специфіки розвитку, потреб у догляді та усвієній історії її соціально-культурного досвіду. Її невід’ємною частиною є навчальна, виховна і доглядова праця кожного вчителя відповідно до мети, яку містить базова навчальна *Програмна підстава дошкільного навчання для дитячих садків та інших форм дошкільної освіти*. Відповідно до цього визначені завдання у сферах розвитку:

- фізичного,
- психічного,
- розумового,
- соціально-морального,
- культурного,
- релігійного.

Реалізація цієї програми дошкільного навчання тісно пов’язана з опікунською діяльністю і охоплює спектр завдань у межах трьох сфер:

- виховання;
- набуття знань, потрібних для виховання;
- вироблення навичок, важливих для виховання.

Запланована та впроваджена навчально-виховна та доглядова програма стає індивідуалізованою та реалізується в результаті роботи всього педагогічного колективу, а також представників батьків та пропозицій, що впливають з діагностики розвитку дітей та специфіки середовища. Діяльність, яка виникає зі змісту програми, має виражатися в щоденній освітній роботі працівників та в спеціально розроблених формах діяльності, що будують, розвивають та доповнюють освітні умови дітей, які відвідують дошкільний заклад.

2. Підстави розробки програми

Програма була розроблена на підставі християнської концепції людини, теоретичних засад персоналістичної педагогіки, виражених в інтегральній дошкільній педагогіці в системі та педагогічній концепції блж. Е. Бояновського, концепції інтегрального навчання Стефана Куновського, харизми Сестер Службниць, якою є служіння дітям, бідним та хворим, педагогічних знань та практики, які з'явилися з традиції та сучасної навчальної та опікунсько-виховної діяльності Згромадження та чинної *Базової програми дошкільного навчання для дитячих садків та інших форм дошкільної освіти*.

У формулюванні цілей та створенні програми використовували сучасні досягнення науки та педагогічної практики, щоб відповідно до реальності дошкільної освіти прийняти те, що впливає зі специфіки інтегральної педагогіки в системі виховання блж. Е. Бояновського. Вона містить конкретні ідеали та взірці, чітко визначену місію і візію опікунсько-виховної діяльності в охоронках-дитячих садках, концепцію навчання та освітньої роботи, на які вона спирається і які разом творять програму дошкільного навчання як по суті альтернативну щодо інших, цікаву і потрібну сьогодні пропозицію для батьків і вчителів.

II. Охоронка-дошкільний заклад і його специфіка

Однією з найважливіших підстав розробки програми є теорія і багата практика виховання дитини дошкільного віку в охоронках, які провадять Сестри Службниць, реалізуючи педагогічні вказівки блж. Е. Бояновського. Відкриваючи охоронки, він створив цілісну систему освіти, у яку інтегровано та логічно вкладено такі елементи як: очікування, загальні та конкретні цілі виховання, що визначають конкретні освітні завдання, принципи, оперті на прозорій системі цінностей, методи і техніки виховання і догляду, а також її організаційні форми. Основним чинником, що визначає функціонування програми, блж. Е. Бояновський вважав особу виховательки – її особистість, філософію життя і кваліфікацію, значну увагу приділяючи незамінній цінності впливу власним прикладом.

Описання основних елементів діяльності в охоронках, які працюють сьогодні, є пропозицією конкретної організаційної форми, яка – за наявності стійких принципів, цілей та засад – дозволяє гнучкість та змінність інших елементів, які впливають зі змін, внутрішніх і зовнішніх умов, а завдяки своєму динамізму залишається постійно актуальною.

1. Візія охоронки

Охоронка як інституція, що з'явилася у відповідь на суспільні потреби, найперше є місцем виховання дітей, де оберігають дитину і цінності, дотримуючись та поважаючи сімейні, релігійні та народні традиції, які передають у процесі інтегрального виховання дитини і підтримки сім'ї для морального відродження і збереження національної ідентичності.

2. Місія охоронки

- Цілісне виховання дітей дошкільного віку відповідно до християнської ієрархії цінностей з урахуванням можливостей та потреб, місця та часу.
- Навчання та засвоєння навичок, потрібних для виховання особистостей, орієнтованих на найвищі цінності – правду, доброту, красу, зацікавлених у спільному добрі та готових взяти відповідальність за себе та інших, спираючись на конкретні ідеали та приклади осіб з Біблії, історії, традицій та сучасності.
- Співпраця з сім'єю в процесі виховання дитини та підтримка батьків у виконанні їхніх доглядово-виховних функцій.
- Поширення соціальних, моральних, релігійних, національних, сімейних та культурних цінностей у середовищі та залучення у їхню реалізацію.
- Співпраця з іншими установами та організаціями.

3. Специфіка виховання в охоронках

Охоронки є дошкільними закладами з притаманною їм специфікою, яка впливає з місії та послання Згромадження Сестер Служебниць, що сформулював Засновник блж. Е. Бояновський. Специфіка виражена в:

- Цілісному вихованні, спрямованому на всебічний розвиток дитини, у якому вихователька, керуючись добром дитини, згідно з її індивідуальними можливостями підтримує учня, уникаючи участі в освітніх тенденціях до крайнього індивідуалізму, надмірно зорієнтованому на успіх чи обмеження, щоб тільки зрівняти недоліки. Вихователька послуговується особистим прикладом, переказує цінності, подає зміст, уміло обрані методи і засоби навчання, підібрані відповідно до віку і здібностей дитини та постійно співпрацює з її сім'єю.
- Діях сестер з розумінням місіонерського служіння людині, спрямованих на захист гідності учнів шляхом виявлення й розвитку природних і надприродних дарів відповідно до реальності, у якій вони живуть і до якої прямують.

- Навчально-виховній і доглядовій роботі, зосередженій на участі в широкій інтеграційній діяльності щодо стану здоров'я, фізичної підготовки, матеріального і соціального статусу та різниці поміж поколіннями.
- Реалізації місії та візії виховної роботи, яку сестри проводять в охоронках, у якій варто наголосити найперше на специфіці освітнього процесу і результатах, які з цього виникають для залучених осіб і цілих середовищ, пов'язаних з охоронками.
- Діапазоні впливу охоронки, що значно перевищує видимий розмір, розширюючись вимірами благодаті та трансцендентності, а також ідеалами і цінностями, пов'язаними з щоденністю, які торкаються таємниці спілкування святих і сфери надприродного.

4. Засади виховання в охоронках Сестер Служебниць

Основною стратегією виховного впливу в охоронках є стратегія свідчення, яка полягає в тому, щоб запустити у вихованців механізм ідентифікації, який розглядають як навіть часто несвідоме засвоєння деяких рис іншої особи (вихователя, педагога). Вихованець і вихователь (у цьому випадку не лише дитина, а й батьки та вчителі) ототожнюють себе з певною людиною, тобто вони присвоюють чи вносять у своє життя певні риси іншої людини і роблять їх своїми, відповідно до взірця, який подає вихователь. Ідентифікація відбувається вже під час засвоєння досвіду інших людей, а через процес включення їх у власне життя впливає на розвиток особистості.

Завдяки цій стратегії особливо сестри, вчительки та виховательки, які є персональними символами цінностей¹, допомагають дитині набутти та реалізувати такі самі. Це відбувається не стільки через процес їх пізнання чи представлення, скільки через життя відповідно до задекларованих вартостей.

До засад навчання, які використовують в охоронці, належать:

- Засада свідомої та цілеспрямованої організації вихователю виховних ситуацій та використання в навчальних цілях щоденних подій та життєвих ситуацій.

1. Див. М. Nowak, *O wartościach chrześcijańskich w wychowaniu*, „Kultura i Edukacja”. Toruń, 2 (2) 1992, с. 49.

- Засада інтеграції прав та потреб, пов'язаних з розвитком дитини, її природою та їхній розвиток відповідно до виховних цілей.
- Засада забезпечення гармонійного розвитку, у якому однаково важлива кожна сфера. Виховна діяльність цілісно спрямована на всі сфери розвитку дитини з пошаною до її потреб та можливостей для розвитку.
- Засада використання важливої ролі культурної спадщини як виховного засобу. Посилання на польську традицію і культуру має відповідати конкретним умовам і призводити до виховання в церковній, культурній, національній спільноті, імплантуючи проблематику того часу, у якому живе людина.
- Засада побудови спільноти осіб.
- Засада дотримання так званих обрядів охоронки (обрядовість, звичаї, пов'язані зі зміною пір дня, днів тижня та пір року), які наближають до окреслених ідеалів і цінностей. Звертається увага на духовність, трансцендентність та існування людини, наповненої цінностями; наголошується на проблемі відповідальності, почуття обов'язку та гідності людської особистості.
- Засада інтеграції культурних цінностей з цінностями життя, що мусить також мати місце на етапі спільнотного життя через автентичні особисті стосунки вихованців з виховательками.
- Засада взаємодії охоронки з сім'єю та середовищем у процесі інтегрального навчання дитини.

5. Засади співпраці з сім'єю та поставлені завдання

Ураховуючи та оцінюючи той факт, що сім'я є природним і незамінним навчальним середовищем для дитини, у якому розвивається її особистість, де вона набуває базових звичок і отримує взірці поведінки, охоронка постійно співпрацює з батьками. Правильно організована співпраця цих двох виховних середовищ у передачі системи норм і цінностей, у цілісному розвитку і вихованні дитини ґрунтується на таких принципах:

- Засада чіткого інформування батьків про специфіку навчання в охоронці, принципах співпраці з сім'єю і послідовного їх дотримання для досягнення виховної мети в охоронці.

- Засада першості прав батьків до виховання своїх дітей (мова йде про природне право), беручи до уваги їхні батьківські права, а також у зв'язку з плануванням виховної діяльності в охоронці.
- Засада допомоги, що полягає в служінні сім'ї та допомозі їй у вихованні дитини.
- Засада індивідуального підходу до дитини та її розвитку, а також розвитку спільноти осіб. Наголошено на повазі до таємниці дитини і її цінності як особи.
- Засада індивідуального підходу до потреб, можливостей та проблем сім'ї.
- Засада співпраці суб'єктів – вироблення спільної думки вихователки і батьків про дитину і спільні дії в процесі її інтегрального виховання.
- Засада чесного і конфіденційного інформування батьків про прогрес їхньої дитини, її проблеми і потреби, які помітні під час реалізації навчально-виховних і опікунських завдань.
- Засада залучення батьків до життя охоронки та її функціонування (напр., батьківські ради, батьківські збори).
- Засада організації різних форм активної участі сім'ї в релігійних урочистостях, а також патріотичних, ситуативних, інтеграційних, рекреаційних і формаційних заходах, також за участю фахівців.

III. Структура програми

Програма дошкільного навчання становить опис того, як реалізовувати завдання відповідно до чинної навчальної програми дошкільного навчання, охоплюючи шість сфер.

Навчально-виховні та опікунські теми до кожної сфери спираються на такі конкретні завдання:

Фізична сфера – правильний фізичний розвиток дитини:

- вироблення гігієнічних звичок і поведінки відповідно до правил здоров'я,
- поступовий і гармонійний розвиток фізичного стану,
- залучення до дотримання правил безпеки,
- розуміння і розвиток відчуттів,
- розвиток справності та практичних навичок.

Розумова сфера – усебічний інтелектуальний розвиток дитини:

- розвиток пізнавальних процесів,
- формування уяви,
- тренування і розвиток пам'яті (логіка, математика, література, поезія, природа),
- розвиток інтелекту, мови, творчого мислення та діяльності,
- розвиток талантів і здібностей,
- зацікавлення сучасною іноземною мовою,
- у разі роботи з дітьми, які належать до національних і етнічних меншин чи громад, які використовують регіональну мову, підтримка і розвиток почуття національної, етнічної та мовної належності.

Суспільна сфера – правильний емоційний розвиток, формування соціальної і патріотичної свідомості:

- навчання розпізнавати, називати і вміти справлятися з емоціями,
- формування емоційної сфери,
- впровадження системи соціально прийнятних цінностей і стандартів (у родині, у дитячому садку, суспільстві, батьківщині),
- формування почуття належності до людської сім'ї та до Європейського Союзу як сім'ї народів Європи,
- пояснення значення сімейних зв'язків і формування засад, що сприяють прийняттю майбутніх ролей в сім'ї,
- пізнання і культивування звичаїв і традицій (родинних, релігійних, національних),
- формування системи правил поведінки для встановлення правильних відносин з однолітками і середовищем,
- налаштування на атмосферу, сприятливу для святкування, обрядів, спільнотності та проведення вільного часу в сім'ї та середовищі,
- заохочення поважати власну працю та працю інших.

Культурна сфера – формування естетичного чуття:

- формування чутливості до краси навколишнього світу,
- розвиток театральної творчості,
- розвиток музичної чутливості,
- формування навичок сприйняття різних творів мистецтва і творення власних художньо-технічних праць.

Моральна сфера – формування шляхетного характеру і моральних цінностей:

- формування совісті, правильної самооцінки і відповідальності за свої дії з використанням системи заохочень і покарань,
- формування відповідального ставлення до себе, іншої особи, обов'язків, які виникають з навчання, роботи, сімейного і суспільного життя,
- формування чуйності до потреб і проблем бідних, хворих, одиноких, літніх та мотивації до конкретної допомоги.

Релігійна сфера – розвиток і зміцнення віри:

- введення у світ символів і релігійних цінностей, які пояснюють реальність Святого Хрещення і правди про Боже синівство, яка з цього випливає,
- представлення Дитятка Ісуса як взірця для дитини, а Святої Родини – для сім'ї, ролі ангелів-охоронців та прикладу святих,
- вивчення та засвоєння норм, що містяться в природному праві та Божому законі,
- пояснення істини про людське життя в дочасному та вічному вимірах,
- вивчення і впровадження в дію релігійних практик і вчинків милосердя,
- впровадження в переживання подій літургійного року.

Виховання дитини в дитячому садку особливо важливе у формуванні основ майбутньої цілісної особистості, воно покликано сформувати з вихованця відкритого на подальший розвиток, у майбутньому здатного:

- приймати себе і свою життєву ситуацію, що буде для нього спонукою до відповідальності за власний розвиток (фізичний, психічний та моральний), спрямований на повноту людяності та творчу трансформацію тієї реальності, у якій він живе. У формуванні своїх життєвих поглядів є відкритим на пошук особистих взірців: біблійних, святих, історичних діячів та видатних людей;
- створювати і розвивати відповідальні особисті стосунки з людьми і з Богом, бути в поставі свідомої і довірливої залежності від Бога, свободи, відповідальності та чуйності до потреб і проблем іншої людини, а також щедрого служіння молодшим, слабшим, хворим, старшим і бідним;
- бути вдячним Богові та людям, виховувати і розвивати добро в собі, з вірою та надією переживати життєві успіхи і творчо долати труднощі та кризи;
- оцінювати свою поведінку, змінювати погану, ухвалювати складні та відповідальні рішення, стаючи на бік добра і свідомо відмовляючись від того, що є злом;

- бути відкритим на вивчення історії, традицій, культури народу, розвивати дух патріотизму, зберігаючи традиції та родинні, національні та релігійні звичаї;
- бути чутливим до краси природи, шанувати, доглядати та захищати її, а також мати зацікавлення в пізнаванні та розвитку культури;
- визнавати цінність та гідність свого життя та життя інших, дбайливо ставитись до духовного, психічного і фізичного розвитку з огляду на дочасну і надприродну перспективи;
- ухвалювати в майбутньому правильні життєві рішення та брати на себе обов'язки, пов'язані з навчанням, роботою, сімейним та соціальним життям, а також служити суспільству, належним чином застосовуючи знання та навички в конкретних сферах та життєвих ситуаціях.

Мірилом для вихователя в тому, як скерувати дитину прагнути досягати рівня вищенаведеного ідеалу, є очікувані досягнення навчально-виховної роботи та запропоновані процедури досягнення цілей. Важливим доповненням до програми дошкільного навчання є процедура її оцінки та програма роботи з сім'єю як пропозиція сталої співпраці та взаємного обміну цінностями та досвідом, що підтримують процес інтегрального розвитку та виховання дитини. Побудова виховної спільноти базується на усвідомленні правди, що виховує людина, а не ідеї. Цінності вважають важливим джерелом освіти. Блж. Е. Бояновський не розглядав цінності як ідею, але, використовуючи термін «чеснота», він вважав їх важливими рисами для морального порядку особистості, які характеризують людину та її ставлення до добра. Розвинуті та сформовані у вихованні чесноти є виразом шляхетності особи та її постійного прагнення добра, які спираються на прийняті філософсько-релігійні основи. Лише в спільноті людина може найповніше з любов'ю та відповідальністю виховувати особу, яка прагне через виконання дій згідних з цінностями досягнути особистої, людської та християнської досконалості.

IV. Зміст програми

1. План програми

Навчально-виховна сфера	Навчально-виховний зміст
Фізична	Особиста гігієна
	Гігієна харчування
	Гігієна оточення
	Здоров'я
	Безпека
	Рухова активність
	Відпочинок
	Сенсорна система
	Практична діяльність
Розумова	Мова та мислення
	Підготовка до навчання читати
	Підготовка до навчання писати
	Дитяча література та поезія
	Математика
	Медіаосвіта
	Природа
	Таланти та здібності мої та інших
	Підготовка до використання сучасної іноземної мови
	Підготовка до використання мови національних та етнічних меншин та регіональної мови
Суспільна	Світ емоцій та почуттів
	Моя сім'я
	Спільнота охоронки
	Найближче оточення
	Моя Батьківщина
	Світ і людська родина
	Людина і її праця

Культурна	Краса
	Театр
	Музика й танці
	Мистецтво
Моральна	Правда
	Добро
	Любов і милосердя
	Дружба
Релігійна	Релігійні символи
	Віра
	Боже синівство
	Релігійні практики
	Літургійний рік

2. Навчально-виховні сфери

Реалізація програми виховання розглядає шість сфер, послідовність яких вказує з огляду на потреби та можливості розвитку дитини, на потребу приділяти більше уваги в навчально-виховній праці у дітей молодшого віку на фізичну сферу й поступово з віком збільшувати різноманітність, зважаючи на інтенсивність та ступінь складності, що спрямовує до розвитку в розумовій, соціальній, культурній, моральній та релігійній сферах. Проте завжди, як у молодших, так і у старших дітей, вихователь індивідуальним підходом охоплює всі сфери своїми діями, маючи на меті поступову реалізацію цілей дошкільного навчання дитини. Навчально-виховний зміст у програмі дошкільного навчання сформульований так, щоб вихователь розумів, які навички, вміння й знання дитина має здобути за час дошкільного навчання. Програма не має поділу на вікові групи. Кожна сфера містить градацію тем за складністю: від легших до складніших. Це має допомогти вихователям відповідно вибирати завдання та способи їхньої реалізації з урахуванням потреб та здібностей дітей.

Обираємо спіральний спосіб реалізації навчально-виховного змісту, завдяки чому дитина під час свого дошкільного навчання постійно повертається до тем, які чує від вихователя, щоб мати можливість пізнавати їх розширено та запам'ятовувати. Для кожної сфери окреслені результати навчально-виховної роботи, тобто компетентності,

які має продемонструвати дитина наприкінці навчального процесу дошкільної освіти.

Теми впроваджуються на заняттях, під час яких вихователь обирає найвідповідніші до здібностей та потреб дітей методи та застосовує відповідні процедури, пристосовані до предмету діяльності. У впровадженні змісту в усіх сферах вихователь застосовує відповідні процедури з використанням вербальних методів, спираючись на спостереження та перевагу розумової діяльності дітей, вміло використовує різні засоби (форми), щоб подавати знання, формувати уяву та розвивати поняття та розуміння в соціально-моральній, естетичній, математичній та інших площинах. Бесіди, розповіді, оповідки, ігри та розваги є засадничими – для їхньої організації і цікавості вчитель використовує відповідно до теми вірші, загадки, прислів'я, пісні, ілюстровані розповіді. У методичних вказівках до цієї програми подано їхні характеристики, оскільки вони є головними в діяльності вихователя, який реалізовує програму, і містять вказівки, випробувані на практиці.

Навчально-виховні теми вихователь передає через бесіди, оповідання з використанням віршів, пісень, ігор та забав, які практично організовує з відповідними процедурами для досягнення цілей. Найчастіше використовують форми демонстрації предметів, карт, зображень, явищ, застосовуючи словесний супровід, що є допоміжним, але також можна зорганізувати поїздку, показати фільм, інсценізацію та інші практичні форми, фізичну активність, вправлення в самообслуговуванні – усе це спрямоване на стимулювання творчої та фізичної вправності дітей.

1. Навчально-виховна сфера: ФІЗИЧНА

Навчально-виховний зміст	Очікувані результати навчально-виховної роботи	Процедури досягнення цілей
Особиста гігієна: - Ознайомлення з принципами особистої гігієни. - Залучення до догляду за тілом: миття рук, обличчя, чищення зубів, чесання щіткою. - Залучення до догляду за естетикою зовнішнього вигляду. - Передавання істини про те, що тіло є даром Бога. - Формування пошани для власного тіла і тіла іншої людини.	Дитина: - використовує туалет і туалетні приладдя - правильно миється і витирається - самостійно чистить зуби - не використовує предметів гігієни, що належать іншим дітям - намагається доглядати за естетикою зовнішнього вигляду - знає, що Бог створив людину, її тіло і душу - намагається пояснити, чому треба піклуватися про своє тіло і тіло іншої людини, ставлячись до них з повагою	- бесіда - зустріч з медсестрою - розмова за планом - вірш - пісня - театр - тематичні ігри - демонстрація миття рук, обличчя, чищення зубів, розчісування - вкорінення звичок, пов'язаних з особистою гігієною в конкретних щоденних ситуаціях
Гігієна харчування: - Ознайомлення з простими правилами етикету за столом. - Залучення до правильного використання столових приборів та серветок. - Вивчення принципів поведінки за столом.	Дитина: - правильно поводить себе за столом, наприклад, говорить помірним голосом, не галасує - намагається їсти їжу естетично - намагається правильно користуватись столовими приборами та серветками - вміє послужити іншим за столом - вчиться сервірувати стіл	- оповідання в ілюстраціях - тематичні ігри в кухонному кутку - демонстрація та навчання правильного використання столових приборів та серветок - демонстрація правильного сервірування столу - дотримання чергувань, наприклад, допомога сервірувати стіл
Гігієна оточення: - Розвиток звички доглядати за порядком у найближчому оточенні. - Залучення до виконання простої домашньої роботи, яку роблять дорослі. - Призвичаєння до чергування (наприклад, допомога в сервіруванні столу, годування тварин, яких тримають у дитячому садку, догляд за кімнатними рослинами).	Дитина: - самостійно прибирає іграшки та розміщує їх у визначеному місці - дбає про порядок на своїй полиці, у кімнаті, у гардеробі, у ванній кімнаті - дотримується порядку під час праці - залишає порядок після закінчення праці - долучається до прибирання, яке роблять дорослі (вихователь, батьки, люди з найближчого оточення) - дотримується графіку чергувань прибиральних робіт	- інсценізація - розмова за планом - вірш - пісня - пасивне та активне спостереження - тематичні ігри - демонстрація виконання простих прибиральних робіт - практична діяльність, пов'язана з дотриманням чистоти і порядку в найближчому оточенні - виконання дрібної домашньої праці
Здоров'я: - Ознайомлення з будовою людського тіла. - Усвідомлення того, наскільки великим даром для людей є здоров'я. - Заохочення до дотримання правил здорового харчування. - Формування звички доглядати за здоров'ям. - Вивчення того, що служить, а що шкодить здоров'ю. - Передавання істини про швидкоплинність людського життя. - Передавання істини про те, що Бог створив жінку і чоловіка. - Ознайомлення з істиною про те, що даром і завданням від Творця є, щоб жінка і чоловік дали життя.	Дитина: - називає окремі частини тіла - намагається описати роль внутрішніх органів таких, як: серце, шлунок, легені - намагається пояснити, чому здоров'я є великим подарунком - розповідає про те, як піклуватися про здоров'я - намагається подбати про здоров'я своє та інших - намагається споживати корисні продукти, фрукти та овочі - обирає одяг відповідно до пори року та погодних умов - правильно оцінює, яка поведінка є корисною для здоров'я, а яка шкідливою - перераховує причини поганого стану здоров'я та самопочуття - називає хімікати, шкідливі для здоров'я та життя - пам'ятає, що з плином часу людина старіє, втрачає здоров'я, силу і в кінцевому підсумку вмирає - розуміє, що Бог створив людину як жінку і чоловіка - знає, що життя – це дар Господа Бога, який передають мама і тато	- розповідь - перегляд дитячої енциклопедії здоров'я - зустріч з лікарем - похід до консультативної поліклініки - індивідуальні розмови з дітьми - прислів'я - загадки - тематичні ігри в лікарському куточку - рухові ігри - гімнастичні вправи - ігри на свіжому повітрі - прогулянки і подорожі - споживання корисних продуктів: фруктів, овочів, салатів - прохальна молитва про здоров'я - подячна молитва за оздоровлення

Навчально-виховний зміст	Очікувані результати навчально-виховної роботи	Процедури досягнення цілей
Безпека: - Ознайомлення з правилами безпеки, що діють в дитячому садку, оточенні дитини та в громадських місцях. - Формування правильної поведінки в надзвичайних ситуаціях (пожежа, незнайомі люди, нещасний випадок, хвороба). - Залучення до вивчення та дотримання правил дорожнього руху.	Дитина: - дотримується правил безпеки під час гри в залі, у саду, вдома та в різних громадських місцях - обирає місця, безпечні для дитячих ігор - намагається дбати про безпеку свою та інших - розумно поводить себе в надзвичайних ситуаціях - знає номери телефонів поліції, пожежної охорони, швидкої допомоги - намагається пояснити символіку деяких дорожніх знаків і світлофорів - пояснює необхідність дотримання правил дорожнього руху - знає, як безпечно користуватися транспортними засобами	«екскурсія по дитячому садку» - узгодження з дітьми правил безпечної гри в кімнаті та в саду - навчальний фільм про правила безпеки - бесіда - оповідання за ілюстраціями - вірш - пісня - участь у «пожежній навчальній тривозі» в дитячому садку - зустріч з поліцейським - екскурсія на перехрестя - поїздки до пожежної охорони, поліції
Рухова активність: - Організація наслідувальних ігор, рухових ігор та гімнастичних вправ. - Розуміння важливості руху в житті людини. - Впровадження фізичної активності.	Дитина: - імітує те, як рухаються люди, птахи, тварини - спонтанно вибирає ігри, пов'язані з рухом - заохочує інших до активності - охоче бере участь у розвагах та рухових іграх, організованих у групі - бере участь у ранкових заняттях - бере участь у гімнастичних вправах, які проводяться наслідувальними і творчими методами (наприклад, Р. Лабана, К. Орффа, А. і М. Кнессів) - підтримує правильну поставу тіла - реагує на сигнал - бігає - утримує рівновагу тіла - повзає - піднімається - стрибає - підстрибує - кидає м'яч до цілі - катає м'яч - долає перешкоди	- розмова за планом - ранкові вправи - ігри та рухові ігри в залі та на свіжому повітрі - гімнастика - аеробіка
Відпочинок: - Ознайомлення з різними формами відпочинку. - Створення звички вмілого відпочинку (наприклад, заняття та ігри на свіжому повітрі, прогулянки та поїздки). - Ознайомлення з методами відпочинку (наприклад, улюблені ігри, слухання музики, звуків природи).	Дитина: - охоче бере участь у заняттях та іграх на свіжому повітрі - бере участь у прогулянках та екскурсіях незалежно від пори року - розповідає про те, як можна відпочивати - намагається організувати час для відпочинку - бере участь у релаксаційних іграх - вчиться відпочивати, коли почуввається втомленою, неспокійною - намагається вибирати прості заняття і набуває переконання, що вони можуть бути формою відпочинку	- бесіда - прогулянки та екскурсії - розваги в саду - веселощі з анімаційним шарфом - прослуховування релаксаційної музики - розслаблюючі та заспокійливі ігри - власна діяльність дитини
Сенсорна система: - Розвиток органів чуття (зору, слуху, нюху, дотику, смаку) через різні ігри та вправи. - Створення можливостей для вивчення навколишньої дійсності в мультисенсорній формі. - Ознайомлення з назвами органів чуття та їхніми функціями. - Пояснення, чому треба дбати про органи чуття.	Дитина: - охоче бере участь в іграх і вправах, які розвивають органи чуття - пізнає довкілля за допомогою усіх органів чуття - намагається розповісти про те, яку роль мають окремі органи чуття - намагається дбати про органи чуття, уникати гучних звуків, надмірного перегляду ТБ	- обговорення - перегляд енциклопедії здоров'я - зустрічі зі спеціалістами (офтальмолог, ЛОР) - ігри та вправи, що розвивають органи чуття - спостереження за природними явищами під час прогулянок, поїздок та ігор в саду

Навчально-виховний зміст	Очікувані результати навчально-виховної роботи	Процедури досягнення цілей
Практична діяльність: ■ Розвиток самостійності у самообслуговуванні. ■ Створення можливостей для набуття досвіду з підготовки до майбутніх ролей та життєвих завдань. ■ Ознайомлення з досягненнями сучасних технологій та їхньої ролі в житті людини (наприклад, комп'ютер, планшет).	Дитина: ■ самостійно користується туалетом і туалетним приладдям ■ самостійно одягається і роздягається ■ за потреби просить допомоги дорослих у самообслуговуванні ■ через гру і виконання простих завдань, готується виконувати майбутні ролі і життєві завдання ■ намагається говорити про важливість досягнень сучасної техніки для людського життя	■ бесіда ■ демонстрація правильного використання туалетного приладдя ■ демонстрація належного виконання самообслуговування ■ систематичні навчання самообслуговування ■ тематичні ігри ■ виконання простих справ у кімнаті, гардеробній, ванній кімнаті, спальні, вдома та в саду ■ перегляд: альбомів, фотографій та ілюстрацій ■ демонстрація роботи технічних пристроїв у дитячому садку ■ демонстрація використання комп'ютера, планшета ■ робота з комп'ютером ■ поїздка до магазину побутової техніки ■ демонстрація технічного та електронного обладнання та їхнього функціонування

2. Навчально-виховна сфера: РОЗУМОВА

Навчально-виховний зміст	Очікувані результати навчально-виховної роботи	Процедури досягнення цілей
Мова та мислення: ■ Формування правильної вимови. ■ Збагачення словника. ■ Розвиток здатності говорити на певну тему. ■ Організація ігор, які розвивають здатність мислити творчо.	Дитина: ■ правильно виконує прості дихальні, слухові, звуконаслідувальні та артикуляційні вправи ■ правильно говорить з погляду артикуляції, граматики, відмінювання і синтаксису ■ правильно будує висловлювання ■ використовує різні форми висловлювання (монолог, діалог, опис, декламація, розповідь) ■ намагається висловлювати свої думки ■ має багатий словниковий запас ■ розповідає історії за ілюстраціями ■ відповідає на питання щодо прочитаного тексту ■ самостійно формулює питання ■ бере активну участь у діяльності та іграх, що сприяють розвитку творчого мислення ■ створює власні віршики, казки, оповідання та ілюстровані історії і вигадує їм назви ■ розв'язує загадки, ребуси, головоломки і створює свої ■ використовує функції мислення в конкретних щоденних ситуаціях	■ дихальні, слухові, звуконаслідувальні, артикуляційні вправи ■ спонтанні та підготовлені висловлювання дітей ■ розповіді ■ казки ■ історії в картинках ■ конкурси декламування ■ ігри та вправи для розвитку творчого мислення ■ «мозковий штурм» ■ загадки ■ ребуси ■ мінівікторини ■ головоломки ■ кросворди ■ пазли ■ римування ■ навчальні ігри
Підготовка до навчання читати: ■ Розвиток сприйнятливості, слухової та візуальної пам'яті. ■ Розвиток навичок проведення візуально-слухового аналізу та синтезу. ■ Ознайомлення зі знаками та графічними символами. ■ Створення можливостей для спроб самостійного читання.	Дитина: ■ організовує поле спостереження, розпізнає і запам'ятовує те, що показано в зображенні ■ знаходить однакові елементи малюнка і відтворює їх ■ цікавиться читанням і письмом ■ розуміє сенс інформації у вигляді спрощених рисунків і поширених означень і символів, наприклад, у дитячому садку, на вулиці, на вокзалі ■ складає короткі речення ■ розділяє речення на слова ■ ділить слова на склади ■ виділяє фонему в словах ■ називає голосні ■ розпізнає знаки пунктуації ■ читає короткі підписи під малюнками ■ читає прості тексти, ілюстровані малюнками ■ виявляє ініціативу до ігор з літерами	■ вправи для слухового та візуального аналізу та синтезу ■ ознайомлення з буквами алфавіту ■ вправи для читання слів і простих речень ■ ігри з кубиками з літерами ■ ігри зі складами ■ намагання укласти слова відповідно до власних зацікавлень
Підготовка до навчання писати: ■ Залучення до правильного тримання канцелярського приладдя і його використання. ■ Розвиток графічної вправності та моторики. ■ Пробудження інтересу до написання як засобу спілкування. ■ Ознайомлення з літерами алфавіту.	Дитина: ■ має добру спритність рук та візуально-рухову координацію ■ правильно тримає ручку ■ креслить, замальовує, малює на великих поверхнях ■ малює прописи і обмальовує сліди, пише подібні до літер візерунки, обводить товстими лініями ■ тримається ліній ■ орієнтується на аркуші паперу ■ правильно відтворює літери алфавіту	■ розмова про те, як спілкуватися за допомогою писання ■ вправи для розвитку моторики рук і координації рук і очей ■ графомоторні та літероподібні вправи

Навчально-виховний зміст	Очікувані результати навчально-виховної роботи	Процедури досягнення цілей
Дитяча література та поезія: ■ Пробудження зацікавлення дитячою літературою. ■ Ознайомлення з героями казок, легенд, історій, байок, притч, оповідань. ■ Заохочення поважати книги.	Дитина: ■ уважно слухає, розмовляє і розповідає про зміст казок, переказів, легенд, прислів'їв, притч і повістей ■ намагається описати особливості персонажів, оцінювати їхні дії і доводити свою позицію ■ намагається знайти мораль у казках ■ грає ролі героїв ■ перераховує етапи творення книжки ■ створює власну книгу ■ шанує книжки	■ байки ■ казки ■ оповідання ■ легенди ■ інсценізації творів ■ сценки з елементами драми ■ жанрові сценки ■ поїздки до друкарні, книгарні, бібліотеки ■ зустрічі з поетом ■ створення кутка читача ■ участь у лагодженні порваних книжок
Математика: ■ Розвиток орієнтації в просторі. ■ Встановлення циклічності. Показ закономірності та послідовності в довкіллі. ■ Розвиток навичок причинно-наслідкового мислення. ■ Ознайомлення з моделями монет і банкнот. ■ Розвиток навичок підрахунку. ■ Розвиток навичок додавання та віднімання, множення та ділення. ■ Ознайомлення з цифрами. ■ Формування навичок класифікації (групування, порівняння, відокремлення і впорядкування). ■ Ознайомлення з простими геометричними фігурами. ■ Формування навичок приймати та переживати успіхи та невдачі. ■ Формування потреби точного вимірювання довжини, ємності, ваги, часу. ■ Впровадження до складання та розв'язання задач.	Дитина: ■ орієнтується в будові власного тіла ■ визначає своє розташування щодо об'єктів або інших осіб ■ правильно використовує слова: <i>над, під, всередині, зовні, біля, позаду, попереду, поруч, між</i> ■ визначає напрямок руху: <i>вперед, назад, вліво, вправо, вгору, вниз</i> ■ диференціює лівий і правий бік ■ визначає напрямки на аркуші паперу ■ творить ритм з почутого, музики, співу, напр., вистукує кубиком, продовжує і переносить на інші предмети ■ орієнтується в ритмічній організації часу, бачить послідовність пір року, днів тижня і місяців, розуміє, що означають поняття: <i>вчора, завтра, післязавтра, позавчора</i> ■ встановлює цілі, планує дії, які ведуть до них ■ рахує і оцінює відповідно до можливостей свого віку ■ знає правила лічби ■ визначає рівності шляхом підрахунку та пошуку пари ■ використовує натуральні числа та порядкові числівники відповідно до можливостей свого віку ■ конструює арифметичні дії усно або за допомогою цифр і математичних знаків ■ під час ігор шанує договори купівлі та продажу ■ розпізнає монети і банкноти низького номіналу, впорядковує їх, розуміє, для чого вони служать у домашньому господарстві ■ додає та віднімає на пальцях та інших предметах ■ відрізняє неправильний підрахунок від правильного ■ перелічує предмети зі свого оточення ■ перераховує елементи в різних ситуаціях дня ■ розпізнає цифри і експериментує, творячи з них лічбу ■ класифікує (групує, порівнює, зіставляє, впорядковує) ■ розпізнає і називає прості геометричні фігури: <i>коло, квадрат, трикутник, прямокутник</i> ■ складає композиції з геометричних фігур ■ бачить свої сильні сторони ■ вигадує ігри («ходилки», розповіді та математичні загадки) ■ вміє приймати поразку і перемогу ■ вітає з перемогами інших дітей ■ намагається самостійно вимірювати відстань (кроками, стопами, ліктями, долонями і пальцями) ■ спостерігає за рідинами в посудинах і намагається зробити висновки про кількість води після змін ■ конструює вагу, разом з дорослим важить об'єкти і диференціює їхню вагу ■ по змозі складає і розв'язує завдання	■ вправи та ігри, які допомагають орієнтуватися у власному тілі та в безпосередньому середовищі ■ організація календаря (пори року, дні тижня, місяці); ■ історії в картинках ■ тренування в рахуванні, додаванні та відніманні, класифікації, групуванні, порівнянні, сортуванні, систематизації ■ нумерація ■ вправи та ігри з геометричними фігурами ■ вимірювання та відмірювання довжини ■ переливання рідини ■ зважування ■ ігри («ходилки», математичні, лінгвістичні) ■ складання та розв'язання задач

Навчально-виховний зміст	Очікувані результати навчально-виховної роботи	Процедури досягнення цілей
Медіаосвіта: ■ Призвичаєння дітей уміло керувати своїм часом, використовуючи медіа. ■ Розрізнення світу фантастики та реальності. ■ Розвиток умінь обирати медіапрограми. ■ Заохочення використовувати часописи, призначені для дітей.	Дитина: ■ усвідомлює, що використання медіа може мати позитивні та негативні наслідки в житті людини ■ намагається правильно керувати вільним часом ■ намагається відмовитися від гри на комп'ютері на користь іншої діяльності ■ намагається відрізнити віртуальну фантастику від реальності ■ вибирає дитячі програми ■ набуває навичок використання журналів, адаптованих до дошкільного віку ■ бере участь у створенні газети своєї групи	■ запланована розмова в поєднанні з переглядом програм ■ бесіда ■ перегляд різних типів журналів для дітей ■ створення медійного кутка ■ зустріч з журналістом ■ створення газети в групі
Природа: ■ Чутливість до краси створеного світу. ■ Навчання, як виразити подяку Богові за Його Провидіння й опіку над світом. ■ Спостереження та називання характеристик певних пір року. ■ Знайомство з назвами та властивостями мінералів, наприклад, солі, вугілля, сірки. ■ Надання знань про рослини та умови, необхідні для їхнього росту. ■ Створення можливостей для вирощування кімнатних рослин. ■ Ознайомлення з назвами фруктів та овочів. ■ Надання знань про життя та звичай тварин. ■ Створення можливостей для спостереження за тваринами (напр., у їхньому природному середовищі, у зоопарку). ■ Ознайомлення з життям та звичаями птахів у певні пори року. ■ Презентація причин і наслідків забруднення навколишнього середовища. ■ Інформування про охорону довкілля (напр., не нищити, не смітити, сортувати сміття – викидати відходи у відповідні контейнери). ■ Знайомство з умовами, необхідними для життя на Землі (роль води, повітря, сонця, ґрунту). ■ Проведення експериментів, пов'язаних з різними явищами (наприклад, випаровування, конденсація, розчинення, кристалізація). ■ Розповіді про космос.	Дитина: ■ бачить красу навколишнього світу ■ дякує Господу за Його опіку (Провидіння) над світом ■ на підставі Біблії намагається пояснити, як Бог створив світ ■ говорить про процеси, що відбуваються в природі в різні пори року ■ зауважує мінливість атмосферних явищ у різні пори року ■ розрізняє і називає атмосферні явища (дощ, гроза, мряка, веселка, туман, вітер, сніг, іній тощо) ■ визначає дані про погоду і явища на календарі погоди ■ підбирає одяг до погоди ■ намагається прочитати температуру повітря на термометрі ■ розпізнає мінерали, а саме: сіль, вугілля, сірку ■ називає деякі рослини, включно з тими, які занесені до Червоної книги ■ відрізняє частини рослин (корінь, стебло, листя, квіти, плоди) ■ перелічує умови, необхідні для росту рослин ■ намагається виростити рослини в горщиках ■ розпізнає деякі з рослин за їхніми плодами та листям ■ розповідає про важливість рослин для життя людей на Землі ■ використовує природні багатства (гриби, лісові ягоди, трави) ■ намагається пояснити, що таке національний парк ■ називає деякі місцеві та екзотичні фрукти ■ розрізняє фрукти й овочі органами чуття (смак, зір, дотик) ■ відрізняє сад від городу ■ розрізняє і називає домашніх, сільськогосподарських, лісових, польових і екзотичних тварин ■ називає деяких тварин, які занесені до Червоної книги ■ розповідає про раціон і звички тварин, що живуть у природному середовищі ■ намагається пояснити, чому люди розводять тварин ■ намагається піклуватися про домашніх тварин вдома і в дитячому садочку ■ перелічує назви деяких птахів і їхні звички в різні пори року ■ називає птахів, які відлітають у теплі краї ■ намагається годувати птахів у зимовий період ■ намагається пояснити причини і наслідки забруднення навколишнього середовища ■ розповідає про те, як можна запобігти забрудненню навколишнього середовища ■ розрізняє і перелічує стихії, тобто вогонь, воду, повітря ■ розповідає про роль води, повітря, сонця і ґрунту, необхідних для життя на Землі ■ розрізняє фізичні явища (випаровування, конденсація, розчинення, кристалізація) ■ бачить дію вітру – здійснення листя, хитання прапорця, політ повітряного змія ■ відзначає властивості магніту ■ називає деякі речовини, які розчиняються у воді ■ розрізняє і називає стани води ■ називає об'єкти, які плавають і які тонуть у воді ■ розповідає про зміни, що відбуваються в процесі квашення ■ показує на планету Земля на карті Сонячної Системи ■ перелічує природні джерела світла (сонце, зірки, місяць) ■ розповідає цікавинки про космос	■ бесіда ■ розповідь ■ слухання Святого Письма ■ вірш ■ пісня ■ перегляд фільмів і слайдів ■ прогулянка ■ прослуховування звуків природи ■ відтворення звуків ■ спостереження ■ використання атласів і природничих альбомів для дітей ■ огляд експонатів ■ виконання обов'язків – поливання квітів ■ практичні заняття: садіння рослин та догляд за ними, догляд за тваринами ■ організація куточка природи і гербарію ■ дегустація фруктів та овочів ■ поїздки до зоопарку, сільської садиби, зоомагазину, національного парку, ботанічного саду ■ зустрічі з садівником, фермером, ветеринаром ■ участь у заходах для захисту навколишнього середовища ■ досліді і природні експерименти

Навчально-виховний зміст	Очікувані результати навчально-виховної роботи	Процедури досягнення цілей
Таланти та здібності мої та інших: ■ Розповідь про різні дари, таланти і здібності, які Бог дає людині для добра інших. ■ Організація зустрічей з людьми, наділеними різними талантами та здібностями. ■ Допомога дітям відкривати та розвивати власні таланти та здібності.	Дитина: ■ намагається назвати деякі таланти і здібності ■ знайомиться з людьми з особливими талантами і здібностями ■ за допомогою дорослих намагається виявити свої таланти і здібності та розвивати їх ■ по можливості навчається ділитися своїми талантами і здібностями	■ розповідь ■ розмова ■ пісня ■ створення куточка зацікавлень ■ ігри в куточку інтересів ■ додаткові заходи: мистецькі, музичні та танцювальні гуртки ■ зустрічі з митцями ■ організація виставок, фестивалів, концертів ■ аукціон ■ ярмарок
Підготовка до використання сучасної іноземної мови: ■ Розвиток інтересу до іноземної мови. ■ Слухання простих історій, віршів та пісень. ■ Вивчення римованок і простих віршків. ■ Залучення до участі в театрі, сценках, розумових та рухових іграх. ■ Організація конструювання, мистецьких і природничих ігор. ■ Створення можливостей реагувати на прості команди і повторення вивчених фраз. Увага! Теми, якими впроваджуємо дитину у світ сучасної іноземної мови, мають збігатися з тими темами, які вивчаємо рідною мовою.	Дитина: ■ цікавиться іноземною мовою ■ бере участь у музичних, рухових, мистецьких, конструювальних, театральних, природничих іграх ■ співає в групі прості пісеньки ■ повторює римованки і прості вірші ■ розуміє загальний зміст коротеньких оповідань ■ розуміє прості команди і реагує на них ■ повторює відомі фрази	■ вірш ■ пісня ■ історії в картинках ■ мовні ігри ■ римованки, лічилки ■ таблиці ■ ілюстрації ■ картинки ■ ляльковий театр ■ прості тематичні сценки
Підготовка до використання мови національних та етнічних меншин та регіональної мови: ■ Залучення до участі в іграх. ■ Слухання простих історій, віршів та пісень. ■ Навчання римованок і простих віршів. ■ Створення можливостей для реагування на прості команди і повторення вивчених фраз. ■ Підвищення обізнаності про належність до національної, етнічної або мовної спільноти. ■ Ознайомлення з гербом національної, етнічної або мовної спільноти. Увага! Теми зі сфери 17 Програми дошкільного навчання реалізують тоді, коли дитячий садок / групу відвідує така дитина.	Дитина: ■ бере участь у іграх, що проводяться мовою національної або етнічної меншини або регіональною мовою ■ розуміє прості команди ■ повторює дитячі вірші, прості римованки та співає пісні в групі ■ розуміє загальний зміст коротких оповідань ■ знає, до якої національної, етнічної чи мовної спільноти належить ■ знає герб своєї національної, етнічної або мовної спільноти	■ вірш ■ пісня ■ оповідання за ілюстраціями ■ мовні ігри та забави ■ римованки, лічилки ■ таблиці ■ ілюстрації ■ малюнки ■ ляльковий театр ■ прості тематичні сценки ■ демонстрація карти ■ презентація гербів

3. Навчально-виховна сфера: СУСПІЛЬНА

Навчально-виховний зміст	Очікувані результати навчально-виховної роботи	Процедури досягнення цілей
Світ емоцій і почуттів: ■ Навчання розпізнаванню і називанню емоційних станів: радість, сум, гнів, злість. ■ Розвиток вміння виражати свої почуття за допомогою жестів та міміки. ■ Навчання розпізнавання невербальних повідомлень та вербалізації своїх почуттів і емоційних станів. ■ Заохочення контролювати власні слова та поведінку й адекватно реагувати на конкретну ситуацію. ■ Ознайомлення зі шляхами вираження своїх негативних емоцій безпечним для інших способом. ■ Розвиток навичок вирішення нових та складних ситуацій. ■ Чутливість до потреб інших людей.	Дитина: ■ намагається терпляче дочекатися своєї черги ■ намагається розпізнати і назвати емоційні стани ■ намагається виявляти свої почуття ■ намагається ідентифікувати невербальні повідомлення ■ вчиться вербалізувати свої емоційні стани та почуття ■ робить спроби контролювати свої слова і поведінку ■ вчиться виявляти накопичені негативні емоції в безпечній манері, без шкоди для інших ■ реагує адекватно, залежно від ситуації ■ намагається впоратися з новими, важкими, конфліктними ситуаціями ■ вчиться емпатії	■ обговорення ■ розповідь ■ історії в картинках ■ сценки з елементами драми ■ висловлювання своїх почуттів та емоцій у музичних та мистецьких активностях ■ релаксаційні ігри
Моя сім'я: ■ Пояснення важливості сім'ї в житті кожної людини. ■ Ознайомлення з поняттями: родина, брати і сестри, родинний дім, покоління. ■ Пробудження інтересу до історії власної родини, професій батьків та дідусів. ■ Презентація Святої Родини як моделі сімейного життя. ■ Формування позитивних почуттів щодо найближчих людей: батьків, братів і сестер, бабусь і дідусів – зміцнення сімейних зв'язків. ■ Заохочення виконувати домашні обов'язки, наприклад, складати іграшки, допомагати дорослим у невеликих домашніх справах. ■ Знайомство з традиціями, урочистостями та сімейними святами. ■ Ознайомлення з роллю жінки та чоловіка в сім'ї. ■ Розвиток позитивних почуттів до найближчих людей: батьків – мами й тата, брата, сестри, бабусі, дідуса – зміцнення сімейних зв'язків. ■ Розвиток здатності встановлювати емоційні та духовні зв'язки, близькість та довіру до найближчих членів родини.	Дитина: ■ правильно називає своє ім'я та прізвище ■ правильно називає найближчих членів родини ■ розповідає про свою сім'ю ■ намагається визначити, що таке: сім'я, брати і сестри, родинний дім, покоління ■ перелічує професії своїх батьків і їхніх батьків ■ намагається пояснити, чим займаються батьки, бабусі і дідусі на роботі ■ цікавиться історією своєї родини ■ намагається наслідувати життя Святого Сімейства ■ намагається встановити близький зв'язок з братами і сестрами ■ намагається бути уважною до молодших братів і сестер, а також людей похилого віку та хворих членів сім'ї ■ намагається сказати найближчим про свої враження і досвід ■ вчиться розпізнавати потреби окремих членів сім'ї, наприклад, спокійно бавиться, коли інші відпочивають ■ вчиться чітко виконувати домашні обов'язки ■ пізнає традиції, пов'язані з сімейними святами ■ пам'ятає про родинні свята (вітає, готує невеликі подарунки) ■ правильно називає найближчих рідних: мама, тато, брат, сестра, бабуся, дідусь ■ розповідає про свою сім'ю і ролі, що виконують окремі її члени: мама, тато, брат, сестра, бабуся, дідусь	■ бесіда ■ розповідь ■ постановка ■ сценка з елементами драми ■ пісня ■ тематичні ігри, наприклад, гра в дім, родину ■ створення генеалогічного дерева ■ зустрічі з батьками, бабусями і дідусями, що мають різні професії ■ спільне читання Святого Письма і життя святих ■ спільна участь у богослужінні ■ перегляд альбомів, фотографій, фільмів з сімейних свят ■ підготовка подарунків для близьких

Навчально-виховний зміст	Очікувані результати навчально-виховної роботи	Процедури досягнення цілей
Спільнота охоронки: - Ознайомлення з іменами одногрупників. - Формування здатності встановлювати особисті зв'язки з однолітками. - Введення до спільної та відповідної гри з усіма дітьми: як цими, що виховуються у важких умовах, так і дітьми з багатих сімей. - Формування чутливості до потреби ділитися з іншим. - Розвиток умінь співпрацювати, спільно святкувати в групі дитячого садка. - Формування готовності допомогти іншим, наприклад, молодшим друзям. - Знайомство з основними правилами доброї поведінки, наприклад: використовувати привітання, вітання, ввічливі звернення до інших, уважно слухати інших, не перебивати їх. - Заохочення до відповідального виконання поставлених завдань та чергування. - Виховання поваги до інших та їхньої власності. - Розвиток навичок належного вирішення конфліктів та реакції на успіхи та невдачі.	Дитина: - називає імена друзів - намагається налагодити близькі, сердечні зв'язки з ровесниками - намагається бавитися з усіма дітьми - правильно використовує іграшки, спільний простір та приладдя - не шкодить іншим - охоче ділиться зі своїми друзями, наприклад, іграшками, цукерками - співпрацює, взаємодіє в групі під час ігор і занять - охоче святкує іменини і дні народження друзів - намагається бути уважною до новеньких і молодших, наприклад, бавиться з ними, допомагає в самообслуговуванні, піклується під час прогулянок та екскурсій, допомагає у виконанні простих завдань - використовує фрази: <i>будь ласка, дякую, вибачте, доброго ранку, до побачення, добрий вечір, на добраніч, смачного</i> - використовує привітання відповідно до місця і конкретної ситуації - підпорядковується поділу ролей, завдань, чергувань - шанобливо ставиться до власності інших дітей і своєї - виявляє повагу до інших, наприклад, під час ігор, спільної праці - намагається мирно вирішити конфлікти, що виникають - намагається адекватно реагувати на поразку - тішиться своїми успіхами та успіхами інших	- бесіда - вірш - пісня - прислів'я - історії в картинках - сценки - прибирання, наприклад: складання іграшок у призначене місце - інтеграційні зустрічі дітей молодшого віку зі старшими, наприклад, спільні ігри, прогулянки, екскурсії - святкування іменин та днів народження - виконання ролі «ангела-охоронця» для молодших дітей - виконання поставлених завдань та чергувань
Найближче оточення: - Ознайомлення з назвою рідного населеного пункту та його гербом. - Запам'ятовування адрес: домашня адреса, адреси бабусь та дідусів, адреса дитячого садочку. - Ознайомлення з громадськими місцями. - Ознайомлення з історією та традиціями свого населеного пункту. - Пробудження інтересу до історії та культури регіону.	Дитина: - називає населений пункт, у якому живе - впізнає герб населеного пункту та намагається пояснити його символіку - знає домашню адресу, адресу бабусі та дідуся, дитячого садочку - розрізняє і називає громадські місця: пожежна, поліція, лікарня, аптека, поштове відділення - відвідує пам'ятні місця у своєму населеному пункті - відвідує місця, пов'язані з історією та традиціями свого населеного пункту та місця національної пам'яті - знає назву регіону, у якому живе - співає вибрані регіональні пісні - виконує елементи регіональних танців - розпізнає традиційний регіональний одяг - розповідає про характерну для регіону діяльність населення	- історичні оповідання - слухання легенд, історичних переказів і місцевої поезії - демонстрація географічної карти і плану міста - екскурсія громадськими місцями - прогулянка населеним пунктом - екскурсія в музей у місті чи області - зустрічі з місцевими митцями і людьми культури - створення народного куточка - виконання місцевого танцю

Навчально-виховний зміст	Очікувані результати навчально-виховної роботи	Процедури досягнення цілей
Моя Батьківщина: - Ознайомлення з назвою рідної країни. - Ознайомлення з національними символами: прапором, гімном, гербом. - Усвідомлення належності до своєї нації. - Пробудження любові до Батьківщини, поваги до національної символіки та національного гімну. - Ознайомлення з роллю жінок і чоловіків у суспільстві та батьківщині. - Створення можливості ознайомлення з картою рідної держави. - Ознайомлення з легендами, пов'язаними із заснуванням рідної держави. - Пояснення історії рідної країни, життя її королів та національних героїв.	Дитина: - називає країну, у якій живе - розпізнає, називає і намагається пояснити важливість національних символів - намагається пояснити, що означає, що є громадянином своєї держави - знає, яку саме роль виконують жінки і чоловіки в суспільстві та батьківщині - співає державний гімн у відповідній поставі - показує на карті географічні регіони - називає найважливіші річки своєї країни - знає назву столиці - перелічує і показує на карті найближчих сусідів країни - розповідає легенди, пов'язані із заснуванням своєї держави - перелічує постаті королів та національних героїв	- історична бесіда - історична оповідка - слухання легенд, історичних переказів і байок - інсценізація - розмова за планом - вірш - пісня - демонстрація карти рідної країни - участь у Святій Месі в інтенції Батьківщини - участь у національних урочистостях та святах - патріотична вечірка - екскурсії до музею - поїздка в історичні місця
Світ і людська родина: - Заохочення оточувати повагою кожну людину, члена людської сім'ї, і світ, створений Богом. - Ознайомлення з різними расами людей, які живуть на окремих континентах. - Підвищення рівня обізнаності про належність до Європейського Союзу / спільноти народів Європи. - Пізнання звичаїв, культури та пам'яток, притаманних іншим народам. - Пошанування відмінностей і турбота про слабких і тих людей, які відрізняються від нас.	Дитина: - знає, що світ, створений Богом, є місцем проживання для всіх людей – і для тих, хто виглядає інакше, говорить інакше, живе інакше, ніж ми - усвідомлює належність до людської сім'ї і Європейського Союзу – європейської сім'ї народів - намагається вказати на карті континенти - знає, які раси живуть на кожному континенті - розпізнає деякі характерні для конкретних країн будівлі та пам'ятки природи - ознайомлюється з культурою окремих націй – національними танцями, піснями, відомими постатями - знає, що треба поважати кожну людину, оточувати турботою і піклуватися про слабких, інвалідів і осіб, що належать до національних меншин - знає, що кожна людина має право використовувати свою національну мову й діалект	- карта світу, карти окремих континентів - зустріч з місіонерами, волонтерами, що працюють на різних континентах - ілюстрації, мультимедійні презентації, що показують звичай різних країн - ілюстрації, зображення національних костюмів - фотоальбом - бесіда - розповідь - інсценізація - атлас світу - атлас природи - глобус - прапори різних країн - танець - пісня
Людина і її праця: - Впровадження до виконання простої домашньої роботи та роботи в дитячому садочку. - Ознайомлення з різними професіями та знаряддями праці. - Навчання поважати хліб і кожну професію. - Усвідомлення цінності та необхідності роботи в житті людини.	Дитина: - приєднується до дрібної роботи удома й у дитячому садочку - розповідає про різні професії - називає інструменти, необхідні для виконання різних завдань - виявляє повагу до хліба - поважає свою та чужу роботу - намагається пояснити, чому робота важлива в житті людини	- бесіда - розповідь - прислів'я - загадки - тематичні ігри - ігри в куточку зацікавлень - зустрічі з людьми різних професій - поїздки на різні робочі місця - поїздка до пекарні - приклад життя

4. Навчально-виховна сфера: КУЛЬТУРНА

Навчально-виховний зміст	Очікувані результати навчально-виховної роботи	Процедури досягнення цілей
Краса: - Відкриття краси навколишнього світу та його створіння. - Формування вдячного ставлення до Бога за дар створеного світу. - Заохочення поважати красу та турбуватися про неї.	Дитина: - намагається побачити красу навколишнього світу і його створіння - висловлює подяку Богові за створений світ та його створіння - шанує красу і береже її від знищення	- розповідь - слухання Святого Письма - вірш - пісня - перегляд ілюстрацій, фотографій, слайдів - прогулянки та екскурсії - заходи щодо захисту навколишнього середовища - молитва - приклад життя
Театр: - Організація вистав та театрів. - Пояснення, яка поведінка є належною під час спектаклів у дитячому садку та театрі. - Залучення до участі в театральних виставах та виступах у садку. - Використання елементів драми та пантоміми під час заняття з дітьми. - Знайомство з роботою актора, виглядом та призначенням сцени, глядацької зали, лаштунків і гардероба. - Знайомство з типами театральних ляльок. - Розвиток навичок виконання простих театральних реквізитів.	Дитина: - охоче дивиться виступи і вистави в дитячому садку і в театрі - намагається правильно поводитися під час різних спектаклів у дитячому садку і в театрі - в іграх грає різні соціальні ролі - грає ролі в театральних виставах і виступах у дитячому садку - грає прості сцени з елементами драми - вчиться грати пантоміму - намагається пояснити, що таке сцена, глядацька зала, лаштунки, гардероб - розповідає про працю актора - перелічує види театральних ляльок - виготовляє прості ляльки і декоративні елементи	- бесіда - перегляд вистав - створення театального куточка - наслідувальні ігри - тематичні ігри - підготовка постанов, вистав у дитячому садку, сценок з елементами пантоміми і драми - відвідування театру - перегляд вистави - зустріч з акторами і працівниками театру
Музика й танці: - Впровадження до слухання дитячих пісень. - Вивчення пісень, наприклад, пов'язаних з темою пір року, близьким оточенням дитини, природою. - Заохочення складати власні пісні. - Впровадження до слухання різних видів музики, наприклад, народної, класичної. - Знайомство з життям і творами Фридерика Шопена. - Формування навичок вираження музики за допомогою руху. - Заохочення виражати музику за допомогою різноманітних пластичних форм. - Розвиток умінь розуміти характер музики, висоти, темп та динаміку пісень. - Знайомство з інструментами: барабаном, калаталом, трикутником, маракасами, тамбурином. - Навчання грати на ударних інструментах – імпровізація та супровід пісень. - Заохочення творити власну музику. - Наука елементів танців таких, як: краков'як, полька, полонез, вальс, сучасні танці.	Дитина: - слухає дитячі пісні - співає пісні відповідно до свого віку і можливостей голосу - розпізнає пісні за мелодією - складає власні пісні - слухає уважно музичні записи - розповідає про життя і творчість Фридерика Шопена - інтерпретує рухами музику - малює музику - реагує на зміни в музиці - ритмує короткі тексти - описує зовнішній вигляд і спосіб гри на ударних інструментах - грає на ударних інструментах - творить музику - перелічує назви національних і народних танців - демонструє танцювальні кроки окремих народних, національних і сучасних танців	- розмова за планом - співання пісень - слухання музики - спонтанні ігри під музику - участь у музичних і музично-рухових заняттях - участь у ритмічних заняттях - музичні загадки - гра на музичних інструментах - поїздка до музичної школи - участь у концертах, переглядах, фестивалях - танцювальні заняття

Навчально-виховний зміст	Очікувані результати навчально-виховної роботи	Процедури досягнення цілей
Мистецтво: ■ Знайомство з різними пластично-технічними активностями. ■ Розвиток навичок використання різноманітних художніх прийомів. ■ Заохочення до власної творчості. ■ Заохочення з повагою ставитись до власних і чужих робіт. ■ Ознайомлення з творами мистецтва та їхніми творцями: художником, скульптором, графіком, фотографом. ■ Заохочення висловлювати власні естетичні почуття на тему переглянутих творів мистецтва та пластичних витворів.	Дитина: ■ малює, креслить, вирізає ■ намагається комбінувати різні художні техніки ■ використовує різні прилади ■ створює власні «твори мистецтва» ■ виконує елементи декору, подарунки, прикраси ■ самостійно організовує місце праці ■ поважає свою роботу та інших ■ перелічує обрані твори мистецтва та їхніх творців ■ намагається висловити свої естетичні почуття	■ розповідь ■ розмова за планом ■ огляд картин, скульптур, фотографій ■ виконання пластично-технічних робіт ■ організація виставки власних творів мистецтва ■ поїздка в музей і галерею ■ зустрічі з митцями

5. Навчально-виховна сфера: МОРАЛЬНА

Навчально-виховний зміст	Очікувані результати навчально-виховної роботи	Процедури досягнення цілей
Правда: ■ Наголошення на тому, щоб завжди говорити правду. ■ Розвиток здатності бачити різницю між правдою, брехнею та обманом. ■ Вказування на наслідки брехні в житті людини. ■ Формування готовності визнати брехню і попросити вибачення за неї в Бога і людей.	Дитина: ■ намагається бути правдивою ■ відрізняє правду від брехні та обману ■ перелічує приклади і наслідки брехні на основі біблійних історій, історій конкретних людей і ситуацій ■ намагається визнати брехню і вибачається за неї	■ бесіда ■ історії з життя дітей ■ слухання Святого Письма ■ слухання казок і байок ■ висловлювання дітей ■ індивідуальні розмови ■ історії в картинках ■ сценки з елементами драми ■ настільні ігри ■ молитва ■ покута (викуплення) ■ свідчення життя
Добро: ■ Пояснення, що у світі є добро і зло. ■ Формування вміння робити вибір між добром і злом. ■ Ознайомлення з взірцями доброго життя: Святою Родиною, блж. Едмундом Бояновським та іншими особами святих і заохочення їх наслідувати. ■ Формування здатності оцінювати позитивну та негативну поведінку свою та інших людей і прогнозувати її наслідки. ■ Формування вміння отримувати похвалу, винагороду, зауваження, покарання.	Дитина: ■ відрізняє добро від зла ■ намагається вибирати добро, відкидати зло ■ старається наслідувати подані приклади доброї поведінки ■ докладає зусиль, щоб подавати добрий приклад для інших ■ робить спроби оцінити поведінку свою та інших ■ пробує пояснити, якими можуть бути наслідки позитивної і негативної поведінки ■ вчиться приймати наслідки власної поведінки	■ бесіда ■ слухання казок, байок, оповідань ■ слухання Святого Письма і житія святих ■ виконання добрих вчинків ■ роздуми над власною поведінкою ■ відшкодування заподіяної шкоди ■ свідчення життя
Любов і милосердя: ■ Зосередження на тому, щоб уміти бачити у світі любов Бога та інших людей: батьків, братів, сестер, бабусь, дідусів, інших членів сім'ї. ■ Заохочення виражати подяку Богові та людям за їхню любов. ■ Пояснення поняття «милосердя» і того, як Бог показує Своє милосердя людині. ■ Формування милосердного ставлення до інших.	Дитина: ■ вміє побачити дари Божої і людської любові ■ у молитві дякує Богові за Його любов і любов інших ■ намагається пояснити, що означає, що Бог любить усіх людей і показує їм Своє милосердя ■ розповідає біблійну притчу про «Милосердного Батька» ■ впізнає образ Милосердного Ісуса ■ розповідає про життя св. Фаустини Ковальської ■ розповідає, у чому полягає милосердя до іншої людини на основі притчі про «Доброго самарянина» ■ вчиться бути милосердною до інших людей: членів сім'ї, сусідів, ровесників та вчителів у дитячому садку ■ допомагає хворим, слабким, тим, хто потребує допомоги	■ бесіда ■ розмова за планом ■ слухання Святого Письма ■ фільм для дітей про життя св. Фаустини ■ молитва ■ приклад життя ■ відвідини хворих ■ допомога молодшим і слабшим
Дружба: ■ Ознайомлення з поняттями «друг», «дружба». ■ Пояснення цінності дружби між людьми на основі дитячої літератури. ■ Ознайомлення з правдою, що Господь Ісус є другом людини. ■ Заохочення дружити з іншими людьми, наприклад, з членами сім'ї, однолітками.	Дитина: ■ намагається пояснити значення слова «друг», «дружба» ■ розповідає, що таке справжня дружба ■ намагається пояснити, чому Господь Ісус є другом людини ■ вчиться бути другом для інших	■ оповідання ■ історії в картинках ■ вірш ■ пісня ■ виготовлення подарунку для друга ■ приклад життя

6. Навчально-виховна сфера: РЕЛІГІЙНА

Навчально-виховний зміст	Очікувані результати навчально-виховної роботи	Процедури досягнення цілей
Релігійні символи: ■ Введення у світ релігійних символів. ■ Формування правильного ставлення до релігійних символів. ■ Навчання, як робити знак Святого Хреста.	Дитина: ■ пояснює важливість вивчених релігійних символів ■ не соромиться релігійних символів і шанобливо до них ставиться ■ правильно робить знак Святого Хреста	■ бесіда ■ розповідь ■ демонстрація релігійних символів ■ приклад правильного знаку Святого Хреста ■ приклад з життя ■ правильна поведінка у святих місцях
Віра: ■ Заохочення до щоденної молитви. ■ Формування поняття любові до Бога та ближнього. ■ Знайомство з Книгою Святого Письма як Божим Словом, адресованим людині. ■ Ознайомлення з біблійними персонажами та життям святих як взірцями живої віри.	Дитина: ■ молиться до Бога ■ покладається на опіку ангела-охоронця ■ намагається любити Бога і людей ■ показує повагу до Книги Святого Письма ■ намагається уважно слухати фрагменти Слова Божого ■ прагне наслідувати біблійних персонажів і святих, які є взірцями віри	■ бесіда ■ індивідуальні розмови ■ молитва ■ слухання Святого Письма ■ оповідання про життя святих ■ релігійні фільми ■ біблійні інсценізації ■ пісні ■ приклад життя
Боже синівство: ■ Ознайомлення з правдою, що через Святе Хрещення ми стаємо дітьми Бога Отця. ■ Допомога у розумінні правди про Боже синівство. ■ Вказівка на Дитятка Ісуса, як на взірця.	Дитина: ■ дякує Богові за те, що під час Таїнства Хрещення стала Його дитиною ■ будує позитивний образ самого себе, вірячи, що Бог Отець її любить ■ намагається наслідувати Дитятка Ісуса	■ бесіда ■ слухання Святого Письма ■ перегляд фотографій з Таїнства Хрещення ■ молитва ■ святкування іменин
Релігійні практики: ■ Ознайомлення з різними релігійними практиками та пояснення їхнього значення в житті людини, яка вірить у Бога. ■ Заохочення пам'ятати про Бога в щоденному житті та виявляти вірність Йому через різні релігійні практики.	Дитина: ■ пам'ятає про щоденну ранкову та вечірню молитву ■ пам'ятає про молитву перед їжею і після неї ■ якщо має змогу, о 12.00 читає молитву «Ангел Господній» ■ заходячи в костел, хреститься зі святою водою ■ проходячи повз костел, каплицю, хрест пам'ятає, що треба зробити знак Святого Хреста ■ разом з батьками бере участь у недільній Святій Месі ■ разом з сім'єю відзначає неділю і святкові дні	■ розмова за планом ■ молитва ■ відвідування костелу ■ участь у Святій Месі ■ виконання вивчених релігійних практик

Навчально-виховний зміст	Очікувані результати навчально-виховної роботи	Процедури досягнення цілей
Літургійний рік: ■ Ознайомлення з символами, молитвами та практиками Великого Посту. ■ Заохочення до дотримання традицій, пов'язаних з підготовкою та переживанням Великодня. ■ Налаштування на добре переживання часу Адвенту, як підготовки до Різдва Христового. ■ Ознайомлення з історією Різдва та традиціями, з ним пов'язаними. ■ Заохочення до віддавання себе під захист Божої Матері через молитву, участь у різноманітних службах та паломництвах до Марійських санктуаріїв. ■ Ознайомлення зі способами поклоніння Господу Ісусові, присутньому у Святому Причасті.	Дитина: ■ пояснює значення символів Великого посту ■ наскільки можливо, бере участь у святкуванні Хресної дороги, підготовленої спеціально для дітей ■ бере участь в обряді посипання голови попелом ■ прагне зробити постанови на піст і невеликі зречення та умертвіння ■ разом з іншими співає вибрані пісні Великого посту ■ з батьками бере участь у Святій Месі у Вербну неділю ■ розповідає про події Страстей і Смерті Ісуса ■ намагається терпляче приймати неприємності ■ розповідає про традиції Великодня ■ допомагає сервірувати великодній стіл ■ пояснює сенс великодніх символів ■ розповідає про подію Воскресіння Ісуса ■ з іншими співає обрані великодні пісні ■ розповідає про подію Благовіщення Пресвятої Богородиці ■ пояснює сенс Адвенту, як часу очікування на Спасителя, тобто Господа нашого Ісуса ■ намагається робити і виконувати адвентові постанови ■ розпізнає символи Адвенту і пояснює їхнє значення ■ наскільки можливо бере участь у роратах для дітей ■ разом з іншими співає вибрані адвентові пісні ■ допомагає прикрашати ялинку ■ прагне брати участь у підготовці та святкуванні Святвечора ■ намагається самостійно приготувати подарунки під ялинку для найближчих ■ вітає зі святом ■ разом з іншими співає колядки ■ розповідає історію Народження Ісуса ■ разом з іншими молиться, користуючись розарієм ■ спільно з іншими співає вибрані пісні до Марії ■ розповідає в загальних рисах про об'явлення Пресвятої Богородиці в Лурді та Фатімі ■ наскільки це можливо бере участь у травневих богослужіннях ■ якщо має можливість, вшановує придорожні каплички ■ впізнає Ченстоховську ікону Божої Матері ■ називає Матір Божу Царицею своєї країни ■ разом з іншими молиться «Під Твою милість...» ■ з батьками бере участь у процесії Тіла і Крові Христових і в часі октави (сипле квіти, дзвонить в дзвіночок) ■ разом з іншими співає євхаристійні пісні	■ бесіда ■ розповідь ■ розмова ■ молитва ■ співання пісень, пов'язаних з переживанням певного літургійного періоду ■ слухання Святого Письма ■ перегляд релігійних картин та фільмів ■ виготовлення великодньої пальми ■ відвідування костелу поза Святою Месою ■ виконання постанов ■ участь у сервіруванні великоднього столу ■ участь у конкурсі на найцікавіший ліхтар ■ підготовка прикрас для різдвяної виставки ■ участь у різдвяній зустрічі ■ участь у різдвяних виставах – вертепах ■ виготовлення розарію ■ поїздка з батьками до санктуарію Божої Матері

V. Методичні вказівки

Методи, форми та засоби, що використовують у роботі з дітьми, адаптують до віку та можливостей розвитку, а також до прийнятої педагогічної концепції блж. Е. Бояновського.

Методи виховання в дитячому садку (на думку Марії Квятовської¹) охоплюють усі сфери педагогічної роботи дитячого садка. Це:

- активні методи,
- перцептивні методи,
- вербальні методи.

Серед методів, що використовують у дитячому садочку, переважають активні, що базуються на діяльності дитини і супроводжуються перцептивними та вербальними методами.

У навчально-виховному процесі систематично застосовують методи виховання та навчання як інтегральну систему усвідомлених заходів, які виконують виховательки і діти, через які відбувається передача знань та освітньої діяльності з метою всебічного розвитку особистостей вихованців.

Найближчою до педагогічних вказівок блж. Е. Бояновського є класифікація методів навчання М. Лобоцького²:

- Метод моделювання також часто називають методом власного прикладу і методом доброго прикладу. Тому ми можемо називати його методом навчання через наслідування.
- Метод формулювання завдань – педагог створює реальні ситуації, які є викликом для учня, тобто вимагають від нього відповідних дій та творчого залучення.

1. M. Kwiatowska (red), *Podstawy pedagogiki przedszkolnej*, WSiP, Warszawa 1985, c. 62–64.

2. Див. М. Łobocki, *Teoria wychowania w zarysie*, Kraków 2006.

- Метод переконання полягає в тому, щоб подати чіткі повідомлення для формування його розуміння та переконань. Тут можна виділити декілька мовних сигналів, наприклад: визначення, повідомлення, метафори.
- Метод нагородження полягає в тому, щоб створювати привабливі для дитини події (з отриманням винагород) унаслідок її конкретної діяльності. Цей метод використовується для закріплення та посилення бажаної поведінки.
- Метод покарання – іншими словами: метод негативного підкріплення. Покарання – це освітня діяльність, що полягає у створенні неприємних для вихованця ситуацій, які виникають у часовому зв'язку з його конкретною поведінкою (наслідків). Покарання можна використати, щоб досягнути двох видів освітніх змін – усунути або посилити певну діяльність. Його слід використовувати лише у винятково виправданих ситуаціях.
- Метод групової взаємодії ґрунтується на припущенні, що джерелом змін особистості вихованця може бути не лише діяльність вихователя, а й поведінка інших людей, що створюють його соціальне середовище. Метою діяльності педагога є так формувати його соціальне оточення, щоб досягти бажаних змін у самого вихованця.

Методи викладання, які використовують у навчально-виховному процесі, були визначені з огляду на класифікацію В. Окоя³. Під час вибору методів вихователь бере до уваги вік дітей, їхній розвиток та здібності, обираючи теми, спосіб власних дій та діяльності дитини, вибираючи умови, за яких вихованець може засвоїти відповідні знання і вміння використовувати їх на практиці, але також розвивати зацікавлення та здібності розуму як свій процес, аби охоче його реалізовувати та продовжувати в майбутньому.

Під час занять з дітьми найчастіше використовують такі методи:

- методи асиміляції знань на основі пізнавальної діяльності (подаючи);
- методи самостійного навчання, відомі як проблемні, оперті на творчій пізнавальній діяльності, що полягає у вирішенні проблем;

3. W. Okoń, *Wprowadzenie do dydaktyki ogólnej*, PWN, Warszawa 1987.

- методи валоризації, відомі як експонуючі, у яких домінує емоційно-артистична активність;
- практичні методи, у яких переважає практична діяльність, яка змінює середовище або створює нові його форми.

Загалом ці методи базуються на словах, спостереженні та практичній діяльності. Використання їх для навчально-виховних завдань нерозривно пов'язане з планом дня, тижня і року та обрядовістю дитячого садка, згідно з педагогічними вказівками блж. Е. Бояновського.

У навчально-виховному процесі використовують різні дії вихователя, свідомо організовані для того, щоб учні виявили очікувані види активності. Розрізняємо такі форми роботи з дітьми:

- 1) залежно від сфери соціального життя, у якій бере участь вихованець:
 - гра,
 - мистецтво,
 - навчання,
 - робота.
- 2) залежно від відносин між вихованцем та іншими людьми:
 - робота з усією групою,
 - робота в командах,
 - індивідуальна робота.

Вихователь так планує навчально-виховну діяльність у дитячому садку, щоб зберегти належні пропорції поміж іграми, навчанням та практичною діяльністю. Особливу увагу приділяє розвитку вправності та фізичній активності дитини, частому перебуванню на свіжому повітрі та створює умови, щоб дитина отримувала знання й практичні навички. Вихователь пам'ятає, що пріоритетом виховного впливу є насамперед *навчити жити*.

Вибираючи засоби, відповідно до рекомендацій блж. Е. Бояновського, звертається увага на факт, що природною потребою та основною формою діяльності дитини є гра, у якій вона виражає свої зацікавлення, схильності та звички і через яку вона розвивається. Тому треба вміло поєднувати розваги з *умовиводами* і *трудностями*. За переконаннями блж. Е. Бояновського, це ті *елементи*, у яких треба шукати засоби для фізичного, духовного і суспільного розвитку дітей, тому що *ігри* служать гімнастичному тренуванню їхнього тіла

і розуму, умовиводи – їхньому духовному розвитку, а трудоуці – здатності працювати, вчитися й жити в суспільстві⁴.

Ці вказівки та традиційні методи навчально-виховної роботи⁵ використовують у плануванні та проведенні занять, які є формою дитячої діяльності, запланованою та організованою вчителем.

Особливістю занять є те, що:

- вони організовані з ініціативи вихователя і увесь час саме вихователь безпосередньо ними керує,
- у кожного з них є конкретна мета, до реалізації якої вихователь повинен постійно йти,
- вони є обов'язковими для всіх дітей, хоча можуть бути організовані з усією групою, у невеликих групах або індивідуально.

Заняття є формою реалізації тем, затверджених в *Програмі*, і їхня тематика тісно з цим пов'язана. Щоб досягнути мети, слід застосовувати відповідні процедури, що відповідають обраному методові роботи відповідно до можливостей та потреб дітей та предмету діяльності. Вихователь обирає відповідні процедури до конкретного методу:

- на основі спостереження – демонстрація – показ предметів, карт, малюнків, явищ, який супроводжується розповіддю, що є допоміжною в спостереженні; також може бути поїздка, відео, інсценізація тощо;
- словесні – бесіда, розповідь, опис, використання книги (література, вірші, загадки, розмови);
- практичні – практично-технічні, пластичні заняття тощо – творча діяльність дітей, репетиція – інсценізація, театр, робота на ділянці, вправлення в самообслуговуванні та ін.

З огляду на те, яка активність у дітей домінує, учитель може організувати заняття:

- з домінуванням руху – рухові ігри, гімнастика, фізична активність під музику;

- з домінуванням художньої, технічної діяльності та конструювання – усі пластичні техніки, робота за взірцем, допоміжна діяльність;
- з домінуванням розумової діяльності – розповіді, обговорення, вивчення віршів, постановка казок, лялькові вистави, фільми, логічні, навчальні ігри, конструювання.

Щоб досягнути очікуваних ефектів навчально-виховної роботи вихователя, дуже важливо усвідомлювати мету занять. Жодне заняття не може бути чимось відокремленим від загальної діяльності дитячого садка. Мета впливає з його виховних завдань, а зміст – з матеріалу програми. Це:

- активація мислення дітей, розвиток основних мисленнєвих процесів – порівняння, аналіз і синтез, висновки, узагальнення, абстрагування (інтерпретація значень зображень, складання історій в картинках, розв'язування і придумування загадок, розвиваючі ігри тощо),
- подання, збагачення й уточнення знань дітей про життя та довкілля і формування відповідних понять (екскурсії, перегляд об'єктів, картин, відео, слайдів, слухання розповідей – розмови з дітьми, спостереження в саду, куточок природи і т.д.),
- розвиток творчої уяви, ініціативності, винахідливості та вміння висловити все це в доступних формах (художні, технічні заняття, інсценізації, драми, складання дітьми історій, організація театру, «створення музики» з використанням простих інструментів, добирання мелодії до простих текстів і т.д.),
- формування правильної суспільно-моральної поведінки – релігійні бесіди, молитва, участь у літургії, добрі справи і т.д.,
- формування суспільно-моральних поведінок, співіснування і вміння працювати в команді, розвиток доброзичливості та поваги до людей і правильного ставлення до природи (слухання літературних творів, перегляд мультфільмів, пояснення національних символів та зосередження уваги на шанобливому ставленні до них, переглядання картин, виготовлення сувенірів, листівок, приготування несподіванок, турбота про молодших дітей, догляд за рослинами, тваринами),
- навчання мови, правильності вимови, збагачення та уточнення словника, вироблення навичок правильної побудови речення,

4. E. Gigilewicz, M. Opiela (red.), *Prace, szkice i notatki E. Bojanowskiego*, т. I, с. 340.

5. Див. *Podręcznik dla ochroniarek*, Lwów, 1936, M. Posadzowa, *Instrukcja dla Ochroniarek*, Warszawa 1931.

вільних та логічних висловлювань (вільне висловлювання, обговорення змісту малюнків, розмови, словникові вправи, складання оповідань на подану тему, вивчення і декламація віршів, інсценізації і т.д.),

- вироблення і вдосконалення справності, умінь і навичок у всіх сферах виховання (рухові й музично-рухові заняття, ігри, вправи на вимову та лічбу, відповідні художні і технічні заняття, прибирання приміщень, сортування іграшок, «ремонт» приладів, догляд за тваринами та рослинами і т.д.),
- розвиток естетичного відчуття, який реалізується в здатності бачити красу і потреби перебувати в ній (слухання гарних музичних та літературних творів – поезії, прози, перегляд спектаклів і витворів мистецтва, прогулянки й екскурсії з метою спостереження за красою природи і т.д.),
- розвиток індивідуальних зацікавлень (під час всіх заходів пам'ятаємо про принцип індивідуальної роботи відповідно до індивідуальних здібностей та інтересів окремих дітей).

Ці загальні цілі будуть реалізовані, коли буде чітко визначена конкретна мета кожної діяльності. Уміння сформулювати конкретну мету, яка впливає безпосередньо із заняття, демонструє, що вихователь має правильне розуміння питання; у результаті будуть його розуміти і діти. Усі заняття, проведені правильно та вміло, дозволяють досягти поставлених цілей інтегральним способом.

Головними методами роботи вихователя в передачі навчально-виховного змісту є розмови, розповіді⁶, вірші та пісні, ігри та розваги⁷, організовані чи проведені разом з дітьми, однак завжди в поєднанні з його особистим прикладом.

6. L. Pietruszka, *Wykorzystanie opowiadań w edukacji i integracji międzypokoleniowej – aplikacja dorobku myśli i praktyki pedagogicznej Edmunda Bojanowskiego*. [Using stories in education and intergenerational integration – application of the achievements of blessed Edmund Bojanowski's thought and pedagogical practice (1814–1871)], *Rozprawy Społeczne/Social Dissertations*. 2020; 14(2), c. 14–26. <https://doi.org/10.29316/rs/124414>.

7. M. Opiela, *Społeczno-kulturowa wartość wykorzystania gier i zabaw w edukacji, integracji międzypokoleniowej i międzykulturowej według koncepcji Edmunda Bojanowskiego*, *Zeszyty Naukowe KUL*, 2020 63(1), c. 87–102. <https://doi.org/10.31743/zn.2020.63.1.05>.

Бесіда

Вільна бесіда з дітьми навчає слухати та говорити. Вона спирається на спостережливості, наприклад, умінні бачити предмети, тварин, рослини, життєві події, ознаки внутрішніх переживань. Вихователь не повинен нічого нав'язувати, але вміло скеровувати увагу дитини на предмет питанням або відповідним розташуванням предмета. Бесіда не може мати ознак лекції і не може бути хаотичною розмовою без плану та мети. Бесіда має скерувати дитину на логічне мислення. Тому найкраще призначити її час на ранню пору, тому що це найскладніше завдання, яке вимагає вдумливості. Бесіда з молодшими дітьми повинна тривати не більше 10–15 хвилин, зі старшими – 15–20 хвилин. Якщо вихователь бачить, що діти втомилися, він повинен раніше закінчити.

У бесіді дуже важливу роль має увага дитини, тому необхідно докласти всіх зусиль, щоб викликати інтерес та цікавість через відповідні предмети, вірші та пісні. Бесіда найкраща тоді, коли більше говорять діти, а вихователь – менше. Не вартує говорити про те, що діти можуть побачити самотійно. Дуже важливо розмовляти про щоденний досвід та переживання дітей.

У бесіді багато залежить від питань. Вони повинні бути:

- адаптовані до рівня розвитку дітей,
- висловлені найпростішими, лаконічними, правильними в мовному аспекті словами,
- так сформульовані, щоб у них не містилась готова відповідь,
- причинно обумовлені для стимуляції мислення та умовиводу (не давати дитині готових визначень, до яких вона може дійти сама, замислюючись),
- звернені до усіх дітей, а не тільки вибраних.

Якщо дитина не відповідає, це може бути ознакою того, що вона не розуміє питання. Тоді слід скерувати її, але не дати готової відповіді, щоб навчити дитину самотійності. Вихователь має заохочувати дітей висловлюватися цілими реченнями, тому що бесіда також має формувати мовлення дитини.

Види бесід можуть бути дуже різними: про предмети, історичні, релігійно-моральні, про щоденні події тощо.

Розповідь

Ще одною формою виховання є розповіді. Педагогічне значення розповіді полягає в її сугестивній силі, яка зосереджує увагу дитини, займає її уяву. У розповідях дитина дізнається про життя інших людей, майже торкаючись осіб, про яких у них йдеться, входить у їхні почуття, наміри, тішиться їхніми успіхами, засмучується їхніми стражданнями.

Основною метою розповіді є пробудити шляхетні почуття та заохотити до добрих справ. Тому слід остерігатися надмірного фантазування. Розповіді повинні приносити радість дитині й помножувати її в ній, але ніколи не коштам правди і любові до ближнього. Тому розповіді не повинні викликати веселість іронічною критикою або карикатурою на недоліки інших.

Розповіді мусять:

- мати гарну форму,
- бути взірцем того, як правильно висловлюватися,
- стимулювати інтелект, урухомлювати уяву через відтворення в ній того, про що дитина почула, тренувати пам'ять, учить робити висновки про причини, наслідки та логічну послідовність подій,
- сприяти встановленню зв'язку дітей з вихователем, залагоджувати тривогу, недовіру.

Уся краса розповіді міститься у її зовнішній формі. Її зміст має бути зрозумілим для дитини, «живим», забарвленим таємничістю, чітко змальовувати силу характеру персонажів, що в ній з'являються. Мова повинна бути гарною, мальовничою, не здрібнілою. Вихователь, щоб точно передати зміст якоїсь історії, повинен «вжитися» в текст, доказом чого має бути дикція, модуляція голосу, жести. Зміст треба переказувати, а не читати, що дозволить безпосередньо контактувати з дітьми та спостерігати за їхньою поведінкою. Треба стежити за тим, щоб уникати моралізаторства та завершити короткими питаннями або заохоченням намалювати ілюстрації до подій. Розповідь для молодших дітей повинна тривати до 10 хвилин, для старших – від 15–20 хвилин.

Типи розповідей: релігійна, історична, про природу, про життя дітей тощо.

Вірші та пісні

Поезія – дуже важливий навчальний засіб – вона викликає шляхетні почуття і бажання, формує почуття краси. Вірші та пісні для дітей повинні бути простими та мелодійними. Форма вірша має допомогти закарбувати зміст у пам'яті та серці. Зміст повинен бути простим, ритм – чітким, стиль – сповненим простоти та барв, мова – гарною, вільною від штучних зворотів, вирази – зрозумілими, чіткими, без іншомовних слів. Важливою перевагою віршів для дітей є гумор і правда життя.

Вірші та пісні пробуджують моральні, патріотичні та релігійні почуття, поглиблюють ідеї, здобуті під час бесід, є дуже важливим засобом формування пам'яті. Недостатньо читати вірші дітям, слід навчати їх напам'ять, інсценізувати.

З огляду на те, що поезія пробуджує почуття, впливає на волю дитини, перед віршем можна поговорити або розповісти історію, у якій пояснюється його зміст.

Можна виділити вірші та пісні на різні теми:

- з етичним змістом, який найчастіше стосується більшості дітей, які висміюють вади і підкреслюють чесноти,
- національні та історичні, які спонукають любити Батьківщину,
- релігійні, які спонукають любити Бога, розповідають про життя Ісуса, заохочують до молитви,
- природничі, які описують рослини, тварин та їхній спосіб життя,
- гумористичні, які розповідають про події в житті дітей, які стосуються світу рослин і тварин,
- ситуативні.

Вихователь повинен декламувати вірш з пам'яті, звертаючи увагу на правильну вимову та відповідну дикцію. Треба переконатися, що діти розуміють його зміст, якщо потрібно – пояснити значення окремих слів, фраз, метафор та ін.

Вивчення віршів та пісень істотно впливає на розвиток: тренуючи пам'ять, мову, збагачує словниковий запас, допомагає виражати свої почуття, розвиває здібності та заохочує до різноманітної творчості.

Ігри

Ігри – це забави, у яких дитина любить втілюватися в певні ролі та з захопленням їх відтворює. Ігри підпорядковуються деяким принципам:

- не можуть бути примусовими,
- не надто спираються на строгу дисципліну,
- є школою соціального життя і братської любові – діти мають дотримуватися правил доброго тону (блж. Бояновський рекомендував, щоб сестри спостерігали за дітьми і коригували їхню поведінку),
- залишають дітям якомога більше свободи в організації ігор, заохочують їх до дисципліни і порядку, тому що навчають правил суспільного життя,
- опираються на дотримання правил, тому що ігри повинні розвивати почуття солідарності та відповідальності за всіх,
- є загальнодоступними – не треба вилучати жодної дитини від участі в іграх через відсутність якихось здібностей,
- є різноманітними, але слід не змінювати їх занадто швидко, тому що це послаблює завзятість.

Ігри повинні передувати бесіда або відповідна розповідь, тільки так дитина потім знає, що і чому має робити. Після бесіди можна вивчити пісню, з якою діти будуть веселитися. Вихователь пояснює хід гри, призначає ролі дітям, але в деталях залишає їм свободу та простір для власних ідей. Ігри можуть бути з піснями, музикою, гімнастичні та інші. Важливість ігор у вихованні висока, тому що:

- вони можуть розвивати почуття краси в рухах, рухливість та гнучкість тіла,
- навчають гармонії між словом і ділом,
- розвивають слух і музикальність,
- утверджують ідеї, набуті в бесідах,
- тренують пам'ять і фантазію,
- вчать зосереджувати увагу,
- вчать дружби, добра, чемності та почуття єдності,
- залежно від змісту можуть також впливати на моральні почуття,
- виконуючи певні ролі, діти долають свою сором'язливість.

Гімнастичні ігри спрямовані на фізичне навантаження і фізичний розвиток, розвиток уваги, орієнтації та спритності.

Забави (розваги)

Розуміючи важливу роль і значення забави у процесі виховання малої дитини, вчитель створює дітям можливість довільних розваг і свідомо ініціює і організовує різні їх форми для навчально-виховних цілей⁸:

1. Конструювання – задовольняють потребу творчої активності дітей, збагачують їхні знання про матеріали та конструкції, навчають, як змінювати реальність.
1. Творчі ігри називають наслідувальними або тематичними. Через них діти творчо виражають себе та навколишню дійсність.
2. Навчальні ігри, які підготував вчитель, ставлять собі за мету насамперед навчання дітей, а головне – розвиток їхньої спостережливості, уваги, пам'яті, мислення, збагачення знань та формування мовлення.
3. Рухові ігри особливо сильно впливають на фізичний розвиток дітей, а також на розвиток таких рис характеру, як сміливість, наполегливість, мужність, сила волі, щоб докладати зусилля для досягнення мети, віра у власні здібності та сили.

Навчально-виховну роботу в дитячому садочку організовують на основі тижневого робочого плану, який враховує всі сфери розвитку дитини.

Джерелом детальних інструкцій, що стосуються специфіки навчально-виховного та опікунського процесу в дитячому садочку та методичних рекомендацій, необхідних для реалізації цієї програми дошкільного навчання, є роботи блж. Едмунда Бояновського, у яких міститься його педагогічна концепція.

8. W. Okoń, *Zabawa a rzeczywistość*, WSiP, Warszawa 1987, с. 159–161.

VI. Додаток 1

Блж. Едмунд Бояновський звертав увагу на важливість та необхідність інтегрального виховного впливу. Він детально визначив організацію дня та тижня, щоб зберегти гармонію та належні пропорції в доглядовій, виховній та навчальній сферах. Йдучи покроково, кожного дня за своєю чергою: ігри, навчання, праця, які розпочинаються, переплітаються та закінчуються молитвою, мають підготувати дітей до всього, що є змістом життя. План дня чи тижня пов'язаний з порами року та періодами літургійного року. Окремі події протягом року виражені через обрядовість, оперту на традиційні національні, народні та релігійні звичаї. Блж. Едмунд Бояновський пропонує низку обрядів, які варто запровадити та підтримувати в охоронці, які мали б привчити дітей святкувати та зберігати традиції. Також він рекомендує, щоб кожна охоронка мала свої звичаї, які буде підтримувати і плекати, напр., святкування дня народження, молитви за здоров'я хворих дітей, годування птахів взимку, зустріч весни, Різдво та інші, пов'язані зі зміною пір року і святами. Усі обряди мали свій специфічний характер, чисельну символіку та багате художнє обрамлення.

Блж. Едмунд Бояновський звертав особливу увагу на релігійні теми не тому, що вони повинні були домінувати над усіма іншими, але для того, аби релігійне виховання не було чимось окремим, а складовою частиною виховання в цілому. Їх слід розуміти як такі, що цілісно впливають на життя дитини і натхненні вірою. Блж. Едмунд Бояновський усвідомлював, що оминання у виховному процесі багатства віри та релігії сприятиме тому, що виховання не охоплюватиме всю людину, а лише стосуватиметься особи, вилученої з духовної площини. Реалізація цих вказівок захищала від відокремлення духовної сфери від повсякденного життя та пов'язаного з цим досвіду, відірваності релігійного, морального та патріотичного виховання від фізичного та суспільного. У змісті Божого одкровення та історії спасіння

він вміло знаходить засади та особисті взірці, які важливі у вихованні. Усе пов'язує з ритмом навколишнього світу, щоденного життя дитячого садка та середовища. В організації такого інтегрального підходу пропонуємо використовувати щотижневий робочий план.

Ці пропозиції можна успішно використати, попередньо достосовуючи до плану дня конкретного дошкільного закладу, в організації його навчально-виховної роботи, спрямованої на реалізацію цілей програми дошкільного навчання відповідно до концепції блж. Едмунда Бояновського.

1. День в охоронці

День в охоронці zorganizований так, щоб відповідно до рекомендацій блж. Е. Бояновського пояснювати істину, що *кожен день нібито коротеньке життя*¹. План дня містить усі елементи життєдіяльності людини – релігійні практики, ігри, навчання, роботу і створює численні можливості набути навички встановлювати міжособистісні відносини та культуру поведінки.

Уся діяльність та теми, які подають упродовж дня, адаптовані до індивідуальних потреб та можливостей дітей. Це все створює постійний ритм і порядок життя охоронки та має виховну цінність. Учитель використовує певні пори дня, щоб показати теми, пов'язані з повсякденним життям, використовуючи відповідні засоби та форми навчально-виховної та опікунської роботи.

Прихід дітей та привітання

§ 10. Прав. *Коли діти збираються та розходяться, вони повинні перехреститися свяченою водою з асперсориуму і прославити Бога...*

Діти сходяться до садка. Цей час триває близько 1–2 годин.

Вони вітаються з вихователем та іншими дітьми. Вони також використовують християнські привітання, особливо вітаючись з вихователем. Якщо в дитсадку є асперсориум зі свяченою водою, входячи, роблять знак хреста. Зі значенням вітання і прощання свяченою водою вони ознайомляться під час катехизації.

1. E. Gigilewicz, M. Opiela (red.), *Prace, szkice i notatki E. Bojanowskiego...*, т. I, с. 440.

Потім діти беруть участь у довільних іграх чи тих, які організував учитель.

Під час приходу дітей учитель вітається і говорить з дітьми та батьками. Залежно від ситуації індивідуально працює з окремими дітьми або в невеликих групах, залучає їх до прибирально-господарських справ, у яких діти в ігровій формі розвивають свої альтруїстичні постави і практичні навички.

Учитель щодня проводить з дітьми рухові вправи.

Ранкова молитва

§ 14. Прав. *... перед іконою і зі складеними ручками промовляє: «Отче наш», «Радуйся, Маріє», «Вірую», і співають пісню: «Коли ранкова встає зоря». Сестра має промовити молитву з дітьми, стоячи на колінах.*

§ 37. Прав. *... Під час ранішньої та вечірньої молитви діти мають у своїх молитвах згадувати різні потреби ближніх і справи всіх охоронок.*

Коли прийшли вже всі діти, вони разом з учителем зазначають тему дня, доповнюють календар погоди і настає спільна ранкова молитва. Вчитель молиться разом з дітьми, подає молитовні наміри та заохочує до цього дітей. Залучає дітей до щоденної спільної, а також спонтанної молитви в охоронці, до Поклоніння Святим Дарам у каплиці або костелі, адаптуючись до умов охоронки.

Залежно від умов молитва відбувається до або після сніданку.

Забави

§ 16. Прав. *Щодня після ранішньої молитви настає час забав.*

§ 17. Прав. *Сестра повинна бавитись разом з дітьми. Іноді треба залишати їх самих і трошки спостерігати, чи вони поведуться так, як повинні.*

§ 21. Прав. *Діти мають бавитися ввічливо, без крику, биття або штовхання. Звичайно, граючись, вони особливо мають навчитися пристойно стояти, ходити, сидіти, ввічливо питати і дякувати.*

Беручи до уваги факт, що ігри є основною формою дитячої активності, та розуміючи ефективність навчання в іграх і через ігри, вихователь створює такі умови і можливості, щоб діти могли вдовольнити

цію природну потребу. Діти самі організовують собі ігри, вихователь стежить за їхньою безпекою і за потреби робить зауваження. Іноді вихователь приходить до дітей з пропозицією гри, яку організовує і в якій він бере участь, використовуючи цей час креативно, творючи виховні ситуації, звертає увагу на особисту культуру, поведінку, побудову правильних відносин між дітьми, ввічливі форми та ін., уміло активізовує дітей і спрямовує їхню діяльність.

Навчання

§ 22. Прав. Після ігор настає навчання ...

§ 29. Прав. Сестра має розповідати дітям про різні речі, які вони бачать навколо себе. Крім того, притчі, катехизм, вірші, пісні, ознайомлення з літерами, лічбою, малювання – усього їм треба навчитися.

Вихователь організовує і проводить групові заняття відповідно до програми, спрямованої на цілісний розвиток дитини, використовуючи різні форми і методи роботи, адаптуючи їх до потреб і здібностей дітей у різних вікових групах. Він також організовує ігри та роботу в невеликих групах з урахуванням інтересів дітей.

Надає великого значення перебуванню дітей на свіжому повітрі – іграм на дитячому майданчику, прогулянкам і рекреаційно-навчальним поїздкам.

«Ангел Господній»

§ 32. Прав. ... в полудень молитимуться «Ангел Господній».

Вихователь разом з дітьми в полудень читає молитву «Ангел Господній». Зі змістом цієї молитви та традицією її читання діти ознайомляться на катехизації.

Настає обід, після чого молодші діти мають обідній сон до підвечір'я.

Старшим дітям організовують заняття, в основному практичні, вони працюють у невеликих групах. Після підвечір'я в молодших дітей теж є такі заняття.

Практичні заняття

§ 34. Прав. Тоді вони будуть вправлятися в різних справах. Улітку копати, гребти, прополювати грядки...

Вихователь організовує заняття, щоб розвивати вроджені інтереси і здібності дітей, та заохочує дітей до практичних занять, створює можливості для розвитку різних навичок та набуття нового життєвого досвіду. Для цього використовує різні обставини, пов'язані з порами року, святами, потребами повсякденного життя, щоб наголосити на особливостях діяльності, яка не тільки корисна, а й служить збільшенню добра, краси і розвитку талантів.

У другій половині дня та наприкінці, коли діти йдуть додому, продовжується навчально-виховна діяльність.

Робота зазвичай відбувається у невеликих командах. Учитель пропонує дітям діяльність, адаптовану до теми, яка виникає з програми, враховує погодні умови та організовує її у залі або на свіжому повітрі. У цей час відбуваються забави та навчальні, тематичні, моторико-конструювальні ігри, догляд за куточками живої природи (рослинами і тваринами), художня творчість. Також відбувається робота зі слабовстигаючими учнями.

Це також час, коли вчителі спілкуються індивідуально з батьками дітей.

Іспит совісті

§ 36. Прав. Після навчання рахувати сестра з дітьми перелічує всі їхні повсякденні справи, ніби іспит совісті. Вона дає їм настанови, хвалить, застерігає та визначає невеличкі покути. І у всьому цьому має не керуватися ні надмірною лагідністю, ні суворістю, але сердечною любов'ю, справедливістю і розумінням найменших дітей.

Наприкінці заняття або під час молитви «Ангел Господній» вихователь роздумує з дітьми про їхню поведінку упродовж дня. Звертає увагу на ситуації, у яких разом з дітьми називає те, що було добре і гідне визнання, похвали, нагороди, і допомагає визначити і назвати те, що було не так, і, якщо є потреба, застерігає, попереджає і допомагає виправити погану ситуацію, зважаючи на добро всіх дітей і кожного зокрема. Під час цього приймає позицію, описану блж. Е. Бояновським, і розмовляючи з дітьми, разом з ними окреслює ситуації, нагороди та покарання. Так правильним чином формується совість дитини, вона вчиться опановувати себе і правильно себе оцінювати, приймати наслідки своїх дій і поведінки. Ця практика вимагає градації та врахування віку дітей.

Щоденна практика

§ 26. Прав. *Старших і чемних дітей вповноважують пильнувати молодших, наприклад, одній дитині доручають трьох, за яких буде відповідальною.*

Учитель спрямовує дітей бути чутливими до потреб інших, розвиває в них дбайливе ставлення, залучаючи дітей до взаємної допомоги в різних практичних справах. Старші, сильніші, здорові діти допомагають молодшим, слабшим або неповносправним дітям відповідно до їхніх потреб, пристосовуючись до їхнього темпу та допомагаючи у дрібних справах, звільняючись у такий спосіб від притаманного дітям егоїзму та навчаючись альтруїстичної поведінки.

2. Дні тижня в охоронці

Окремі дні тижня і їхній характер пов'язані з людським життям в усій його складності, що знайшло відображення в навчально-виховній і опікунській діяльності. Блж. Е. Бояновський взяв до уваги налаштування дитини до активної участі в цій діяльності, яке впливає з можливостей розвитку і ритму щоденного життя. Він був переконаний, що дитина не розуміє нічого крім того, що пов'язане з життям чи обставинами, які її оточують. Тут треба насамперед почати з розкладу занять, який гармонійно поєднаний з порами року². Таке тісне поєднання релігії, культури, природи і щоденного життя вписане в пори календарного і літургійного років є ефективним способом об'єднати не тільки все те, що покладається на освітнє середовище, у якому відбувається всебічний розвиток дитини, а також бачення людського життя, яке вона засвоює.

Згідно зі змістом і з метою інтегрального виховання дитини, вихователь використовує відповідні методи, засоби і форми навчально-виховної діяльності для організації занять у різні дні тижня. У них гармонійно поєднуються зі щоденним життям зміст, обряди, ігри і все, що стосується природи, сімейного й релігійного життя, так що в дитини є можливості розвивати свої інтереси, а у вихователя – формувати постави і переказувати цінності, якими треба керуватися

2. E. Gigilewicz, M. Opiela (red.), *Prace, szkice i notatki E. Bojanowskiego...*, т. II, с. 22.

в житті. Щодня вчитель разом з дітьми визначає тему дня, заповнює календар погоди, а потім нагадує релігійну тему дня, яка перегукується з вранішньою молитвою і календарем тижня. Кожен день має свою особливу атмосферу відповідно до приписів, які передбачають окремі заняття й різні форми діяльності, які містяться в плані дня.

Понеділок

§ 39. Прав. *... після недільного відпочинку в батьків діти повертаються з ранком нового тижня. І як кожен день починають з ігор, так і увесь перший день тижня – понеділок – мають провести більше в іграх і веселих піснях, аніж у навчанні та різних справах. І з тієї свободи, яку вони мали в неділю, непомітно перейдуть до занять в охоронці (...). Оскільки цей день присвячений молитвам до Божого Провидіння, то треба підібрати доречну пісню, щоб співати з дітьми, а влітку під час прогулянок з дітьми треба показувати і пояснювати різні речі, які Господь Бог у Своєму Божественному Провидінні створив для користі людини. Узимку можна використовувати в таких розповідях малюнки.*

У цей день, присвячений Божому Провидінню, вихователь спонукає дітей бути відкритими на те, щоб бачити подарунки Божого Провидіння в повсякденних життєвих ситуаціях і красу світу навколо себе, щоб підготуватися до короткої молитви і промовити інтенції. Так можна виховати вдячність Богу і людям – благодійникам, за яких діти моляться.

У цей день є більше ігор, аніж навчання, відповідно до вищезгаданої вказівки, встановленої блж. Едмундом.

Вівторок

§ 40. Прав. *... це мають тривати веселі ігри, але вже починається історія про різні речі, які бачать діти, пояснення картинок, вивчення віршів та забавляння саморобками, це має підготувати дітей до подальших труднощів. Оскільки вівторок – це день, призначений на вшанування ангелів-охоронців, то діти співвають про них пісню, і в той же день доводиться вибирати поміж дітей найчемніших, щоб пильнували інших упродовж усього тижня. Таких дітей будуть називати янголятками, і кожен з них матиме під наглядом трьох інших дітей, за поведінку яких буде відповідальним.*

У цей день вихователь нагадує дітям про ангелів-охоронців, звертає увагу на їхню роль і завдання, які вони мають особливо щодо дітей, і також про потребу кожної людини наслідувати їх у своєму житті. Вихователь обирає дітей, які виконуватимуть роль ангелів-охоронців, і спонукає їх на таку поведінку, яка би могла бути взірцем для інших.

Блж. Едмунд рекомендує в цей день зберігати рівновагу між забавами і навчанням, звертаючи увагу на необхідність зважати на потреби дітей, ритм життя і градацію занять, переходу до наступного кроку так, щоб навчання, служачи вихованню, не домінувало над іграми, а зберігало правильні пропорції.

Середа

§ 41. Прав. ... У середу, яка призначена для молитви за душі померлих, треба стишити радісні пісні, а ігри мають бути тихішими і коротішими. Замість цього треба дати більше науки, а особливо розповідей і нагадувань про історії зі Старого Завіту ...

У цей день діти в особливий спосіб згадують у своїх молитвах померлих. Відбувається менше ігор, а більше науки. Плекаючи пам'ять про померлих і зберігаючи звичай молитися за їхні душі, у наочній і ритуальній формах діти дізнаються правду про життя, у якому існує смерть, але й поступово усвідомлюють собі, що вона не може зруйнувати доброту і справжню любов. Вихователь розповідає про це під час ранкової молитви, доносячи дітям істину про Небо як місце вічного життя і щастя. Він використовує Біблію – Старий Завіт, зачитуючи доступні описи біблійних персонажів та подій. Більше інформації на цю тему і відповідно до своїх можливостей діти отримують на катехизації.

Четвер

§ 42. Прав. ... як веселий день, присвячений святкуванню встановлення Євхаристії, діти можуть знову втішатися забавами. Під час навчання їм будуть нагадувати про життя Ісуса, особливо про Тайну Вечерю та миття ніг апостолів, співатимуть про Святі Дари (...). На підвечірку, якщо діти приносять собі хліб, нехай ламають і діляться один з одним на знак любові, хоча б по крихточці. Ті діти, які можуть це зробити, з дозволу батьків приносять для вбогих хоч

би найменшу милостиню, влітку – якийсь фрукт, узимку – иматок хліба або кілька картоплин; і, запросивши вбогих, щоб вони відвідали охоронку, нехай діти дадуть їм милостиню.

У цей день ми згадуємо встановлення Євхаристії, тому переживаємо його піднесено, у дусі вдячності та радості. Переважають веселі ігри.

Під час ранкової молитви вихователь читає дітям короткі фрагменти Євангелія, що описують цю важливу подію, заохочує дітей висловлювати вдячність та радість, ділячись тим, що вони мають, через конкретні, дрібні дії. Також наголошує, що треба пам'ятати про бідних, які потребують добра й любові, а також створює приводи для дітей, щоб вони мали можливість формувати цю схильність на практиці, навчилися ділитися і безкорисливо допомагати з повагою до ближнього.

П'ятниця

§ 43. Прав. ... як у день, присвячений пам'яті Страстей Господніх, затихають усі забави та веселі пісні (...). Якщо діти приносять з собою хліб, то хтось найчемніший має по дрібці зібрати від кожного на знак посту та милостині; приготований з цих иматочків суп вибрана для цього дитина занесе якомусь хворому або бідному в селі ...

Після обіду, о 3-ій годині, хвилину смерті Господа Ісуса діти вишанують повною мовчанкою ...

Це день, у який через пам'ять про Страсті Господні діти мають можливість навчитися відповідної поведінки, поваги та мотивації для добрих вчинків, які є відмовою від чогось, що вимагає їхніх зусиль, але приносить користь іншим. Вихователь заохочує дітей до невеличких жертв, зречень та посвят. Спонукає мати чуйність до хворих і бідних. Вихователь закликає відвідувати їх у їхніх домівках, робити їм приємні сюрпризи, виявляти маленькі жести любові.

У цей день запроваджено практику «іспиту совісті», тобто спільних роздумів про поведінку дітей, які підбивають підсумки всього тижня, взаємних вибачень за зроблене зло. Вихователь пояснює дітям, що великим добром, яке ми можемо виявляти один одному, є вибачення та прощення, завдяки цьому час відпочинку в суботу та неділю ми зможемо переживати в радості та злагоді.

У ранковій молитві вихователь скеровує спонтанні наміри дітей на висловлення подяки за те, що Ісус віддав життя за нас, перепрошення Його за брак любові та зло. Упродовж дня звертає увагу, щоб дитячі ігри були тихішими, нагадує дітям про годину смерті Ісуса. Ці практики вчать дітей правильної релігійної поведінки, а також уміння відкласти задоволення своїх потреб, загострити чутливість до потреб інших та конкретної відповіді на них.

3. Пропозиція схеми тижневого плану роботи

Тема тижня	Навчально-виховний зміст							
День тижня	Тема дня	Операційна ціль	Фізична сфера	Розумова сфера	Суспільна сфера	Культурна сфера	Моральна сфера	Релігійна сфера
Понеділок								
Вівторок								
Середа								
Четвер								
П'ятниця								

4. Пропозиція схеми місячного плану роботи

Навчально-виховні завдання (одне на тиждень)	Комплексні теми (узгоджені з цільовими освітніми завданнями)	Види занять	Мета (для кожного виду занять)	Програмна підстава (узгоджена з цілями)	Література (заголовок і автор)	Наочні посібники	Зауваги

5. Обрядовість охоронки

Дуже важливим засобом виховання в охоронці була обрядовість³, оперта на проживання традиційних національних, релігійних та народних обрядів. Блж. Е. Бояновський стверджував, що *виховання є дотриманням сімейних традицій – це збереження тих звичаїв, з яких*

3. K. Braun, *Wychowawcze znaczenie obrzędowości inspirowane myślą i działalnością pedagogiczną bł. Edmunda Bojanowskiego* [The educational significance of rituals inspired thought and pedagogical activity of blessed Edmund Bojanowski]. *Rozprawy Społeczne/Social Dissertations*, 2020, 14 (3), с. 15–26. <https://doi.org/10.29316/rs/127215>

виходять устої⁴. Тому він пропонує низку відповідних обрядів, які варто запровадити в охоронці, які не тільки мали б привчати дітей святкувати, зберігати звичаї і традиції, а й формувати їхню особистість. Блж. Е. Бояновський також рекомендує, щоб кожна охоронка мала власні звичаї, яких буде дотримуватися. Вони мали свій специфічний характер, розбудовану символіку та багате художнє обрамлення.

В охоронці діти повинні навчитися жити, перш ніж читати, писати і таке інше, тому найважливіші життєві обставини, які вже в дитинстві здатні зробити значний моральний вплив, варто виокремлювати урочистим ознаменуванням.

Усі такі події та обставини беремо не тільки як предмет морального навчання, але й виановуємо їх урочистими обрядами, якими відзначають до цього часу наші предки і наш народ усі важливіші моменти сімейного життя. Такі звичаї сильно впливають на дитячу уяву, підносять незрівнянно вище моральну цінність цих життєвих обставин, а зовнішня форма обряду якнайдоступніше показує їхнє внутрішнє значення⁵.

Обрядовість охоронки збагачує її щоденне функціонування, це дуже доступна форма переказу цінностей дітям і засвоєння їх у житті – саме в обрядах діти дуже охоче беруть участь. Нижче пропонуємо перелік обрядів, які можна використовувати в дитячих садках.

Початок нового навчального року в охоронці:

- урочисте привітання вчителями дітей;
- привітання нових дітей дрібними подарунками, які приготували старші діти;
- Свята Літургія на початку навчального року.

Дні народження та іменини:

- наголошення на тому, що цей день є днем іменин або днем народження дитини; розмова з іменинником;
- подячна молитва дитини за дар життя, за отриману ним благодать;
- спільна молитва дітей в намірі іменинника;

4. E. Gigilewicz, M. Opiela (red.), *Prace, szkice i notatki E. Bojanowskiego...*, т. I, с. 237.

5. M.L. Opiela (red.), *Kompendium edukacyjne...*, с. 409–410.

- привітання і вручення подарунка, який підготували діти;
- частування солодощами;
- спільний спів і забави.

На день народження або іменини дитина приносить білий одяг зі Святого Хрещення. Якщо його не має, то одягає білий «одяг охоронки». Цей день є можливістю нагадати подію Святого Хрещення – моменту, коли людина стає Дитиною Божою.

Співання відповідних до події пісень.

Оздоровлення:

- молитва дітей в охоронці за хворих друзів;
- молитва дітей за хворих: братів і сестер, батьків, бабусь і дідусів;
- подячна молитва за одужання дитини (Дитина дякує в присутності інших дітей. Це стосується ситуацій, коли вона повертається в охоронку після довгої, важкої хвороби);
- спільна молитва – висловлення вдячності Богові за дар здоров'я.

Ця практика дає можливість згадати Страсті Господа Ісуса, щоб заохочувати дітей з'єднати їхні страждання з Його стражданнями і з довірою звертатися до Нього як до Лікаря душі та тіла.

Різдво:

- слухання фрагментів Євангелія про Різдво Господа Ісуса;
- молитва за добродіїв;
- ділення оплатком;
- різдвяні привітання;
- підготовка і спільний Святвечір з батьками;
- співання колядок;
- отримання подарунків.

Ділення поміж собою:

- ділимося солодощами та іграшками, принесеними з дому та тими, які є в охоронці.

Милостиня під час Великого Посту:

- у п'ятниці Великого Посту єднати діла милосердя з хрестом Господа Ісуса і свідчити їх своїм ближнім;

- робити для інших діла, що мають характер покути, наприклад, пожертвувати своїм вільним часом, призначеним для гри, на відвідини літніх, самотніх, покинутих осіб.

Пасха:

- привітання з Великоднем;
- ділення пасхальними яйцями.

Поєднання таємниці Воскресіння Ісуса з пробудженням природи.

Річниця заснування охоронки:

- подячна молитва;
- урочиста Свята Меса;
- вистава або постановка про особу і діла блж. Е. Бояновського.

Закінчення шкільного року:

- прощання з дітьми, які залишають охоронку;
- вручення пам'ятних подарунків;
- накреслення знаку Святого Хреста на чолі на знак благословення;
- урочиста Свята Меса на кінець навчального року.

VII. Додаток 2

1. Особистість вчителя-вихователя в охоронці

Католицький профіль програми дошкільної освіти, відповідно до педагогічної концепції блж. Едмунда Бояновського, реалізується в охоронці людьми, які з ним ототожнюються, і це є їх вільним вибором, тому не повинно бути розладу між їхнім життям та вірою. Мається на увазі автентичність істинно християнського повсякденного життя, єдність слів і вчинків відповідно до латинської приказки: «Слова вчать, приклади захоплюють», що має велике виховне значення¹. За рекомендаціями блж. Е. Бояновського можна визначити формаційні вимоги та риси зрілої особистості вчителя дошкільної освіти в охоронці².

У процесі інтегрального виховання дитини найважливішу роль грає особистість вихователя, який «навчаючи життям, як слід жити», створює контекст для повного та гармонійного розвитку вихованця, обіграє конкретні ситуації, важливі у всьому процесі освіти. Тому важливо пред'являти до себе вимоги, особисто організовуватись та турбуватись про якість свідчення віри не через опис цінностей, а через життя у згоді зі сповідуваними цінностями³.

Віруючий вихователь, ведучи дитину до пізнання правди, краси та вибору добра, дбає про її комплексне виховання. Його найбільшою силою є вимогливість до себе, яка дає усвідомлення, що він перебуває у процесі свого розвитку та формування. Це допомагає йому бути автентичним стосовно дітей, а його педагогічні наміри і дії стосовно вихованців стають більш достовірними. Освітній процес, підкріпле-

1. Див. М. Opiela, *Integralna pedagogika przedszkolna...*, с. 360.

2. Див. Е. Gigilewicz, М. Opiela (red.), *Prace, szkice i notatki E. Bojanowskiego...*, т. I, с. 234–628; *Reguła Zgromadzenia Służebniczek Boga – Rodzicy – Dziewicy Niepokalanie Poczętej*, Poznań 1867.

3. Див. там же, с. 253.

ний відкритим та щирим свідченням життя, допомагає дитині знайти шлях до Бога, Істини та вищого Добра. Справа не тільки в тому, щоб людина була успішною в житті, але, щоб як дитя Боже, прагнула розвитку за образом і подобою Божою. Направити дитину на шлях надбання найвищих цінностей може тільки вихователь, що сам іде цим шляхом⁴. Його духовний розвиток проявляється у розвитку розуму, волі, культурі почуттів та буття, усвідомленості оцінок та релігійно-моральних позицій⁵.

Вихователь, який реалізує цю освітню програму у своїй педагогічній роботі, черпає мотивацію, знаходить принципи та способи співпраці з батьками та колегами у її змісті та цілях, достовірних знаннях та християнській організації. Для комплексного підходу у вихованні особливе значення має факт, що за своєю натурою воно є дією спільноти: співпрацею сім'ї, дитячого садка, парафії, оточення, друзів, засобів масової інформації тощо⁶.

Д. Залевський справедливо зазначає, що професія вчителя – це покликання. Він пише, що вчитель повинен мати риси (чесноти), які допомагають виконанню його завдань: доброту, розсудливість та далекоглядність⁷.

Учителями дошкільної освіти найчастіше є жінки, які за своєю природою більше підходять для виконання цієї ролі. Відповідно до прийнятих припущень Е. Бояновський визначив необхідні риси та схильності виховательки в області внутрішньої, зовнішньої та моральної сфери так, щоб вона підтримувала кожного вихованця відповідно до його індивідуальних можливостей. Тому він звертав увагу на три аспекти взаємин за аналогією з такими сферами характеристики дитини:

Дитина	Вихователька	
1) фізично	1) зовнішньо	1. Її зовнішність, родина – вік – краса
2) розумово	2) внутрішньо	2. Її здібності
3) морально	3) морально ⁸	3. Її характер ⁹

4. Див. R. Guardini, *Bóg daleki, Bóg bliski*, Wyd. „W drodze”, Poznań 1991, с. 228–278.

5. Див. M. Opiela, *Integralna pedagogika przedszkolna...*, с. 261.

6. Див. там же, с. 364–365.

7. Див. D. Zalewski, *Wychować człowieka szlachetnego*, Fundacja Servire Veritati IEN, Lublin 2003, с. 17–19.

8. Див. M.L. Opiela (red.), *Kompendium edukacyjne...*, с. 33, 143.

9. Див. там же, с. 181.

Вихователька (особистість) з любов'ю та відповідальністю виховує дитину (особистість), коли вона сама інтегрована *зовнішньо, внутрішньо та морально* та впливає на неї насамперед своїм прикладом. Тому:

1) «зовнішньо» вона:

- повинна ототожнюватись зі спільнотою, у якій живе, подавати приклад насамперед життям, а не тільки словом, бути чуйною до інших людей та помічати кожного, кому необхідна допомога;
- має бути дбайливою, повинна задовольняти потреби дітей відповідним чином та послідовно пред'являти вимоги як до себе, так і до інших;
- повинна бути відкритою та налаштованою на підтримку виконання опікунсько-виховної функції сім'ї, добре організованою, пунктуальною та надійною;
- повинна бути працюютою та подавати приклад турботи про порядок та ведення домашнього господарства та бути прикладом скромного естетичного зовнішнього вигляду та одягу.

Впливаючи на дітей прикладом, особливо в передачі та втіленні в життя вищих цінностей, важливі прикмети, що характеризують особистість виховательки, тобто

2) «внутрішньо» вона:

- повинна бути весела, добра, проста, тобто щира, відкрита, скромна, природна, сповнена гармонії та внутрішньої краси, має дотримуватись рівноваги між формою та змістом;
- повинна розвивати в собі материнство як важливу складову своєї жіночої природи через прийняття місії жінки, матері, наставниці, яка присвятила себе вихованню дітей;
- має бути терплячою, стриманою, співчутливою і готовою прийти на допомогу нужденним: дітям, бідним, хворим; у сучасній культурі також – на допомогу сім'ї в її різнопланово зрозумілій бідності;
- повинна, будучи творчою, надійною та відповідальною, виявляти готовність до постійного власного духовного та інтелектуального розвитку;
- повинна в процесі особистісного розвитку та формування життєвої позиції дбати про відповідну організацію в побудові правильних та цінних відносин з іншими людьми та спільнотами.

3) у «моральному» сенсі:

- вихователька повинна ставитися до виховання дітей як до життєвої місії та служіння найвищому благу інших людей;
- у здоровій побожності вона повинна наслідувати Марію у житті та у вихованні дітей, даючи природне свідчення життя та реалізації свого життєвого покликання;
- підтримуючи «звичаї, з яких виходять устої», вона повинна дбати про зміцнення віри та духовний розвиток дітей;
- дбаючи про високу особисту духовну культуру, розвиваючи внутрішню дисципліну, вона повинна з радістю приймати негаразди повсякденного життя;
- безкорисливість має супроводжуватися життєвим прикладом, а любов до кожної дитини стати мотивацією;
- відповідальність за себе, свідчення власного життя та благо інших повинні спиратися на природність глибокого релігійного, морального та патріотичного життя.

Ці вказівки у відповідних пропорціях залишаються актуальними для всіх учителів (вихователюк) маленьких дітей. Кожна вихователька повинна характеризуватись особливими особистісними, інтелектуальними, освітніми та виховними якостями, які сприятимуть цілісному розвитку дитини та її активності. Важлива роль і завдання учителя, що виконуються, вимагають:

- гнучкості в поведінці;
- креативності, винахідливості;
- самостійності у використанні різних методів та засобів;
- чутливості до індивідуальних потреб та проблем дітей, їх сімей та оточення, у якому виховуються;
- усвідомлення своєї авторитетності;
- відповідальності за освітні дії в контексті інтегрального розвитку та виховання кожної дитини;
- достовірних знань про правильний розвиток дитини та стимулюючих її факторів;
- знання принципів роботи з дітьми в цьому надзвичайно динамічному процесі розвитку;
- базових медико-психологічних знань для усвідомлення специфіки потреб і можливостей основ особистості дитини, що

розвиваються, набуття нею соціального досвіду спілкування з дорослими.

Отже, обов'язком кожної виховательки *охоронки* є постійне поглиблення знань про дитину, про цілі та методи дошкільного виховання, про значення дошкільного віку в житті людини, що базується на усвідомленні небезпечних наслідків недбалості та виховних помилок у цей період життя. Вихователька має враховувати специфіку обставин, властивих конкретній дитині та її сім'ї. Такий відповідальний і шанобливий підхід відіграє величезну роль в організації ефективної співпраці з батьками, сприяє участі батьків та інших членів сім'ї в житті установи та свят, що організуються в ній. Формування такого співробітництва на відповідному рівні служить задоволенню фізичних та психічних потреб дітей та зміцненню зв'язків у гармонійному виховному середовищі¹⁰.

2. Місце та роль вихователя-чоловіка в справі охоронки

Присутність чоловіка в процесі виховання має велике значення. У часи знищення авторитету батька, сприймання його як «добувача грошей», дуже важливим є відновлення правильного зразка батьківства, мужності. Відсутність чоловічого прикладу або авторитету батька, який учить і відкриває перед дитиною світ, показуючи їй правду про реалії людського життя, також і в духовному аспекті, збіднює процес інтегрального розвитку дитини. Криза мужності і занепад інституту батьківства викликає все більшу виховну кризу.

Чоловік може також ефективно, через цілісний виховний вплив, вести до формування вихованців, відкритих до подальшого розвитку і здатних у майбутньому досягти повноти людяності. З цією метою він може вести в дитячому садку додаткові заняття з фізичної культури, інформатики або практичні заняття з майстрування.

Це безпосередньо пов'язано як із відновленням ідентичності та почуття значущості чоловіка, важливих для формування хлопчиків, так із загальним підвищенням якості виховних впливів. Чоловік-батько в наші дні не вчить дитину професії, мало з нею спілкується і має

10. Див. М. Opiela, *Integralna pedagogika przedszkolna...*, с. 359–362.

конкурувати з Інтернетом (у галузі отримання інформації). Але чоловік завжди може вплинути на хлопчиків як вихователь – своїм ставленням та життєвою мудрістю, зберігаючи при цьому такі типово чоловічі риси, як доблесть, завзятість чи стриманість у вираженні почуттів.

У співпраці з родиною важливими є зустрічі дітей з батьками, чоловіками під час виховно-освітніх занять. Це можуть бути тематичні чи випадкові зустрічі. Не менш важливими є спільні подорожі або екскурсії, під час яких можна не тільки отримувати знання, а й організовувати спортивні змагання.

Учитель чоловічої статі може бути – особливо для хлопчиків, яким потрібен позитивний образ чоловіка – свого роду наставником, який ділиться своїми знаннями та досвідом, за допомогою власного прикладу та праці допомагає дітям реалізувати свій потенціал. Так само як батько, вчитель може на власному прикладі показати, що сила чоловіка повинна служити захисту інших, їхньої безпеки, і саме в цьому виражається його ніжність для людей, яких він любить та оберігає. Таким чином, учитель може допомогти дітям розвивати турботу про благо іншої людини.

Чоловік має також дуже цікаві спостереження в галузі виховання, що збагачує вплив вихователюк. У нього зовсім інший підхід до дітей, відмінний від жіночого. Чоловіки інакше організовують дитячі ігри. Часто це заняття, які потребують фізичної сили, енергії, будівельних навичок, креативності у її чоловічому розумінні.

Учитель чоловічої статі під час додаткових занять у дитячому садку не замінить батька та дідуся, але може показати, як поводитися дбайливий, добрий та врівноважений чоловік. Тільки за допомогою такого гарного прикладу можна виховати з хлопчиків відповідальних батьків, а з дівчаток – жінок, які в майбутньому зможуть вибрати гарного чоловіка.

Діти навчаються на прикладах. Жодні слова не замінять можливостей, які дає нам спостереження за повсякденним життям. Спостерігаючи за батьками та вихователями, діти дізнаються, як виглядають стосунки чоловіка та жінки, у чому полягає роль матері та батька, як це – бути чоловіком та жінкою.

Варто також знайомити дітей із героями-чоловіками, знаменитими людьми через оповідання, легенди, казки та інші форми, як радив також блж. Едмунд: «Слід старанно вибирати ігри, обряди, дійства

та конкретні казки, притчі, легенди, байки, приказки, пісні, заняття і т.д., використовуючи відповідні потребам та можливостям розвитку дітей способи їх використання в процесі виховання та впливу на оточення»¹¹.

3. Екологічне виховання в охоронці

Інтегральне виховання в розумінні блж. Едмунда Бояновського охоплює не лише реальність розвитку людської особистості (фізичну, інтелектуальну та моральну), формування її особистісних відносин:

- а) до себе,
 - б) до іншої людини,
 - в) до Бога,
- але також бере до уваги її ставлення до світу:
- а) природи – творіння Бога,
 - б) культури – духовної та матеріальної спадщини суспільства,
 - в) історії – спасіння, природної, всесвітньої.

Таке цілісне розуміння розвитку дитини дозволяє уникнути редукаціонізму, а в майбутньому дозволить дитині більш відкрито, вільно та відповідально керувати своїм розвитком та розвитком інших. На етапі дошкільного виховання цьому служить навчання та формування умінь у сфері комплементарності дій людини:

- а) заради власного блага,
- б) заради блага інших,
- в) заради загального блага.

Процес інтегрального виховання в охоронці, що спирається на інтегральний розвиток кожної дитини, що реалізується згідно зі вказівками Е. Бояновського, повинен здійснюватися в гармонійній організації та з урахуванням впливу її зовнішніх факторів у таких аспектах:

- виховних спільнот – сім'я, однолітки та вчителі, народ, Церква;
- часу – день, тиждень, рік, пори року, періоди літургійного року, історичні події та свята;

11. M.L. Opiela (red.), *Kompendium edukacyjne...*, с. 197.

■ місця – природне середовище та громадські інститути, держава та ін.¹².

Інтегральний розвиток особистості вимагає як її інтегрального виховання та здорової взаємодії в суспільстві, так і добрих відносин з природою. Такий підхід насамперед є покликанням, він пов'язаний з вільним і солідарним прийняттям відповідальності всіма сторонами, що беруть участь у процесі інтегрального виховання, яке включає також і екологічне виховання. Це вимагає звернення до питання охорони створіння та взаємовідносин між Творцем, створінням та людською істотою. «Земля — це цінний дар Творця, який надав їй внутрішній порядок, тим самим даючи нам вказівки, які ми повинні виконувати як розпорядники Його творіння. Усвідомлюючи це, Католицька Церква вважає, що питання довкілля та його охорони тісно пов'язані з проблемою інтегрального розвитку людини» (Бенедикт XVI, 26.08.2009, Кастель-Гандольфо).

Відповідальність за долю землі, як житла всього створеного Богом, є одним із пріоритетів інтегрального виховання. Не можна шанобливо ставитися до себе без шанобливого ставлення до кожного Божого створіння і навпаки: відсутність поваги до себе як до людської істоти – Вінця Творіння – призведе до відсутності поваги до інших елементів творіння Бога-Творця.

За часів блж. Едмунда життя людей було сильно пов'язане з ритмом життя природи (гармонія, розуміння і дотримання законів природи). Повага до землі, хліба, світу рослин і тварин впливала з усвідомлення їхнього багатства, що є джерелом багатьох благ для людей. Повернення до цієї гармонії, а принаймні навчання тому, як її помічати та поважати – ось завдання екологічного виховання.

Таке завдання ставить собі підручник екологічного виховання: «Діти, доля землі перебуває у ваших руках. Підручник про справедливість, мир та охорону створіння», який слід використовувати в охоронці як додатковий. Його автор дбає про виховання дітей та молоді шляхом залучення їх до охорони навколишнього середовища, у чому бачить шанс на краще майбутнє людства¹³.

12. Див. M.L. Opiela, *Wychowanie integralne w przedszkolach katolickich*, „Zeszyty Naukowe SWPR – Seria Pedagogiczna” 7 (2015) 14, с. 58–59.

13. J.C. Goicochea, *Dzieci, los ziemi leży w waszych rękach. Podręcznik o sprawiedliwości, pokoju i ochronie stworzenia*, Księgarnia św. Jacka, Katowice 2018.

Це також перегукується з тим, чого вчив і що виділяв у вихованні в охоронках блж. Едмунд Бояновський, посиляючись на важливість раннього розвитку дитини в контексті природи, релігії та історії¹⁴. Лише життя в гармонії зі створеним світом, даним людині Богом-Творцем, щоб володіти ним, але з повним усвідомленням того, що це творіння Боже, якому потрібні повага і турбота, може бути повноцінним, мирним, що приносить надію на безпечне майбутнє.

Реалізований у повній гармонії згаданих вище факторів процес інтегрального виховання в охоронці дозволить закласти основи подальшого розвитку дитини, виховання умінь, формування життєвих позицій та особистісних зв'язків, що виражаються в любові до Бога, ближніх і до себе, шанобливого ставлення до всього створеного та піклування про Землю – наш спільний дім.

14. Див. E. Gigilewicz, M. Opiela (red.), *Prace, szkice i notatki E. Bojanowskiego...*, т. II, с. 7–118.

VIII. Додаток 3

1. Педагогічне спостереження та діагностика готовності дітей до початкової школи

Едмунд Бояновський зобов'язував вихователю застосовувати спостереження як елемент, необхідний у процесі належного пізнання дитини, її здібностей і схильностей для того, щоб шанувати її і допомагати в розвитку відповідно до вроджених здібностей: «У вільній грі можна найліпше пізнати людину, а характер дитини, її здатність сприймати і психічна налаштованість виявляється у веселій грі. Розпізнати ці аспекти у вихованні є дійсно важливим предметом для вихователя»¹.

Зараз програма дошкільного виховання зобов'язує вчителів проводити педагогічне спостереження, спрямоване на розуміння можливостей і потреб розвитку дітей та документування цих спостережень. Однак, програма не містить інформації про те, як документувати ці спостереження. Крім того, учителі проводять дошкільну діагностику один раз, а саме на початку року, що передуює початковій освіті дитини. Її увінчує інформація про готовність дитини навчатися в початковій школі².

Дитяча поведінка завжди виникає в результаті чогось і веде до чогось. Тому тільки спостерігати і робити нотатки недостатньо, потрібно визначити, що є причиною того, що дитина саме так поводить себе

1. M.L. Opiela (red.), *Kompendium edukacyjne...*, с. 196.

2. Див. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 maja 2014 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (Dz. U. z 18 czerwca 2014 r., poz. 803).

і що вона хоче сказати своєю поведінкою³. Як же проводити спостереження, яке буде не лише спостереженням за поведінкою дітей, але також включатиме їх інтерпретацію?

Відповідь можна знайти в одній з пропозицій Едити Ґрушчик-Кольчинської та Еви Зелінської щодо способу проведення спостереження та діагностики, яку рекомендуємо прочитати зацікавленим учителям: «Вчительська діагностика готовності до школи. Як проводити спостереження за дітьми, інтерпретувати результати та формулювати висновки» (*Nauczycielska diagnoza gotowości do podjęcia nauki szkolnej. Jak prowadzić obserwację dzieci, interpretować wyniki i formułować wnioski*, Видавець: Centrum Edukacji Bliżej Przedszkola, Краків 2011).

Ці матеріали, відповідно до Програми дошкільного навчання відповідно до концепції блж. Е. Бояновського, підготовані на основі публікації Е. Ґрушчик-Кольчинської та Е. Зелінської. Вони є конкретною пропозицією для вчителів і допомагають проводити спостереження та діагностику, приділяючи особливу увагу можливостям розвитку дітей у певних вікових групах.

Аспекти для спостереження за 3-річними дітьми

З огляду на відмінності в розвитку дітей цього віку, оцінювання знято і прийнято наступні критерії:

A (A) – може

B (B) – робить спроби

C (B) – не робить спроб

Навчальна сфера	Зміст навчання	Спостереження	Зауваги щодо розвитку дитини (упродовж усього року)
Фізична	Рухова вправність.		
	Самообслуговування.		
	Гігієнічні навички.		
	Підтримання порядку і наведення ладу.		
	Дотримання правил безпеки.		

3. E. Gruszczyk-Kolczyńska, E. Zielińska: *Dlaczego w ramach diagnozy gotowości dzieci do nauki w szkolnej trzeba fachowo prowadzić obserwację i analizować dziecięce kompetencje?*, Bliżej Przedszkola 10/2011, с. 34.

Суспільна	Адаптація.		
	Спілкування з дорослими і дітьми.		
	Функціонування в грі.		
	Дотримання правил і домовленостей.		
	Повага до власної праці та праці інших.		
Моральна і релігійна	Розуміння різниці між правдою та брехнею, добром та злом.		
	Надання допомоги слабким, хворим та нужденним.		
	Релігійні практики (хресне знамення, молитва).		

Аспекти для спостереження за 4-річними дітьми

Можна спробувати оцінювати, напр.:

A (A) – дуже добре

C (B) – задовільно

B (B) – добре

D (Г) – незадовільно

Навчальна сфера	Зміст навчання	Спостереження	Зауваги щодо розвитку дитини (упродовж усього року)
Фізична	Рухова вправність.		
	Самообслуговування.		
	Гігієнічні навички.		
	Підтримання порядку і наведення ладу.		
	Дотримання правил безпеки.		
Розумова	Розвиток мовлення.		
	Зорово-рухова координація.		
	Вправність рук.		
	Співпраця рук і очей.		
	Складання коротких речень.		
	Розбір речень на слова та склади.		
	Діапазон підрахунку.		
	Усталення підрахунку множини.		
Суспільна	Спілкування з дітьми і дорослими.		
	Функціонування в грі та заданих ситуаціях.		
	Дотримання правил і засад.		
	Повага до власної праці та праці інших.		
	Розповідь про власну сім'ю, перелік найближчих родичів (мама, тато, брат, сестра).		
	Розпізнавання і перелік народних символів.		

Культур-на	Чутливість до музики.		
	Художньо-технічна творчість.		
	Театральна творчість.		
Мораль-на і релі-гійна	Виявлення різниці між правдою і брехнею, добром і злом.		
	Допомога слабшим, хворим, тим, хто потребує.		
	Роздумування про власні вчинки.		
	Уміння приймати похвалу, нагороду, зауваження, покарання.		
	Релігійні практики.		

Дошкільне тестування

Впроваджено оцінки:

A (А) – дуже добре

C (В) – задовільно

B (Б) – добре

D (Г) – незадовільно

№	Навчальна сфера	Зміст навчання	Попередній діагноз	Примітки
1.	Розвиток соціальних навичок.	Приділяє увагу дітям і дорослим, щоб зрозуміти, про що вони говорять і чого вони очікують.		
		Дотримується суспільно прийнятих правил.		
		Взаємодіє в іграх та заданих ситуаціях.		
		Намагається керувати власними словами та поведінкою.		
		Справляється з новими, складними та конфліктними ситуаціями.		
		Відрізняє добро від зла.		
2.	Формування вміння самообслуговування, гігієнічних та культурних навичок.	Самостійно одягається і роздягається.		
		Дбає про особисту гігієну.		
		Піклується про особисті речі.		
		Правильно поводить себе за столом під час прийому їжі.		
		Підтримує порядок і пильнує ладу у своєму оточенні.		

3.	Підтримка розвитку мовлення.	Правильно говорить з погляду:		
		■ артикуляції,		
		■ граматики,		
		■ флексії,		
		■ синтаксису.		
		Має великий словниковий запас.		
		Самостійно формулює довші промови.		
4.	Підтримка дітей у розвитку інтелектуальної діяльності.	Обґрунтовано групує об'єкти.		
		З'єднує причину з наслідком.		
5.	Виховання ставлення до здорового життя, створення фізичної форми.	Піклується про своє здоров'я.		
		Фізично справна або справна у міру своїх можливостей.		
		Охоче бере участь у фізичних заняттях, забавах та іграх.		
6.	Залучення дітей до піклування про свою безпеку та безпеку інших.	Розумно поводить себе в екстрених випадках; знає, де отримати допомогу, і вміє її попросити.		
		Уміє безпечно рухатися на дорозі.		
		Спостерігає за правилами безпеки під час гри та в різних громадських місцях.		
7.	Навчання через мистецтво – дитина як глядач і актор.	Правильно поводить себе під час різних вистав.		
		Грає ролі в театрі, виставах і паратеатральних іграх.		
8.	Виховання через мистецтво – музику і спів, танцювальні рухи і танці.	Співає пісні з дитячого репертуару.		
		Слухає музику охоче і уважно.		
		Грає на ударних інструментах.		
9.	Навчання через мистецтво – різні художні форми.	Висловлюється через різні художні техніки.		
		Виявляє інтерес до традицій та народних звичаїв свого регіону.		

10.	Підтримка інтелектуального розвитку.	Будує конструкції з кубиків та різних матеріалів.		
		Цікавиться технічними засобами.		
		Правильно використовує прості інструменти під час майстрування.		
11.	Допомога дітям у розумінні атмосферних явищ та запобіганні небезпек.	Розпізнає атмосферні явища, характерні для сезонів.		
		Може сприймати небезпеку погоди і не піддаватися їй.		
12.	Виховання поважного ставлення до рослин та тварин.	Називає рослини та тварин, що живуть у різних природних умовах.		
		Знає, які умови потрібні для розвитку тварин (життєвий простір, корм, безпека).		
		Знає, які умови потрібні для росту рослин (світло, температура, вологість).		
		Може назвати зміни в житті рослин і тварин відповідно до пір року.		
13	Підтримка інтелектуального розвитку поряд з математичним навчанням.	Розв'язує рівняння.		
		Використовує порядкові номери.		
		Розрізняє лівий та правий бік.		
		Визначає напрями і розташування об'єктів відносно до інших об'єктів.		
		Знає прості способи вимірювання (кроками, стопою, ліктем, долонею, пальцями, кулачком).		
		Знає послідовність: ■ днів і ночей;		
		■ пір року;		
		■ днів тижня;		
		■ місяців у році.		
		Вирізняється доброю справністю рук та візуально-моторною координацією.		
		Вміє полічити об'єкти і розрізняє неправильний підрахунок від правильного.		
		Визначає результат додавання та віднімання пальців та лічильних матеріалів.		

14.	Формування готовності до навчання читати і писати.	Орієнтується на аркуші паперу.		
		Цікавиться читанням та писанням.		
		Розбиває речення на слова.		
		Ділить слова на склади.		
		Цікавиться книгами; охоче слухає історії, казки та говорить про них.		
		Знаходить ідентичні елементи малюнку і відтворює їх.		
15.	Сімейне, громадянське та патріотичне виховання.	Має гарну рухливість рук і зорово-рухову координацію.		
		Називає імена та прізвища близьких родичів.		
		Знає назву населеного пункту, у якому живе.		
		Знає найважливіші установи та знайомий із соціальними ролями важливих людей: наприклад, поліцейського, пожежного.		
		Знає, якої він національності.		
		Називає герб і державний прапор.		
16	Підготовка дітей до застосування сучасної іноземної мови.	Знає державний гімн.		
		Цікавиться іноземною мовою.		
		Бере участь в іграх: музичних,		
		рухливих,		
		художніх,		
		будівельно-конструктивних,		
		театральних,		
		природничих.		
		Розуміє прості команди і реагує на них.		
		Повторює знайомі звороти.		

2. Програма роботи з сім'єю в охоронках⁴

Добра співпраця з батьками у сфері дошкільної освіти та виховання малої дитини передбачає розуміння ролі батьків та важливості сім'ї

4. Див. s. M. Edyta Piekarz, s. M. Marcelina Zoń, s. M. Loyola Opiela, *Program pracy z rodziną w ochronkach, świetlicach, grupach duszpasterskich*, w: *Od dzieci trzeba zacząć*, red. M.L. Opiela, Lublin 2012, c. 173–191.

на цьому важливому етапі життя та розвитку дитини. Важливо враховувати інтегральний вимір виховання відповідно до соціального вчення Церкви. Організація постійної та систематичної діяльності дитячого садка на користь сім'ї була включена до програми праці з сім'єю, спираючись на основи, що відповідають *Програмі дошкільного навчання відповідно до педагогічної концепції блж. Едмунда Бояновського*.

Батьки як основні вихователі

Блаженний Е. Бояновський послався на істину про те, що батькам належить базовий і невід'ємний обов'язок і право виховувати дітей. Він вважав, що виховання є головним покликанням жінки, яка є «віссю сімейного кола»⁵.

Церква в соборових та папських документах звертає увагу на роль родини у вихованні дитини та допоміжну роль інших членів суспільства. «Оскільки батьки дали життя дітям, вони найбільше зобов'язані виховувати своїх дітей, і тому їх треба вважати першими та найкращими вихователями. Виховний вплив батьків настільки важливий, що замінити його складно. Батькам необхідно створити таку сімейну атмосферу, сповнену любов'ю та повагою до Бога та людей, яка сприятиме інтегральному особистому та суспільному вихованню дітей. Тому сім'я є першою школою соціальних чеснот, потрібних кожному суспільству»⁶. Сім'я є основним освітнім середовищем, водночас найбільш природним, і з цієї причини також найбільше здатним виховувати. У сім'ї виховання є продовженням і вимогою до процесу народження дитини та підтримується природною любов'ю батьків до своїх дітей. (...) Роль усіх інших людей у процесі виховання є лише допоміжною. У *Листі до сімей* (2 лютого 1994), Іван Павло II наголосив, що допомога Церкви і держави «вважає своїм справжнім і абсолютним обмеженням першість батьківських прав і їхні дійсні можливості», і «доповнює батьківську і материнську любов, підтверджуючи її фундаментальну природу». Додає, що: «усі інші учасники процесу освіти лише спроможні виконати свої обов'язки в ім'я батьків, за їхньою згодою і до певної міри за їх дорученням». Тому дуже

5. M.L. Opiela (red.), *Kompendium edukacyjne...*, c. 43.

6. II Sobór Watykański, *Gravissimum educationis*, 3, w: *Służyć wzrastaniu w prawdzie i miłości*, red. J. Poniewierski, Kraków 2009, c. 19.

важко, щоб виховання було ефективним, якщо його не реалізовувати насамперед у родині та у співпраці з сім'єю⁷.

Саме у сім'ї повинні бути задоволені основні психічні потреби: впевненість і почуття безпеки, солідарність і стосунки з близькими, любов, прийняття і визнання. Через стабільність свого середовища сім'я надає дитині підтримку та почуття безпеки. Ця стабільність є дуже важливою для емоційної рівноваги і психічного здоров'я дитини в майбутньому.

Роль учителя, вихователя і катехита в процесі виховання

Вихователь, який у своїй педагогічній роботі реалізовує принципи інтегральної дошкільної педагогіки блж. Е. Бояновського, черпає мотивацію, знаходить принципи і способи ефективної співпраці з батьками в хороших знаннях і християнському вихованні⁸. Турбота Церкви про виховання молодого покоління виявляється в багатьох сферах, також через зміст документів Собору, у яких читаємо: «Обов'язок дати виховання покладено насамперед на сім'ю, але ця справа потребує допомоги всього суспільства. Отже, крім прав батьків та інших людей, яким батьки довірили брати участь у вихованні дітей, певні права і обов'язки покладені також на громадянське суспільство, оскільки його завданням є впорядкувати те, що потрібне для земного суспільного блага. До його обов'язків входить різними способами сприяти вихованню молоді, а саме: захищати завдання і права батьків та інших людей, що беруть участь у вихованні, й надавати їм потрібну допомогу; згідно з принципом субсидіарності (...) за згодою батьків. (...) Особливим чином обов'язок виховання стосується до Церкви не лише тому, що її слід визнати спільнотою людей, здатною передавати досвід виховання, а найбільше через те, що вона має обов'язок показувати всім людям дорогу спасіння, звіщати віруючим про життя Христове і з постійною турботою допомагати їм досягти повноти такого життя»⁹.

7. Kard. Z. Grocholewski, *Integralne wychowanie według bł. Edmunda Bojanowskiego*, w: *Służyć i wychowywać do miłości*, red. M.L. Opiela, A. Smagacz, S. Wilk Lublin 2009, c. 19–20.

8. M. Opiela, *Integralna pedagogika przedszkolna w systemie wychowania Edmunda Bojanowskiego. Kontynuacja i zmiana*, Wyd. KUL. Lublin 2013, c. 304.

9. II Sobór Watykański, dekl. *Gravissimum educationis*, c. 3.

Кардинал З. Грохольський звертає особливу увагу на потребу створення інтегральної системи виховання (...). Одним з її важливих проявів є творча співпраця багатьох середовищ і людей задля виховання, безпосередньо у нього залучених. «Виховання за своєю суттю є громадською діяльністю. Це співпраця багатьох різних сфер: сім'ї, школи, парафії, середовища, друзів, засобів масової інформації і т.д. Ці чинники мають виховний аспект і повинні органічно співпрацювати, щоб досягти правильної мети. Непорозуміння в цій співпраці, неузгодженість намірів, суперечності, безсумнівно, завдають шкоди процесу виховання, роблять його не таким ефективним, підривають зусилля тих, хто з ентузіазмом і компетенцією бере участь у цьому процесі»¹⁰.

Церква також вчить про належну і незамінну роль установ, що підтримують сім'ю у вихованні дитини – ця підтримка виражається в безпосередній роботі педагога та вчителя.

Особливого значення в процесі виховання набуває приклад життя вихователя щодо конкретних цілей навчання: «Виховання людини направлене на те, щоб зробити з вихованця надійну особистість, допомогти йому стати більш вільною людиною, тобто такою, яка вміє контролювати себе (а не поневоленою слабостями), дозрілою емоційно, врівноваженою, відповідальною, благородною людиною, на яку можна розраховувати, мудрою, яка вміє любити, вміє конструктивно працювати з іншими людьми, альтруїстично налаштованою, яка прагне добра і може його робити, любить істину, має почуття справедливості, здатна до самовідданості та ін. Одним словом, допомогти їй щораз більше ставати людиною, досягти зрілості людини»¹¹.

Співпраця в побудові виховної спільноти

Сестри Службницькі Пресвятої Діви Марії, реалізуючи харизму та вказівки блж. Е. Бояновського, прагнуть до гармонійної співпраці різних середовищ і виховних чинників. Вони стараються, щоб не було протиріч особливо в передачі цінностей та принципів життя та поведінки, що впливають з них.

У відповідь на потреби і загрози сучасної сім'ї була опрацьована *Програма дошкільного навчання відповідно до педагогічної концепції*

10. Kard. Z. Grochowski, *Integralne wychowanie według bł. Edmunda Bojanowskiego...*, c. 25–26.

11. Там же.

блж. Едмунда Бояновського. Сьогодні, коли вже понад шість років *Програму* впроваджують та реалізують в охоронках Сестер Службниць, ми можемо говорити про її актуальність, користь та ефективність, що відповідає потребам дитини та сучасної сім'ї. Про це свідчить огляд поточної педагогічної практики, а також результати дослідження, проведеного в рамках оцінки програми серед учителів та батьків дітей, які відвідують дитячі дошкільні заклади Сестер Службниць Пресвятої Діви Марії¹².

Співпраця вчителів та батьків у дошкільному закладі має включати в себе спільні заходи з іншими організаціями. Відносини між цими суб'єктами базуються передусім на чесності, надійності та взаємному обміні інформацією про дитину. Ці відносини в концепції блж. Е. Бояновського окреслені поняттями з сімейних категорій, тобто «материнство», «братерство», підставою для яких є практики, що втілюють релігійний, культурний та моральний вимір. Ці виміри зобов'язують у моральній та емоційній сфері дотримуватися соціально прийнятних норм та поведінки¹³. Вписані у щоденне життя людей та спільноти вони були раніше і можуть стати сьогодні підставою для побудови виховної спільноти. Тільки в соціумі дитина як особа може розвиватися цілісно до повного розвитку особистості в дочасному і вічному вимірах¹⁴.

Отже, співпраця дитячого садка з сім'ями в процесі цілісного виховання дитини є незамінним елементом. Вона повинна бути двосторонньою, тому передбачає певні права та компетенції, які мають щодо дитини і батьки, і вихователі, однак за батьками – першість. Цей процес відбувається в індивідуальних та колективних формах співпраці, різноманітність яких в установах застосовують залежно від віку дітей, що знаходить схвалення батьків. Також допомагають встановити глибші та різноманітніші стосунки, мають навчальний та формаційний характер¹⁵. Це підтверджують результати проведеної оцінки *Програми дошкільного навчання відповідно до педагогічної концепції*

12. Результати оцінки включені до статей, опублікованих у бібліографії, M.L. Opiela (red.), *Dziedzictwo myśli pedagogicznej Edmunda Bojanowskiego we współczesnej edukacji w Polsce i na świecie*, Wyd. KUL, Lublin 2014.

13. M. Opiela, *Integralna pedagogika przedszkolna...*, c. 305.

14. M. Opiela, *Osoba i rodzina wobec wyzwań cywilizacyjnych. Pedagogia integralnego rozwoju i edukacji w koncepcji ochrony Edmunda Bojanowskiego*, Wyd. KUL, Lublin 2019.

15. Пор. там же.

блж. Едмунда Бояновського. Процес оцінювання програми як у конкретних навчально-виховних сферах, так і у співпраці з батьками стосувався оцінки втілення в життя принципів співпраці з сім'єю, які містить *Програма*. Батьки задоволені співпрацею, вони зазначають, що сестри турбуються про однорідність навчально-виховної діяльності. Вони не бачать необхідності змін, а навпаки – дотримуються думки, що треба продовжувати в тому ж дусі.

Програма роботи з сім'єю в охоронці доповнює *Програму дошкільної освіти відповідно до педагогічної концепції* блж. Е. Бояновського. Обсяг змісту та проблемних питань, які вона містить, відкритий на актуальні проблеми та потреби сімей. За допомогою запропонованих тем маємо намір підтримувати передачу та реалізацію цінностей у сім'ї, у співпраці між сім'ями, установами та формаційними групами.

Зміст програми

1. Людина створена на образ і подобу Божу:
 - а) Бог – Джерело любові.
 - б) Бог – Податель життя.
 - в) Гідність людини.
 - г) Повага до людського життя.
2. Гідність жінки і гідність чоловіка.
3. Таїнство шлюбу.
4. Дитина – плід подружньої любові:
 - а) Дитина як основний суб'єкт навчання.
 - б) Дитячко Ісус як взірць наслідування.
 - в) Виховний вплив батьківської любові.
5. Сім'я – головне освітнє середовище:
 - а) Передача цінностей у родині та їх впровадження.
 - б) Звичаї та обряди в сім'ї.
6. Загрози сучасної сім'ї.
7. Пропозиції підтримки з урахуванням потреб та проблем сучасної сім'ї.

План програми

Зміст програми	Стратегії реалізації змісту програми
Бог – Джерело любові ■ Любов Бога до людини ■ Досвід Божої любові в житті людини ■ Відповідь людини на любов Бога	■ Зустрічі з Біблією ■ Дні зосередження ■ Конференції ■ Зміст документів Церкви ■ Участь у Літургії Церкви ■ Молитовні зустрічі ■ Ділення досвідом Божої любові (свідчення) ■ Реалізація конкретних вчинків любові до ближнього
Бог – Податель життя ■ Життя як дар Господа Бога ■ Визнання Бога Творцем та Господом людського життя ■ Ознаки неповаги до людського життя (аборт, евтаназія, контрацепція, in vitro, самогубство, вбивство)	■ Зустрічі з Біблією ■ Зміст документів Церкви ■ Зустрічі з фахівцями (лікар, соціальні працівники, поради й сімейні консультаційні центри) ■ Зустрічі на тему природних методів лікування безпліддя ■ Свідчення про Бога, як Подателя життя ■ Твори блж. Едмунда Бояновського
Гідність людини ■ Подібність людини до Бога ■ Боже синівство ■ Повага до кожного людського життя (неповносправні, літні люди, невиліковно хворі) Гідність і роль жінки ■ Марія – взірць жінки ■ Жінка як дружина, мати, вихователька ■ Цінність материнства Гідність і роль чоловіка ■ Святий Йосиф – взірць батьківства ■ Чоловік як подруг, батько, вихователь ■ Значення батьківства	■ Зустрічі з Біблією ■ Зміст церковних документів ■ Катехизація про хрещення ■ Твори блж. Едмунда Бояновського ■ Зустрічі з фахівцями ■ Свідчення ■ Фільм ■ Мультимедійна презентація ■ Зустрічі з працівниками сімейної поради ■ Рекомендована література ■ Життя святих
Таїнство шлюбу ■ Значення та роль таїнства шлюбу в житті подружжя ■ Повага і подружня любов ■ Відповідальність за отриманий дар батьківства	■ Зустрічі з Біблією ■ Зміст церковних документів ■ Спільна участь у Службі Божій ■ Щоденна молитва ■ Використання таїнств ■ Зустрічі зі священником ■ Зустрічі з працівниками сімейної поради
Дитина – плід подружньої любові ■ Дитина як основний суб'єкт навчання ■ Дитячко Ісус як взірць наслідування	■ Зустрічі з Біблією ■ Зміст церковних документів ■ Твори блж. Едмунда Бояновського ■ Педагогічно-релігійна література ■ Релігійна періодика

Сім'я – основне виховне середовище ■ Виховний вплив батьківської любові ■ Передача цінностей у сім'ї та їх впровадження ■ Звичаї, обряди в родині ■ Сім'я як спільнота людей: чоловіка і жінки як подружжя, батьків, дітей та родичів ■ Формування дітей для майбутніх ролей у сім'ї та суспільстві	■ Дні зосередження ■ Конференції ■ Зміст церковних документів ■ Участь у Літургії Церкви ■ Спільна молитва ■ Спільне святкування сімейних свят ■ Обмін досвідом сімейного життя (свідчення) ■ Конкретні прояви любові до ближнього ■ Література ■ Релігійна періодика ■ Інтеграційні зустрічі ■ Благодійні заходи
Загрози сучасній сім'ї ■ Послаблення і зникання родинних зв'язків (брак авторитету, несакраментальні зв'язки, розлучення, насильство, конфлікти поколінь, робота за кордоном, працеголізм, інтернет- залежність) ■ Негативні соціальні закономірності (алкоголізм, наркоманія, мода, секти, гомосексуалізм) ■ Безробіття ■ Негативні соціальні моделі (алкоголізм, наркоманія, мода, секти, гомосексуалізм) ■ Безробіття (відсутність сенсу життя, депресія, страх, сварки, насильство, криза в сім'ї)	■ Конференції ■ Зміст церковних документів ■ Література ■ Релігійна періодика ■ Зустрічі з фахівцями ■ Свідчення ■ Фільм ■ Мультимедійні презентації

3. Процедура оцінювання

Програми дошкільного навчання відповідно до педагогічної концепції блж. Едмунда Бояновського (пропозиція)

1) Мета:

Вивчити та оцінити програму та наслідки її впровадження в окремих навчально-виховних сферах, у галузі співпраці з батьками та дотримання поточної базової навчальної програми.

2) Ключові питання:

- Який ступінь відповідності навчальної програми (як документа) до базової навчальної програми та інших документів дитячих садків?
- Які знання про навчальну програму серед учителів та батьків?

- Наскільки педагоги та батьки ідентифікують себе з цілями навчальної програми?
- Які є форми залучення та співпраці вчителів та батьків у впровадженні програми?
- Якою є думка батьків щодо змісту програми дошкільного навчання в окремих навчально-виховних сферах?
- Якими є очікування батьків стосовно змісту програми дошкільного навчання в окремих навчальних та виховних сферах?
- Які напрямки зміни записів та впровадження програми дошкільного навчання пропонують вихователі та директор дитячого садка?

3) Критерії оцінки:

- Дотримання правових актів.
- Результативність, послідовність, точність, ефективність діяльності.
- Знання про наслідки.
- Дотримання заявлених цінностей.
- Адекватність у виборі методів.
- Достатність прийнятих рішень і дій.
- Користь прикладних рішень.
- Актуальність вибору прийнятих рішень.

4) Методи та техніки.

Метод	Джерело даних	Дослідження (пропозиція)
Аналіз документів інструменти: анкета для аналізу документів	■ Програма дошкільного навчання	
Дискусія інструменти: план дискусії	■ Вихователі ■ Батьківська рада	■ 100% вихователів ■ Батьківська рада
Анкетування інструменти: анкета для опитування	■ Вихователі ■ Батьки	■ 100% вихователів ■ 25% батьків, вибраних жеребкуванням з кожної групи садка
Спостереження інструменти: листок спостереження	■ Група дітей дошкільного відділу	■ 100% груп садка

5) Аналіз даних.

6) Складання оціночних висновків.

4. Висновки щодо оцінювання окремих навчально-виховних сфер та співпраці з батьками

Після шестирічної реалізації *Програми дошкільного навчання відповідно до педагогічної концепції* блж. Едмунда Бояновського була проведена її повна оцінка. Її метою є поліпшення освітньо-педагогічної діяльності в різних сферах відповідно до визначених критеріїв задля їх вдосконалення і кращого розуміння. Результати оцінки підтверджують актуальність педагогічної думки блж. Едмунда Бояновського, яка є основою навчально-виховної теорії та діяльності. Вони також обґрунтовують необхідність внесення зазначених змін у програму та встановлення напрямів її систематичної модернізації. Важливою підставою аналізу та змін є дослідження с. М. Лойоли Опелі, яке вона провела серед батьків (909 осіб) та вихователів (109 осіб), які реалізують *Програму дошкільного навчання відповідно до педагогічної концепції* блж. Едмунда Бояновського.

Результати також представлені в статтях с. Юстини Мажец, с. Агнешки Корнобіс і с. Дороти Госьцінської, розмішених у виданні *Спадщина думки Едмунда Бояновського у сучасній освіті в Польщі та у світі*¹⁶. Важливим джерелом інформації про програму, її реалізацію та результати є оцінка вихователів, які впроваджують програму, та думка батьків. Насамперед це стосується окремих навчально-виховних сфер програми, їхнього змісту та процедури реалізації.

Фізична сфера

На підставі досліджень можна стверджувати, що вчителі впроваджують фізичні активності щодня через навчально-виховну діяльність, що сприяє тому, щоб дитина дбала про гігієну тіла і звикала до самообслуговування.

Поступово діти навчаються поваги до свого тіла і правди про те, що тіло є даром Бога, це відбувається по спіралі. У розвитку дитячої

16. s. J. Marzec, *Rola nauczyciela w rozwoju i wychowaniu dziecka w ochronie według koncepcji pedagogicznej* бл. Edmunda Bojanowskiego (с. 207–231); s. A. Kornobis, *Zasady współpracy z rodzicami w ochronach Sióstr Służebniczek NMP* (с. 251–272); s. D. Gościńska, *Realizacja treści wychowawczo-dydaktycznych z zastosowaniem różnych środków wychowania w koncepcji pedagogicznej* бл. Edmunda Bojanowskiego (с. 349–380), w: *Dziedzictwo myśli pedagogicznej Edmunda Bojanowskiego we współczesnej edukacji w Polsce i na świecie*, ред. M. Opiela, Wyd. KUL, Lublin 2014.

фізичної підготовки велику роль мають ранкові вправи, гімнастика, рухові ігри та корегувальні заняття. Вчителі також звертають увагу на формування відповідної реакції на невідповідне ставлення до тіла дитини, її сексуальності та дбають про збереження інтимності в різних ситуаціях. У розвитку фізичної підготовки дітей важливим є рух, який також є способом розрядки емоційного напруження і чинником формування таких рис характеру, як сміливість, наполегливість, мужність і віра у свої здібності. Виховні заходи дозволяють дітям усвідомити потребу піклуватися про своє здоров'я і безпеку, а також вміти сказати «ні» чужим, незнайомим людям у ситуаціях, які цього вимагають. Діти пізнають світ через кілька відчуттів, зокрема, через спостереження за явищами, що відбуваються в певні пори року, ігри, екскурсії, музику, мистецтво чи експерименти. Дітей також залучають до прибирання. Впроваджуючи вищезазначені заходи, вихователі підтримують належний фізичний розвиток дітей.

Батьки, які брали участь у дослідженні, підтверджують, що у дітей формується повага до свого тіла та правда про те, що воно є даром від Бога. Вони висловлюють очікування, що в дитячому садку вчитимуть поважати себе і своє тіло, виступати проти агресивної поведінки і неналежних висловлювань. Батьки також наголошують на важливості рухових ігор, гімнастики, спортивних змагань та активних дій на природі та прагнуть зробити ще більший акцент на цих активностях.

Розумова сфера

У інтелектуальній сфері розвиток пізнавальних процесів відбувається через усі засоби навчально-виховної діяльності. Вчителі формують уяву, застосовують низку дій, спрямованих на тренування і розвиток пам'яті, інтелекту, мовлення, творчого мислення та діяльності дітей.

Говорячи про реалізацію змісту навчання і виховання, батьки вказують на підготовку дітей до навчання читання, писання і розвитку базових навичок для школярів. Вони наголошують на необхідності організації поїздок, екскурсій, а також практичному розвитку пізнавальних процесів під час ігор. Батьки задоволені тим рівнем розумового розвитку, про який запевняють в охоронці, а серед пропозицій у цій сфері вказують на потребу приділяти більше часу розвитку пізнавальних процесів, логопедичним вправам, розмовам з дітьми (і однокласниками), тематичним іграм, читанню книг, створенню власних казок тощо.

Суспільна сфера

У впровадженні тем з соціальної сфери вчителі вказують на належний емоційний розвиток та формування соціальних та патріотичних становищ. У щоденних ситуаціях вони навчають дітей розпізнавати, називати емоції та давати собі з ними раду, а також формувати емоційну сферу, бути чутливими до потреб інших людей. Вони наголошують, що надзвичайно важливою є думка дитини про власну поведінку, а також про її наслідки. Вчителі усвідомлюють важливість сім'ї в житті кожної людини. Основою для розуміння цінності сімейних зв'язків та формування відповідних поглядів є хороший сімейний приклад. Діти навчаються та розвивають сімейні, релігійні та національні традиції та звичаї. З цією метою родинні, патріотичні та релігійні свята організовують за участю сімей дітей. Таким чином формуються підстави, що сприяють збереженню обрядовості та традицій спільноти, проведенню вільного часу в сім'ї та докільлі. Формуються такі поведінкові моделі, які сприяють встановленню правильних взаємин з однолітками та середовищем. Дітей вчать поважати власну та чужу працю. З отриманих відповідей випливає, що теми з соціальної сфери реалізуються через розмаїття навчальних форм та засобів.

Батьки на підставі щоденного спостереження за дошкільним життям підтверджують, що теми з соціальної сфери дійсно реалізуються. За їхніми словами, діти мають можливість брати активну участь в урочистостях, пов'язаних з національними та церковними святами. Вони знають види емоцій і можуть назвати їх і показати. Батьки проявляють піклування, формуючи дитячу емоційну сферу, звертаючи увагу на чутливість та емпатію. Вони підтверджують, що в охоронці підтримують позитивні риси дитини, а також проводять розмови про емоції, наприклад, «як виявити гнів, не завдаючи нікому шкоди». Батьки дуже позитивно оцінюють введення дітей у систему соціальних цінностей та норм і донесення цінності сімейних зв'язків та формування розуміння, яке допомагає прийняттю майбутніх ролей у сім'ї. Вони наголошують на важливості ознайомлення дітей з ролями окремих членів родини, організації урочистостей, подій, відзначення свят і важливих подій з представниками різних поколінь.

Батьки помічають, що в дитячому садку організовують ігри, молитви, спільне споживання їжі, вільний час, у якому дитина має можливість «увійти в групу». Вони зауважують важливість правильних

взаємин дітей у дитячому садку, а також те, що вони підтримують їх і поза садком, відтак – зав'язують дружбу.

Батьки також подають багато цінних пропозицій, які варто включити до навчально-виховної роботи. Вони пропонують збільшити участь батьків у патріотичних та церковних урочистостях: «Ми не можемо забути, хто ми є, треба ще більше патріотизму, спільної підготовки до Різдва, обговорення традицій». Для них також важливо навчити дітей поважати працю, підтримувати порядок і наводити лад, співпрацювати в групі, поважати інші нації та звертати увагу на повагу до власної та чужої праці. Також батьки виявляють бажання, щоб дітей навчили святкувати День батька. Вони пропонують приділяти більше часу обговоренню теми, навчати самостійності, рекламувати геніальність жінок, формувати чоловічість, учити бути жінкою, дружиною, матір'ю. Вони звертають увагу на те, що варто пояснювати відмінності поміж статями, значення сім'ї та добрих стосунків з однолітками. Вони також сподіваються, що звертатимуть увагу дітей на такі вияви ворожої поведінки, як словесна агресія, та натякати на те, як спокійно і корисно проводити вільний час. Варто також процитувати вислів одного з батьків: «Очікую і хочу зосередити увагу на католицьких розмовах, оскільки заклад має такий характер».

Культурна сфера

Аналіз результатів проведеного дослідження показує, що переважна більшість учителів усвідомлюють важливість виховання дітей у культурній сфері. Вони організовують різні форми художньої діяльності, які допомагають у розвитку особистості дитини – виявляючи її таланти та здібності, створюють можливість розвитку театральної творчості через активну участь у виставах і формування музичної чутливості під час різних музично-ритмічних занять. Вони також навчають розрізняти твори мистецтва та створювати власні роботи та художньо-технічні витвори. Усе це служить належному емоційному розвитку дітей та формуванню в них суспільно-патріотичної поведінки.

Висловлювання батьків свідчать, що в дитячих садках дбають про естетичний смак дітей через відповідний інтер'єр, добір декорацій або гарне оформлення простору сцени під час виступів. Вони також наголошують, що дошкільне виховання робить дітей чутливими до краси докільля через контакти з природою та організацію екскурсій.

Створюється багато різних спектаклів та театрів. Більшість батьків вважає, що в дитячому садку діти вивчають багато пісень, які потім співають вдома. У багатьох дитячих садках розвиток музичної чутливості є на високому рівні. Батьки висловлюють задоволення творами мистецтва, які виконують діти, відзначаючи різноманітні техніки та винахідливість. Вони наголошують на важливості участі дітей у художніх конкурсах та організації виставок дитячих робіт. Батьки також виносять численні пропозиції, які можуть сприяти кращому впровадженню навчально-виховних тем у культурній сфері. Серед них, зокрема, є: збільшити кількість поїздок до театру, музею; створити театральний гурток там, де його ще немає; залучати до виступів батьків; організовувати глиняні майстерні і більше екскурсій та зустрічей з митцями.

Моральна сфера

Опитування вчителів указує на те, що через реалізацію навчально-виховних тем з моральної сфери формується совість дітей. Важливу роль тут мають тематичні заходи, а також роздуми про власну поведінку, завдяки яким діти вчаться пізнавати, що добре, а що погано, і розвивають у собі здатність бачити різницю між правдою та брехнею. У дітей формується здатність просити вибачення за невідповідну поведінку та відповідальність за свої дії. Діти також вчаться висловлювати вдячність Богові та людям за любов і допомагати тим, хто цього потребує. Вчителі наголошують, що надзвичайно важливий є їхній власний приклад, який дають дітям у щоденних ситуаціях.

Батьки висловлюють задоволення тим, що передає моральна сфера, оскільки немає жодних розбіжностей між тим, що пояснюють вдома і в дитячому садку. Вони стверджують, що діти формують свою совість, добрий характер, належну самооцінку та відповідальність за свої дії. Вони підкреслюють, що надзвичайно важливою є система нагород і покарань – як в дитячому садку, так і вдома, – адаптована до віку та чутливості дитини. Висловлювання батьків свідчать про потребу навчання того, як застосовувати навички розрізняти добро і зло, а також звертати увагу на проблему ябедництва, звинувачень інших та вміння визнавати власну брехню. Для них важливо, щоб діти були залучені в повсякденні обов'язки, формували правильну поведінку до себе і один до одного і вдосконалювали милосердне ставлення до ближніх. Варто також звернути увагу на твердження одного

із батьків, що «зважаючи на специфіку установи, очікується більше релігійної мотивації». Батьки відзначають необхідність формування чутливості дітей до потреб та проблем іншої людини. З цією метою вони пропонують організувати збори для бідних, зустрічі з інвалідами, а також відвідування людей похилого віку, бідних та хворих.

Релігійна сфера

Впровадження навчально-виховного змісту з релігійної сфери насамперед розвиває і зміцнює віру. Вчителі допомагають дітям зрозуміти правду про Боже синівство, вводять у світ релігійних символів та допомагають усвідомити існування не тільки дочасного, але й вічного виміру. Вчителі ознайомлюють дітей з окремими подіями літургійного року та навчають різних релігійних практик. Вони наголошують на тому, що важливим вмінням є бачити зв'язок «поміж змінами, які відбуваються в природі, та змінами в житті людини».

З вражень батьків стає зрозуміло, що теми з релігійної сфери передані дуже добре. Батьки наголошують на важливості участі дітей у релігійних практиках, стверджуючи, що завдяки цьому діти беруть активнішу участь у Святих Месах та різних богослужіннях. Вони підтверджують, що так формується повага до релігійних символів, які оточують дітей щодня, і вважають, що потрібно доступними способами пояснювати їх дітям. Для них важливо, щоб діти носили медаліки, вміли молитися і брали участь у спільному читанні Святого Письма. Вони наголошують на важливості катехизації в дитячому садку. З проведеного дослідження випливає, що дитячий садок відповідає їхнім очікуванням щодо передавання релігійного змісту. Батьки також висувують свої пропозиції, напр., організувати спільні Святі Меси щомісяця, розмовляти з дітьми про небо і смерть, «але так, щоб діти не боялися». Вони пропонують більше уваги приділяти ознайомленню зі святими покровителями та святкуванню їх споминів та збільшувати залученість дошкільнят до Святої Меси. Батьки вважають, що дуже важливо продовжувати у сім'ї те, що діти роблять у садку. Батьки з великою довірою сподіваються на допомогу садка в релігійному вихованні дитини. Визнають, що вони також беруть участь у різноманітних практиках, які організовують для них у дитячому садку.

Навчально-виховні теми, що містяться в окремих сферах, становлять інтегральну програму. Вони взаємопроникаються і взає-

модоповнюються, інтегрально розвиваючи дитину в усіх сферах, включаючи сексуальну. Спільні зусилля батьків – перших і найважливіших педагогів – та вчителів спрямовані на інтегральний розвиток дитини і сприяють досягненню мети, яку визначив та прагнув досягти блж. Едмунд Бояновський: щоб дитина стала образом і подобою Бога на землі.

IX. Список використаної літератури (польські джерела)

Література – основа програми

- Archiwum Główne Służebniczek Dębickich w Dębicy (AGSD), *Notatki Edmunda Bojanowskiego*, (B).
- Bojanowski E., *Dziennik*, objaśnił, skomentował i wstępem poprzedził Leonard Smółka, t. I–IV, Zgromadzenie Sióstr Służebniczek NMP, Wrocław 2009.
- Chrobak S., *Koncepcja wychowania personalistycznego w nauczaniu Karola Wojtyły – Jana Pawła II*, Warszawa 1999.
- Deklaracja o wychowaniu chrześcijańskim*, w Synopsa tekstów Soboru Watykańskiego II, oprac. Bielecki T., Poznań – Warszawa 1970.
- Dudzińska I. (red.), *Metodyka wychowania w przedszkolu*, Warszawa 1976.
- Dziecko w nauczaniu Jana Pawła II*, antologia wypowiedzi, Kraków 1985.
- Gigilewicz E., Opiela M. (red.), *Prace, szkice i notatki Edmunda Bojanowskiego. Inedita*, t. I–II, Lublin 2016.
- Gruszczyk-Kolczyńska E., Zielińska E., *Dziecięca matematyka. Książka dla rodziców i nauczycieli*, Warszawa 1997.
- Gruszczyk-Kolczyńska E., Zielińska E., *Wspomaganie dzieci w rozwoju zdolności do skupiania uwagi i zapamiętywania. Uwarunkowania psychologiczne i pedagogiczne, programy i metodyka*, Warszawa 2005.
- Guardini R., *Bóg daleki, Bóg bliski*, Wyd. „W drodze”, Poznań 1991.
- Kieral-Turska M., *Jak pomagać dziecku w poznawaniu świata*, Warszawa 1992.
- Korespondencja Edmunda Bojanowskiego z lat 1829–1871*, red. L. Smółka, Wrocław 2001.
- Klink J., *Wierzyć z dziećmi*, Warszawa 1989.
- Komorowska H., *O programach prawie wszystko*, Warszawa 1999.
- Kuczkowski S., *Psychologia religii*, Kraków 1993.
- Kukołowicz T., *Rodzina wychowuje*, Stalowa Wola 2001.
- Kunowski S., *Podstawy współczesnej pedagogiki*, Warszawa 1993.
- Kunowski S., *Problematyka współczesnych systemów wychowania*, Kraków 2007.
- Kunowski S., *Wartości w procesie wychowania*, Impuls, Kraków 2003.

Kwiatowska M., (red.) *Podstawy pedagogiki przedszkolnej*, Warszawa 1985.

Łobocki M., *Teoria wychowania w zarysie*, Kraków 2006.

Majchrzak I., *Nazywanie świata – odmienna metoda nauki czytania*, Kielce 2004.

Majchrzak I., *W obronie dziecięcego rozumu*, Kraków 2007.

Malko D., *Metodyka wychowania muzycznego w przedszkolu*, Warszawa 1990.

Marek Z., *Wychowywać do wiary*, Kraków 1992.

Muchacka B., *Stymulowanie aktywności poznawczej dzieci w przedszkolu*, Kraków 1999.

Müller J., *Modlimy się z dziećmi*, Kraków 1992.

Natororf A., Wasiluk K., *Wychowanie plastyczne w przedszkolu*, Warszawa 1991.

Nowak M., *Podstawy pedagogiki otwartej. Ujęcie dynamiczne w inspiracji chrześcijańskiej*, Lublin 2000.

Okoń W., *Słownik pedagogiczny*, Warszawa 1987.

Okoń W., *Wprowadzenie do dydaktyki ogólnej*, Warszawa 1987.

Okoń W., *Zabawa i rzeczywistość*, Warszawa 1987.

Okoń W., *Zarys dydaktyki ogólnej*, Warszawa 1970.

Opiela M.L. (red.), *Kompendium edukacyjne Edmunda Bojanowskiego*, Wyd. Episteme, Lublin 2016.

Opiela M.L., *Wychowanie integralne w przedszkolach katolickich*, „Zeszyty Naukowe SWPR – Seria Pedagogiczna” 7 (2015) 14, s. 41–74.

Opiela M., (red.), *Dziedzictwo myśli pedagogicznej Edmunda Bojanowskiego we współczesnej edukacji w Polsce i na świecie*, Wyd. KUL, Lublin 2014.

Opiela M., *Integralna pedagogika przedszkolna w systemie wychowania Edmunda Bojanowskiego. Kontynuacja i zmiana*, Wyd. KUL, Lublin 2013.

Opiela M., (red.), *Od dzieci trzeba zacząć. Programy integralnego wychowania według koncepcji pedagogicznej bł. E. Bojanowskiego*, Zgromadzenie SSł. BDNP, Dębica 2012.

Opiela M.L. (red.), *Wychowanie integralne dziecka w wieku przedszkolnym według koncepcji pedagogicznej bł. Edmunda Bojanowskiego*, Zgromadzenie SSł. BDNP, Dębica 2010.

Opiela M.L., Smagacz A., Wilk S. (red.), *Służyć i wychowywać do miłości*, Lublin 2009.

Przetacznik-Gierowska M., Makiełło-Jarża G., *Psychologia rozwojowa*, Warszawa 1980.

Reguła Zgromadzenia Służebniczek Boga-Rodzicy Dziewicy Niepokalanie Poczętej, Poznań 1867.

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 maja 2014 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (Dz. U. z 18 czerwca 2014 r., poz. 803).

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14.02.2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego... (Dz. U. z 24.02.2017 r., poz. 356).

Rynio A., *Pedagogika katolicka. Zagadnienia wybrane*, Stalowa Wola 1999.

s. M. Edyta Piekarz, s. M. Marcelina Zoń, s. M. Loyola Opiela, *Program pracy z rodziną w ochronkach, świetlicach, grupach duszpasterskich*, w: *Od dzieci trzeba zacząć*, red. M.L. Opiela, Lublin 2012.

Sobór Watykański II, *Gravissimum educationis*, 3, w: *Służyć wzrastaniu w prawdzie i miłości*, red. J. Poniewierski, Kraków 2009.

Styczek I., *Logopedia*, Warszawa 1979.

Szymanowski A. *Obudzić wiarę*, Warszawa 1987.

Szuman S., *O sztuce i wychowaniu estetycznym*, Warszawa 1975.

Tarnowski J., *Jak wychowywać?*, Warszawa 1993.

Tatarkiewicz W., *Dzieje sześciu pojęć. Sztuka, piękno, twórczość, odtwórczość, przeżycie estetyczne*, Warszawa 1975.

Zalewski D., *Wychować człowieka szlachetnego*, Fundacja Servire Veritati IEN, Lublin 2003.

Walczyńska J., *Kształtowanie postaw społeczno – moralnych u dzieci w wieku przedszkolnym*, Warszawa 1998.

Wilk J., *Pedagogika rodziny*, Lublin 2002.

Wilk J., *Znaczenie pierwszych doświadczeń dla religijnego wychowania małego dziecka w rodzinie*, Lublin 1987.

Wilk S. SDB, Kiciński A., Łuczyński A., Opiela M., Smagacz A. (red.), *Drogowskazy wychowania*, Wyd. KUL, Lublin 2012.

Żebrowska M., (red.), *Psychologia rozwojowa dzieci i młodzieży*, Warszawa 1979.

2. Допоміжна література при реалізації програми

Bogdanowicz M., *Zabawy dydaktyczne dla przedszkoli*, Warszawa 1990.

Braun K., *Wychowawcze znaczenie obrzędowości inspirowane myślą i działalnością pedagogiczną bł. Edmunda Bojanowskiego [The educational significance of rituals inspired thought and pedagogical activity of blessed Edmund Bojanowski]*. Rozprawy Społeczne/Social Dissertations, 2020, 14(3), s. 15–26. <https://doi.org/10.29316/rs/127215>

Długosz A., *Dobry Bóg mówi do nas*, Częstochowa 2003.

Forma B., *Rok w wierszu i piosence*, Warszawa 1998.

Frątczakowie E. i J., *Kącik przyrody w wychowaniu przedszkolnym*, Warszawa 1991.

Frątczakowie E. i J., *Ochrona i kształtowanie środowiska w edukacji dzieci przedszkolnych*, Warszawa 1984.

Goicochea C. J., *Dzieci, los ziemi leży w waszych rękach. Podręcznik o sprawiedliwości, pokoju i ochronie stworzenia*, Księgarnia św. Jacka, Katowice 2018.

Gruszczyk-Kolczyńska E., *Dziecięca matematyka. Program dla przedszkoli, klas zerowych i placówek integracyjnych*, Warszawa 1999.

Gruszczyk-Kolczyńska E., Zielińska E., *Wspomaganie rozwoju umysłowego trzylatków i dzieci starszych wolniej rozwijających się. Książka dla rodziców, terapeutów i nauczycielek przedszkola*, Warszawa 2004.

Gruszczyk-Kolczyńska E., Zielińska E., *Wspomaganie rozwoju umysłowego czterolatków i pięciolatków. Książka dla rodziców, terapeutów i nauczycielek przedszkola*, Warszawa 2004.

Gruszczyk-Kolczyńska E., Zielińska E., *Dziecięca matematyka. Metodyka zajęć z sześciolatkami w przedszkolu, w szkole i w placówkach integracyjnych*, Warszawa 2008.

Gruszczyk-Kolczyńska E. (red.), *Wspomaganie rozwoju umysłowego oraz edukacja matematyczna dzieci w ostatnim roku wychowania przedszkolnego i w pierwszym roku szkolnej edukacji*, Wyd. Edukacja Polska, Warszawa 2009.

Gruszczyk-Kolczyńska E., Zielińska E., *Nauczycielska diagnoza gotowości do podjęcia nauki szkolnej. Jak prowadzić obserwację dzieci, Interpretować wyniki i formułować wnioski*, Centrum Edukacji Bliżej Przedszkola, Kraków 2011.

Gruszczyk-Kolczyńska E., Zielińska E., *Dlaczego w ramach diagnozy gotowości dzieci do nauki szkolnej trzeba fachowo prowadzić obserwację i analizować dziecięce kompetencje?*, Bliżej Przedszkola 10/2011, Kraków, s. 34–37.

Gruszczyk-Kolczyńska E., Zielińska E., *Informacja o gotowości dziecka do podjęcia nauki w szkole. Jak wypełnić – pomocne wskazówki*, Bliżej Przedszkola Nr 10/2012, Kraków, s.14–19.

Kardas S., *W naszej ochronce bawimy się wesoło*; I część, Tarnów 1995.

Kardas S., *W naszej ochronce bawimy się wesoło*; II część, Tarnów 1993.

Kiciński A., Opiela M. (red.), *Katolickie wychowanie dziecka. Rodzina – przedszkole – Kościół*, Wyd. KUL, Lublin 2016.

Klim-Klimaszewska A., *Witamy w przedszkolu: wspomaganie procesu adaptacji dziecka do środowiska przedszkolnego*, Wyd. „Erica”, Warszawa 2010.

Kołodziej B., Stadtmüller E., *Szymek i Pan Jezus. Na ścieżkach Ewangelii*, Częstochowa 2005.

Kołodziej B., Stadtmüller E., *Święta w moim domu, Z Maryją i świętymi*, Częstochowa 2004.

Kołodziej B., Stadtmüller E., *Nie ma jak w domu – ilustrowany przewodnik po świętach rodzinnych*, Kraków 2006.

Kruk H., *Z ludźmi i przyrodą*, Warszawa 1991.

Leszczyński M., *Bohaterowie historii Polski*, Poznań 2000.

Łuczyński A. P., *Myśl pedagogiczna bł. Edmunda Bojanowskiego (1814–1871) a koncepcja integralnego rozwoju i ochrony dziecka [Blessed Edmund Bojanowski's (1814–1871) pedagogical thought and the concept of integral child development and protection]*, Rozprawy Społeczne/Social Dissertations, 2020, 14(3), s. 1–14. <https://doi.org/10.29316/rs/125838>

Majewska J., *Opowiem ci o Janie Pawle II*, Wrocław 2005.

Opiela M., (red.), *Ochronić wychowując. Przewodnik metodyczny do „Programu wychowania przedszkolnego według koncepcji pedagogicznej bł. Edmunda Bojanowskiego”*, cz. 1 i 2, Zgromadzenie SSł. BDNP, Dębica 2009.

Opiela M., *Osoba i rodzina wobec wyzwań cywilizacyjnych. Pedagogia integralnego rozwoju i edukacji w koncepcji ochrony Edmunda Bojanowskiego*, Wyd. KUL, Lublin 2019.

Opiela M., *From the Charism to Action in Educational, Organizational and Social Aspect on the Example of Religious Congregations formed in Poland in the Nineteenth/Twentieth Century*, Journal for Perspectives of Economic Political and Social Integration, Journal for Mental Change, XXXIII (1–2) (2017), s. 91–116.

Opiela M.L., *Developing religious and patriotic feelings in pre-school aged children in Sisters Servants' nurseries*, in: F. W. Wawro, A. Lendzion (ed.) *Educational and psychosocial dimensions of experience*, Wyd. KUL, Lublin 2017, p. 174–209.

Opiela M., *Społeczno-kulturowa wartość wykorzystania gier i zabaw w edukacji, integracji międzypokoleniowej i międzykulturowej według koncepcji Edmunda Bojanowskiego*, Zeszyty Naukowe KUL, 2020, 63(1), s. 87–102. <https://doi.org/10.31743/zn.2020.63.1.05>

Pietruszka L., *Wykorzystanie opowiadań w edukacji i integracji międzypokoleniowej – aplikacja dorobku myśli i praktyki pedagogicznej Edmunda Bojanowskiego. [Using stories in education and intergenerational integration – application of the achievements of blessed Edmund Bojanowski's thought and pedagogical practice (1814–1871)]*, Rozprawy Społeczne/Social Dissertations, 2020, 14(2), s.14–26. <https://doi.org/10.29316/rs/124414>

Roczniki Pedagogiczne 9(45) numer specjalny 2017. Numer specjalny o tematyce: *Myśl pedagogiczna Edmunda Bojanowskiego i jej realizacja współcześnie*.

Ruciński T., *Przez okulary wiary*, Sandomierz 1999.

Smoczyńska-Nachtman U., *Kalendarz muzyczny w przedszkolu*, Warszawa 1983.

Stadtmüller E., *Legends Polskie*, Kraków 2004.

Stadtmüller E., *Korowód Świętych*, Częstochowa 2001.

Zielińska E., *Sposoby realizacji treści programowych z zakresu mowy ojczystej*, Bliżej Przedszkola Nr 6/2015, Kraków, s. 58–62.

Usiadek J., *Rok liturgiczny w rodzinie. Tradycja i obrzędy*, Olsztyn 1998.

Właźnik K., *Wychowanie fizyczne w przedszkolu. Przewodnik metodyczny dla nauczyciela*, Warszawa 1999.

«Програма дошкільного навчання відповідно до педагогічної концепції блж. Едмунда Бояновського» завдяки своїй універсальності, наголошенні на традиціях і культурі може бути успішно реалізована незалежно від частини світу, етнічної групи, релігії чи умов дошкільної освіти. Видання має бути доступним для ширшого кола вихователів дошкільних закладів та людей, які цікавляться питаннями дошкільної освіти не лише в нашій країні, а й за кордоном.

Ця публікація – це не тільки цінний програмний документ, а й корисна альтернативна педагогічна концепція, оскільки наведені програмні основи стосуються не лише католицьких дитячих садків, а й можуть бути використані в подібних світських закладах.

Реалізація програми дає змогу підтримувати та повноцінно розвивати дитину відповідно до її індивідуальних здібностей і можливостей, але без крайнього індивідуалізму, надмірно зорієнтованого на успіх чи обмеження, щоб тільки зрівняти недоліки.

Це можливо завдяки особистому прикладу педагога та постійній співпраці з родиною дитини, а також передачі цінностей, наданому змісту, вміло підібраним методам і засобам виховання, відповідно адаптованим до віку та можливостей дитини. Навчально-виховна та опікунська робота, що здійснюється згідно з обговорюваною програмою, зосереджена на участі в різноманітних інтеграційних заходах, що стосуються стану здоров'я, фізичної підготовки, соціального та матеріального статусу, різниці між поколіннями.

З рецензії проф. Анни Клім-Клімашевської

Дуже важливим елементом представлених у Програмі принципів є бачення необхідності цілісного розвитку дитини. У сучасній освітній реальності, яка часто здійснюється вибірко-вим, односторонньо праксеологічним або «плавно теоретичним» способом, існує гостра потреба в комплексних пропозиціях, які б показували, що вихованець гармонійно розвивається на всіх рівнях, а не лише в окремих фрагментарних вимірах, часто вибраних інструментально, для конкретних індивідуальних або так званих соціальних потреб. Звернення до концепції блж. Е. Бояновського та збагачення програми шляхом вмілої інтерпретації її ідей у світлі сучасних психолого-педагогічних досягнень, особливо стосовно періоду дитинства, призвело до сучасного та конкретного підходу до цілісного бачення розвитку та виховання, що здійснюється в дитячому садку.

За своєю концепцією Програма адресована християнському (католицькому) середовищу. Проте я вважаю, що завдяки своїй універсальній цінності, вона може бути успішно пристосована до інших освітніх середовищ, які намагаються просувати цілісний підхід до виховання людини. Виховні методи та стратегії, які застосовуються до дітей, дуже часто розглядають питання релігійного виховання природнім, опосередкованим способом, адаптованим до можливостей розвитку дитини. Найважливішим елементом цієї роботи є особистість вихователя, за яким дитина спостерігає і якого часто наслідує. Великий інтерес викликають і додатки, у яких ми маємо дуже конкретні пропозиції щодо реалізації Програми. У них є чітко окреслені настанови та методичні пропозиції.

З рецензії проф. Збігєва Формелли, SDB

werset[®]

 facebook.com/WydawnictwoWerset